

મહિલા-ગૌરવ-અથમાળાનું ૧ લું પુષ્પ.

જૈન-સતી-રત્ન.

લેખક—

શ્રીયુત લાલચંદ લ. ગાહ
સૌભાગ્યવતી 'ઉષા'

Manoranjan Press, Bombay

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૮૫૬ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ જૈન રાજા રાજા

વિષય ૧૧૪૨:૩

મહિલા-ગૌરવ-ગ્રન્થ-માળાનું ૧૭ પુસ્તક.

જૈન-સતી-રત્ન.

પ્રથમ ભાગ.

કુરંગી અને એકરંગી સાત ચિત્રોથી શોભાયમાન પવિત્ર પુણ્યકથાઓ.

હિન્દી ઉપરથી

લખનાર

શ્રીયુત લાલચંદ લખમીચંદ શાહ.

અને

સૌભાગ્યવતી 'ઉષા.'

પ્રકાશક

ગ્રન્થલંકાર, લેડી હાઉસ રોડ,

માદુગા, મુંબઈ.

આવણ વી. સ વત્ ૧૯૮૦ વીરસ વત્ ૨૪૪૬

પ્રથમ સંસ્કરણ.

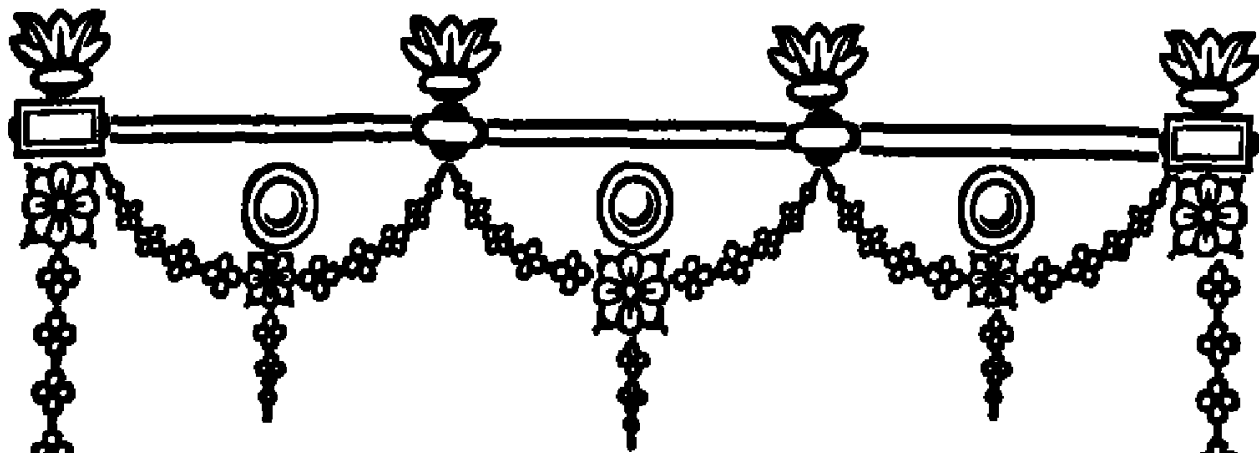
મૂલ્ય-૨ંગીન પૂઠું સવા રૂપીઆ, સોનેરી અક્ષરવાળું

રેશમી પૂઠું પોણા બે રૂપીઆ.

પ્રકાશક—
કુબ્જુલાલ વર્મા
પ્રોપ્રાઈટર, ગ્રન્થ-હાઉસ,
લેડી હાઉસ રોડ, માદુગા, મુમ્બઈ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
મુદ્રણ કોષ્ટક
૫

આરંભના ૧૨ અને અન્તના
૪ પેજ મનોરજન પ્રેસ,
૩ સેન્ટરલ રોડ મુબમ્બાઈ આર.
મિત્રદ્વારા મુદ્રિત અને પેજ ૧ થી
૧૧૨ પર્યંત જૈનવિજય પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ,
ખપાટિયા ચકલા, સુરતમાં, મૂલ્ય ૬
કિશનદાસ કાપડિયાદ્વારા મુદ્રિત

ઉપહાર પૃષ્ઠ.

ના કરકમળોમાં

તરફથી
સમ્રેમ ભેટ.

પ્રાક્ટિકલ.

સુખ અને દુઃખ આ બે વાતોની હયાતીનું નામ સંસાર છે જ્યાં આ બંનેનો અભાવ હોય ત્યાં સંસારનો પણ અભાવ થઈ જાય પ્રાણીઓના જીવનનું એજ પરમ તત્ત્વ છે

સુખ અને દુઃખ પુદ્ગલોનો ધર્મ છે અને પુદ્ગલોમાં રાત્રી રહેલા જીવનો પણ ધર્મ થઈ પડ્યો છે, જે કે વાસ્તવિક ધર્મ તો જીવનો સમતા છે

માણસજાત સુખની ઇચ્છા રાખે છે સુખને માટેજ સંસારની આટલી બધી ધમાલ ચાલી રહી છે દુઃખ એને ગમતું નથી—એના નામથીજ કપારી છુટે છે છતાં દુઃખ પોતાનું કામ કર્યા વગર રહેતું નથી

ધણા વિચારો, ધણી મીમાસાઓ અને ધણા અનુભવો કર્યા પછી, સંસારના મહાપુરુષો પ્રકૃતિનું રહસ્ય સમજ્યા, સ્ત્રીઓ અને પુરુષોની શક્તિયોનું પ્રમાણ જાણ્યું અને પછી તેઓએ સ્ત્રી-પુરુષોની યોગ્ય અવસ્થા કરી

સ્ત્રીનું પુરુષવગર અને પુરુષનું સ્ત્રીવગર ચાલતું નથી છતાં બંને સમકક્ષ રહી શકતા નથી કારણ બંને સશક્ત છે તો પણ બંનેની શક્તિ-યોના વળણ જુદી જુદી જાતના છે પુરુષ પરમ અસહિષ્ણુ છે સ્ત્રીઓમાં સહિષ્ણુતાની અવધિ છે પુરુષ પરમ સ્વાર્થી છે, સ્ત્રીઓમાં મપૂર્ણ ત્યાગ છે પુરુષો પોતાના સંતોષને માટે મથે છે, સ્ત્રીઓ પુરુષોના સુખને માટે આત્મ-બલિ આપે છે

એમ મનેમા પરમશક્તિયો છે છતાં દિશાઓ જુદી હોવાને લીધે એકજ માર્ગે બંને જઈ શકતા નથી,—જવું યોગ્ય પણ નથી

આમ વિચાર કરીને સંસારના મહાપુરુષોએ સ્ત્રીઓને ઘરની સ્વામિની મનાવી અને પુરુષોને માહેરનું કામ આપ્યું સ્ત્રીઓને કહ્યું—

“પતિર્બ્રહ્મા પતિર્વિષ્ણુ પતિરેવ મહેશ્વર ।

પતિષ્ઠ નિર્ગુણાધારો બ્રહ્મરૂપો નમોસ્તુ તે ॥ ”

(પતિજ બ્રહ્મા છે, પતિજ વિષ્ણુ છે, પતિજ મહેશ્વર—મહાદેવ છે, પતિજ નિર્ગુણાધાર છે અને પતિજ બ્રહ્મરૂપ છે, તેને નમસ્કાર હો)

પુરુષોને કહ્યું —

“ યત્ર નાર્યસ્તુ પૂજ્યન્તે, રમન્તે તત્ર દેવતા ”

(જ્યાં સ્ત્રિયોની પૂજા થાય છે, ત્યાં દેવો રમણુ કરે છે — રહે છે)

મહાપુરુષોની આ આજ્ઞાને માથે ચઢાવીને બને સસારમા આગળ વધ્યા અને પરિણામ એ આબુ કે ગરીબમા ગરીબ અને ધનવાનમા ધનવાન બધા પોતપોતાનું કર્તવ્ય કરતા સુખેથી વખત ગુજારવા લાગ્યા

ભારતના આ આદર્શને આખા સસારે સ્વીકાર્યું અને જુદા જુદા દેશો અને ધર્મોના મહાપુરુષોએ પણ એ પ્રમાણેજ ઉપદેશ આપ્યો

જમાનો બદલાયો અને ભિન્ન પ્રકૃતિયોને એક જ માર્ગે ચલાવવાનો પ્રયત્ન થવા લાગ્યો—વિષમતા વધી અને બને બાબતુ વૃણાના ભાવ પ્રસર્યા. એનું પરિણામ આજકાલનું ગાર્હસ્થ્ય દુષ્ટ અને એનું પરિણામ સ્ત્રિયોની આટલી બધી અવહેલના

આ અથમાળાનો ખાસ ઉદ્દેશ્ય, સ્ત્રીજાતિનું મહત્ત્વ અને સ્ત્રીત્વના ગુણોનો પરમવિકાસ કેવી રીતે થયો છે અને થાય છે એ બતાવવું છે આ ઉદ્દેશ્યને સામે રાખીને જ આ અથમાળાના ગ્રન્થો પ્રકાશિત થશે ગ્રન્થો ભાવ, ભાષા અને સૌંદર્યમા બધી રીતે પવિત્ર શુદ્ધ અને મનો મુગ્ધકારી થશે

પ્રથમ પુષ્પ ‘જૈન-સતી-રત્ન’ વાચકોને ભેટ કરતા અમને આનંદ થાય છે ધ્યેય કેટલા અશોભા આ પુષ્પદ્વારા સાધ્ય થયો છે એની પરીક્ષા સુચ સમાલોચક અને વાચક કરશે

બીજું પુષ્પ ‘પત્નીગૌરવ’ તૈયાર થાય છે એમા નાની મોટી વાર્તાઓ છે પ્રસંગોપાત સુદર સુદર જહુરગી અને સાદા ચિત્રો પણ આપવામા આવશે અમને ખાત્રી છે કે આ અથ ગુર્જરસાહિત્યનું એક રત્ન થશે ગુર્જર વાચકો એનો અદ્ભુત રચના-કૌશલ, અને ભાષા એવ છપાઈ સફાઈ તથા ભપકો જોઈને પ્રસન્ન થશે

જો વાચક—બધુભગિની આ માળાને પ્રેમની બીની નજરે જોશે અને હર્ષપૂર્ણ હૃદયથી કંઠે ધારણ કરવાની કૃપા બતાવી અમને ઉત્સાહિત કરશે તો અમે વિશેષ રીતે સેવા કરી શકીશું

કૃપાકાક્ષી—
કૃષ્ણલાલ વર્મા

નિવેદન.

સુઘ વાચક બધુઓ અને ભગિનીઓ ! એકાદ સરસ ચિત્ર આલેખવા માટે કોઇ ઉત્તમ અને સુદર પદાર્થ દષ્ટિ સામે રાખવાની જરૂર પડે છે સરસ અને સુદર અક્ષરો લખતા શીખવા માટે દરકત શિક્ષક (કોપીબુક) ની ધણી વખત સુધી નકલ કરવી પડે છે તેવીજ રીતે ચારિત્ર્ય વિકાસ માટે ઉત્તમ ચારિત્ર્યવાન અને સદ્ગુણી બનવા માટે મહાન્ સ્ત્રીપુરુષોના ઉંચા આદર્શને નજર સામે રાખીને તેને પોતાના જીવનમા ઉતારવાનો અભ્યાસ કરવાની જરૂરત પડે છે

ચારિત્ર્યનો વિકાસ બે રીતે થઇ શકે છે એક તો સદ્ગુણોના સમાગમમા રહી તેમના સદ્ગુણોને પોતાના જીવનમા ઉતારવાના અભ્યાસથી અને બીજી મહાન્ સ્ત્રીપુરુષોના જીવનચરિત્રો વાંચી, કઠાઝ કરી, બનતી હકીકતો જીવનમા ઉતારવાથી

ચાલુ જમાનામા સત્સંગતિ કરવા જતા અનેક કારણોને લીધે અનેક આધાઓ આડી આવે છે પરન્તુ ઉત્તમ ગ્રન્થો વાચવાથી કિંચિત માત્ર પણ વિધ્નનો ભય રહેતો નથી માનવ-જીવનની ઉન્નતિ અને સુખ પ્રાપ્તિ માટે આવા ચરિત્ર-ગ્રન્થોના જેવા બીજા થોડાજ સાધનો હશે એને માટે વિશેષ કહેવાની આવશ્યકતા નથી

મારી ગુજર્ જહેનોને પણ મહાન્ સતિઓના સત્ચરિત્રો વાચવાનો લાભ મળે તેઓ પોતાના ચારિત્ર્યને ખિલવી જીવનને કર્તવ્યપરાયણ બનાવી મનુષ્ય જન્મને સાર્થક કરે એવી સદ્ભાવનાથી પ્રેરાઈને મેં આ પુસ્તકનો અનુવાદ કર્યો છે એથી મારી જહેનોની કિંચિત માત્ર પણ સેવા થશે તો હું મારો પરિશ્રમ સાર્થક થયો સમજીશ

જો કે આજ સુધી મને ગુજરાતી સાહિત્ય-ક્ષેત્રમા પ્રવેશ કરવાનો પ્રસન્ન પડ્યો નથી તેથી ભાષા જોષ્ઠ્યે તેવી સરસ થઇ શકી નહિ હોય, ધણાએ વ્યાકરણદોષો રહી ગયા હશે, તો પણ મારા આ દુ સાહસ બદલ ઉદારહૃદયી સુઘ વાચકો મને ક્ષમા કરશે અને ઉત્સાહ

આપીને વધુને વધુ ગુર્જર-સાહિત્યની સેવા કરવાની તક આપશે એવી આશા રાખુ છું

આ પુસ્તકમાં મહાસતી સીતાજીનો અનુવાદ રા. રા. ભાઈ લાલચંદ લખમીચંદ શાહે, અને બે ત્રણ પદોનો અનુવાદ રા. રા. ભાઈ જમનાદાસ નારાયણજી અઢીઆએ કર્યો છે તે ઉદાર હૃદયી બંને ભાઈઓનો અને એક કવિતા આશ્રમ લજનાવળીમાથી લીધી છે એથી લજનાવળીના સગ્રહકર્તાનો હું મારા ખરા અન્ત કરણથી જોડેલો આભાર માનુ તેટલો ઓછો છે

વિનીત,

—ઉષા

વિનતી

મૂંઠે એકજ વખત તપાસવા મળ્યા એથી અમારા અથવા પ્રેસના દષ્ટિ-દોષથી બૂલો રહી ગઈ હોય તો વાચક ક્ષમા કરશે

પ્રકાશક

एको धर्म, एक व्रत नेमा,

मन, वच, काय-पतिपद प्रेमा

सीतालुना ओ वाक्यने ध्यानभां राभी

जे गुर्जर जहेनो।

सीता आदि देवियोनी पेठ

पतिपरायणा અને क्षમાशीલ

થવા ઇચ્છે છે, થઈ છે અને થવાનો

યત્ન કરી રહી છે

તે જહેનોને આ ગ્રંથરત્ન

સાદર

સમર્પિત.

—ઉષા.

જૈન-સતી-રત્ન.

વિષયાનુક્રમશિક્ષા.

૧—મહાસતી સીતા	૧
૨—દેવી બ્રાહ્મી.	૬૨
૩—દેવી સુદરી	૭૪
૪—કુમારી ચંદનબાળા.	૯૧

ચિત્ર

- ૧—સીતા-વનવાસ.
  - ૨—દેવરમણુ ઉદ્ધાનમા (અશોકવનમા) સીતા
  - ૩—સીતાનો અગ્નિ-પ્રવેશ
  - ૪—દેવી બ્રાહ્મી અને સુમગલા
  - ૫—દેવી સુદરી અને બાહુબલી
  - ૬—ધારિણીની શીયળરક્ષા
  - ૭—ચંદનબાળાનું ભગવાન મહાવીરને આહારદાન
-

જે ની-સતી-રત્ન

પ્રથમ ભાગ.

મહા સતી સીતા.

મિથિલા નગરીની રાણી વિદેહના ગર્ભથી યુગલ સતાન—એક સાથે બે બાળક—ઉત્પન્ન થયા. શૂર્પ (સુપડું) અને થાળીને એકજ સાથે રણુકારો થયો. અન્ત પુરમાં અને બાહેર સ્ત્રી પુરુષો આનંદ મનાવવા લાગ્યા બાળ સૂર્ય અને ચંદ્રની માફક જન્મથીજ તેમના મુખડાનુ તેજ જોઈને રાજરાણીના આનંદનો પાર ન રહ્યો નગરવાસીઓ આ સમયાર આભળી પ્રસન્નતાથી કુલાઈ ઉડ્યા ઝુડના ઝુડ પુરવાસીઓ રાત્ર જનકને વધામણી દેવા મટે રાજ્ય મહેલ તરફ દાવ્યા જે મોટા ગણાતા હતા તેમની રાજ સુધી પહોંચ થઈ, તેમણે ગજને ઉપહાર લેટમાં આપ્યા અને જે સારણુ રિતિના હતા તેમણે નીવેથીજ રાજનાં દર્શન કરી, તેમના જયનાદની આકાશમડાને ઝુબવી સંભળ્યા નાન્યે.

પૂજપરછ કર્યાથી માલુમ પડ્યું કે એક પુત્ર જન્મ્યો છે અને બીજી કન્યા પુત્ર અને કન્યાના નામ કરણને અભાવે નામ શું રાખ્યા છે? તે કોઈના બણવામાં આવ્યું નહિ.

*

*

*

*

એક ક્ષણ પહેલા જે વિદેહા આનંદ-સાગરમાં ગોથા ખાઈ રહી હતી, જેના ચેહરા પર આનંદ પ્રસરી રહ્યા હતા, તેજ હૃદય-વેધક હાહાકાર કરતી જમીન પર તરફડવા લાગી પુખ્તની માફક તેનું વિકસિત વદન કરમાઈ ગયું કેમ ? તેના કાળજનો એક કટકો કોઈ કાઢી લઈ ગયું, તેની કુમળી આશાલતાને કોઈ નીદેયીએ કાપી નાખી, તેના પ્રાણપ્રિય પુત્રને કોઈ ચોરી લઈ ગયું અત પુરની ઐજી સ્ત્રિયો પણ આમતેમ દોડવા લાગી રાજા પાસે પણ

પહોંચાડવામાં આવ્યા જનક વ્યાકુળ થઈ ઉઠ્યા. વજનો આઘાત થયો હોય તેમ તેઓ સ્તબ્ધ થઈ ગયા નગારખાનામાંથી આવતો “કુડધી”નો અવાજ બધ પડ્યો, ભાટ ચારણોનું યશોગાન થ લી ગયું અને આખા નગરમાં આ સમાચાર ફેલાતાજ, શોક છવાઈ ગયો.

જનક રાજાએ ચોતરફ પોતાના પુત્રની તપાસ માટે માણસો દોડાવ્યા અને પોતે પુત્રના વિરહથી વ્યાકુળ થઈ રહેલા વિદેહાને આશ્વાસન આપવા માટે અત પુરમાં ગયા આશ્વાસન આપ્યું કોઈ કયા સુધી રહી અને દુઃખી રહી શકે છે ? શ્રોમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ ઉક્તિ કાર્યમાં પરિણત થઈ —

‘ શોકો હર્ષશ્ચ સંસારે, નરમાયાતિ યાતિ ચ ’

હર તરેહના પ્રયત્ન કર્યા છતાં અને ઢરેક ઠેકાણે તપાસ કરાવવા છતાં પણ પુત્રનો કયાઈ પત્તો લાગ્યો નહિ સર્વને ધૈર્ય ધાગણ કર્યા સિવાય બીજો રસ્તોજ ન હતો નાની બાળાને બોધનેજ સહ કોઈ પોતાના નેત્રોને ઠારવા લગ્યા પુત્રશોક વિસ્મૃતિ-સાગરમાં વિલીન થઈ ગયો, બધા કન્યાને

આખોની કીકી પર નચાવતા પોતાનો વખત વ્યતીત કરવા લાગ્યા.

* * * *

પુત્રીનું નામ સીતા રાખવામાં આવ્યું. બીજના ચંદ્રની માફક ઉદિત થઈને ધીમે ધીમે પૂર્ણ ચંદ્રના તેજ જેવું તેનું તેજ બિલી નીકળ્યું. સોળે કળા પૂર્ણ થઈ ગયું તે યૌવનની લવણ્ય લહરીઓની સરિતા બની, કોઈ વિશાળ સમુદ્રને મળતા માટે કલોલ કરતી આગળ વધવા લાગી.

જનક રાજા, સીતાની આ અતુલ સુહરતા જોઈને હમેશા ચિન્તિત રહેવા લાગ્યા, તેમના હૃદયમાં રાત દિવસ એજ ચિન્તા લહેરાવા લાગી કે હવે આ કન્યાની જોડનો વર કયાથી મળશે ? કયાથી આ સ્વચ્છ, પવિત્ર પ્રેમ-ભાવ-જગ-પૂરિત હૃદય-સરિતા(સીતાને) માટે તેવોજ ઉદારતા, વીરતા, હયા અને કર્તવ્યપરાયણતા રૂપી જળથી ભરેલો અથાહ સાગર (વર) કયાંથી મળશે ? જેના ખેળામાં આ મારી વિદેહાની અને આખા મિથિલા દેશની આખોની કીકી સીતા આરામથી પોતાનું જીવન વ્યતીત કરી શકશે ?

* * *

જનક રાજાએ યોગ્ય પતિની પુષ્કળ તપાસ કરી, પણ સીતાને યોગ્ય એક પણ રાજકુમાર તેમની નજરમાં આવ્યો નહિ.

તે વખતે અર્ધ ઝળંર દેશના મોટા મોટા રાજાઓ—૨ દેવના જેવા શક્તિશાળી હતા—જનક રાજાના રાજામાં ગરીબ પ્રજાને સતાવવા લાગ્યા. જનક તેમનું હમન ન કરી શક્યા, તેથી તેમણે પોતાના પાંડેશી દશરથ રાજાને કુમકે બોલાવવા ફત મોકલ્યો.

હત જનકરાજા નો સંદેશો લઈ દશરથ પાસે ગયો. સંદેશો સાંભળી દશરથ રાજા બોલ્યા —

“રાજા જનક અમારા પરમ સ્નેહી છે તેમની મદદે જુઓ એ અમારું કર્તવ્ય છે પણ જો તેઓ અમારા મિત્ર ન હોત તોપણ અમે અવશ્ય તેમની સહાયતા કરત, કારણ, રાજાઓનો ધર્મ છે કે નિર્બળની રક્ષા કરવી અને અત્યાચારીઓને દંડ દેવો. હું ક્ષત્રિય છું ક્ષત્રિયોને માટે ગરીબ પ્રજા પર થતા અત્યાચાર જોઈ ચુપચાપ બેસી રહેવું એ ભયંકર પાપ છે ક્ષત્રિયોને માટે આ પાપથી વધારે સસારમા બીજું કોઈ ભયંકર પાપ નથી હે હત ! તું જા, અને જનક રાજાને અમારા તરતજ આવી પહોંચવાના સમાચાર આપ. અમે આવીશું, જનક રાજાની પ્રજાનું રક્ષણ કરીશું, ક્ષત્રિય ધર્મનું પાલન કરીશું, અત્યાચારિયોને દંડ દઈશું, બર્બર મદ્દેઓની બર્બરતા મટાવીશું, અને તેમને શીખવીશું કે માણસોએ માણસો સાથે કેવો વ્યવહાર કરવો જોઈએ.”

હત ચાલ્યો ગયો અયોધ્યામા લશ્કરના કૂચ કરવાના નગારા વાગ્યા રામચંદ્રજીને પણ આ વાતની ખબર પડી તેઓ તરતજ દશરથ રાજા પાસે ગયા, અને પગે લાગી બોલ્યા:—“પિતાજી ! તુરંત મદ્દેઓનું દમન કરવાને માટે આપની શી જરૂરત છે ? મને આજ્ઞા આપો હું અનુજ લક્ષમણ સહિત જઈને આ કાર્ય પૂર્ણ કરી આવીશ.

દશરથ રાજાએ પ્રેમપૂર્ણ દૃષ્ટિથી રામ તરફ જોતા કહ્યું.—“બેટા ! હજી તમે નાદાન છો. તમારી કેમળ ભુજાઓ વાં શરીરી, ઉદંડ મદ્દેઓને દંડ દઈ શકશો નહિ.”

રામચંદ્રજી હર્ષમિશ્રિત નમ્રતાથી બોલ્યા.—“પિતાજી !

જ્યારે સિંહણના નાદાન બચ્યાઓ લીમકાય મહોન્મત્ત હાથીઓના મસ્તક પોતાની કોમળ બુજાઓવડે સારી રીતે વિદીર્ણ કરી શકે છે ! ત્યારે શુ અમે ક્ષત્રિયોના નાદાન બાળકોની બુજાઓ-જે આપના શબ્દોમા કોમળ છે પણ ખરી રીતે જે પોલાદની માફક મજબુત છે કેમકે ક્ષત્રિયોમા અતુલ શક્તિ જન્મથીજ હોય છે-શું મ્હે-ચ્છોતું હમન નહિ કરી શકશે ? આપ પુત્ર-પ્રેમને લીધેજ એમ કહી રહ્યા છો, અમને મ્હેન્દોને દડ દેવામા અયોગ્ય સમજી રહ્યા છો, પરંતુ ખરી રીતે તો અમે સર્વથા ચેત્ય છીએ એટલા મટે પિતાજી ! કૃપા કરીને આજ્ઞા અપો કે હુ અને લક્ષ્મણ જઈએ, મ્હેન્દોને દડ દઈએ, પ્રજાને સુખી કરીએ, જનકરાજને સકટમાઘી મુક્ત કરીએ અને ઠક્વાકુ વશની જય-ધ્વનિથી દિગ્વિગાન્તોને વ્યાપ્ત કરી દઈએ

દશરથે રામને પ્રસન્નતા પૂર્વક નૈના-નાયકતા વેશથી સુસજ્જિત કરી યુદ્ધને માટે રાના કબી દીવા

*

૧

*

મિવિલા પહોંચીને રામે મ્હેન્દ રાજાઓ પર આક્રમણ કર્યો તેઓ એકાએક રામનું અક્રમણ સહન કરી શક્યા નહિ કેટલાએ યુદ્ધમા મરાયા અને કેટલાક જે તરફ માર્ગ મળ્યો તે તરફ જીવ લઈ નાની ગયા દેશમા ઉપદ્રવ શરૂ થયો. પ્રજા રામને આશીર્વાદ દેવા લાગી- રાજા જનકે રામને છાતી સરસા આપ્યા અને સીતાએ અતરંગ ભક્તિ ભાવથી પેતાના હૃદય-પુષ્પોને તેમના ચરણોમા અર્પણ કર્યો.

રામે આવીને જનકની બને ચિન્તાઓને મટાડી દીધી.

એક સીતાને માટે ચોખ્ખ વરની અને ખીણ દેશમાં થતા ઉપદ્રવને શાંત કરવાની.

નારદજીએ સીતાજીના રૂપની પ્રશંસા સાંભળી. આથી તેમને જોવા માટે તેઓ મિથિલામાં પહોંચ્યા તેઓ તે વખતે સીતાજીને જોવા માટે એટલા આતુર થઈ રહ્યા હતા કે રાજાની પાસે ન જતા સીધા અંત પુરમાં સીતાજીના ઓરડામાં ચાલ્યા ગયા સીતાજી એકલાજ હતા તેઓ તેમની સામે જઈને ઉભા થઈ ગયા સીતાજી નારદજીની પીળી આંખો, પીળા કેસ, મોટી દૂદ, અસ્થિચર્માવશેષ શરીર (સુકાયલુ શરીર) લટકતી ચોટલી અને ડોપીન (લગોટી) ને જોઈને ચીસ પાડી લઠ્યા તેમનો ચીત્કાર સાંભળીને દાસીઓ દોડી આવી

મોઢું હુલ્લડ થયું કે.ઈએ નારદની ચોટલી પકડી, ડોઈએ નારદનું ગળું પકડ્યું, કોઈએ કાન પકડ્યો. અને કે.ઈએ થપ્પડ અને મુકકીથી નારદજીની પૂજા કરવી પ્રારંભ કરી. ઠેલાહલ સાંભળીને શસ્ત્રધારી દ્વાર-રક્ષક પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. નારદ મોટી આક્રમ્તા આવી પડ્યા, તેઓ ઘણીજ મુશ્કેલીથી જાન છોડાવીને નાઠા અને ઉડીને વેતાઢયા પર્વત પર પહોંચ્યા

*

✱

✱

✱

નારદનું હૃદય તે વખતે ક્રોધથી વિકલ થઈ રહ્યું હતું. તેઓ મનમાં ને મનમાં બબડયા, —“હું ! આ દુર્દશા ? એવો અત્યાચાર ? નારદ સાથે એવો વ્યવહાર ? ઠીક છે ! બ્યાદ્રિયોને જોઈ લઈશ. સીતા ! સીતા ! તને ધનચૌવનનો ખર્ચ છે ! તને ખર્ચને લીધે તને નારદનું અપમાન કર્યું છે ! હું ! નારદ અપમાનનો બદલો લેના જાણું છું. નારદ શોડાજ

દિવસોમા તને એનું ફળ ચખાડશે કે જેથી તું જન્મમર
હૃદયવેદનાથી બળતી રહેશે”

થોડા વખત સુધી નારદ કોણે જાણે શું વિચારતા
રહ્યા, પછી તેમણે સીતાનું એક ચિત્ર તૈયાર કર્યું. ચિત્રમાં
સીતાનું અલૌકિક સૌંદર્ય જોઈને નારદજી પોતેજ મુગ્ધ
થઈને મથું ધુણાવવા લાગ્યા અને બોલ્યા —“એવી લાવણ્ય-
વતીને મારે હું ખૂબ દેવું પડશે પણ બદલો ! અપમાનનો
બદલો ! ફૂતનું ફળ ! તેને ભોગવવુંજ પડશે ! નારદની
અવહેલના કરીને કેઈ કદી સુખી થયું નથી

*

*

*

નારદજી ચિત્રને લઈને, વૈતાલ્ય ગિરિના દક્ષિણ પ્રદે-
શના ચદ્રગતિ નામે વિદ્યાધર રાજાના કુવર ભામડળની
પાસે પહોંચ્યા ત્યાં જઈને તેમણે ભામડળને સીતાજીનું ચિત્ર
દેખાડ્યું ચિત્ર દેખતાજ ભામડળે તેને પોતાની છતી
સરસું ચાપી લીધું ચિત્રશૃંગની સાથેજ મનમિજના પુષ્પ
બાણ તેના હૃદયમાં પ્રવિષ્ટ થઈ ગયા કારી ઘા લાગ્યો.
ભામડળ ભાન મૂલી ગયો, નારદે તીર નિશાનાપર બરાબર
લાગ્યું જોઈ પોતે પોતાનો રસ્તો લીધો

ભામડળની સ્થિતિ તેજ વખતથી ખરાબ થઈ ગઈ.
ખાવું, પીવું, રમત, ગમત, આનંદ, વિલાસ, નિદ્રા બધા
બંધ થઈ ગયા, અને રાત દિવસ સીતાજીનુંજ સ્મરણ
રહેતું લાગ્યું. સમાધિસ્થ ચેત્તીની માફક આખો દિવસ માન
વળું કરી, પોતાનો વખત જેમતેમ વ્યતીત કરવા લાગ્યો.
પોતાના પુત્રની એવી દશ જોઈને રાજાએ એક દિવસ ભા-
મડળને પેટની પાસે બોલાવ્યો, અને એવી દશા થવાનું
કાળું પૂછ્યું પણ પિતાની અગળ પોતાના હૃદયની વેદન

તે કેવી રીતે પ્રગટ કરી શકે ? તે લાજનો માર્યો મથુ નીચું નમાવી પોતાના પિતા પાસે ઉભો રહ્યો.

એક મિત્રે રાજાને લામડાની આવી દશા થવાનું કારણ પતાવ્યું. રાજા અદ્રગતિ આ વાત સાંભળી પોતાના ખાનગી ઓરડામાં ગયા, અને નારદજીને પોતાની પાસે બોલાવ્યા. નારદજી આવ્યા. રાજાએ તેમને પૂછ્યું—“આપે મારા પુત્રને જેનું ચિત્ર દેખાડ્યું છે તે કેની કન્યા છે ?”

નારદજીએ ઉત્તર આપ્યો—“જે ચિત્રની તમે વાત કરો છો તે ત્રિથિલા દેશના ગાજા જનકની પુત્રી સીતાનું છે. રૂપશુષુમા તે અદ્વિતીય છે એના રૂપની સરખામણી કરવા જેવી કન્યા મૃત્યુ લોકમાં તો શુ, પણ દેવલોકમાંએ મળવી કઠણ છે તે વિધાતાની અનુપમ કૃતિનો નમુનો છે. આજે વિધાતા પણ એનાજ જેવી થીજી કન્યા બનાવવા પ્રયત્ન કરે તો તેનો પ્રયત્ન નિષ્ફળ બાંધ ગધર્વ દોકો પણ એની નકલ કરી શકે એમ નથી.”

મે જે ચિત્ર દેખાડ્યું છે, એમાં તો સીતાના ખરા લાવણ્ય અને સ્વરૂપનો સોરો કિરસો પણ નવી મારા ધારના પ્રમાણે કોઈ ચિત્રકાર એવું ચિત્ર બનાવી શકેજ નહિ અને ન કોઈ કવિ એના વસ્ત્રવિક સ્વરૂપનું વર્ણન યથાદોષ્ય કરી શકે. હે વિધાધરે ના ગાજા ! મે સીતાને લામડાના યોગ્ય સમજીનેજ, એની સચનાતમને આપી કે હવે તપ્પારી ઇચ્છા હોય તેમ કરો.

આટલું કહી નારદજી ચાલ્યા ગયા અદ્રગતિ ગાજા વિચારમાં પડ્યો.

ચંદ્રગતિએ પોતાને આધીન વિદ્યાધરેને બોલાવ્યા, અને રાતોરાત જનક રાજાને મહેલમાથી સુતેજ ઉપાડી લાવવાની આજ્ઞા કરી. તે પ્રમાણે તેજ રાતે વિદ્યાધરે જનક રાજાને પલ્લગ સ્થિત તેના મહેલમાથી ઉપાડી ચંદ્રગતિ રાજા પાસે લઈ આવ્યા.

જનકને ઉઠાડવામા આવ્યા જાગતાંજ તે પોતાને એક તદ્દન નવાજ માણસની સામે અને તદ્દન અજાણ્યા ધરમા જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યા તેમને તે। પોતે સ્વપ્નમા છે એમ લાગવા માડ્યું તેઓએ આખો ખોલી ચારે બાજુ નજર નાખી ધ્યાનપૂર્વક જોયું અને પૂછ્યું:—“હું ક્યા છું ? મારો મહેલ ક્યા ગયો ? આ મહેલ કોનો છે ? તમે કોકો કોણ છો ? હું અહિં કેવી રીતે આવી ગયો ?” ચંદ્રગતિ તેમની સામે આવી હસીને બોલ્યો —“તમે મારા મહેમાન છો ।”

જનકરાજાએ આશ્ચર્યથી આખો ફેરી તેના સામે જોઈ પૂછ્યું:—“તમે કોણ છો ? હું તમારો મહેમાન ક્યાનો ? આ જગ્યા કઈ છે ? હું અહિં કેવી રીતે આવી ગયો ?”

ચંદ્રગતિ રાજાએ તેરીજ રીતે હસતા હસતા જવાબ આપ્યો —“આપ વેનાદય પર્વતના દક્ષિણ ભાગમા આવેલા દેશના નાયક રાજા ચંદ્રગતિના મહેમાન છો । મેં અપને મારા વિદ્યાધરે મારફત ઉપડવી મગવ્યા છે આ વખતે તમે ચંદ્રગતિના આવાસમા હો ।”

જનકરાજા સદેહ હસી નજરથી ચંદ્રગતિની તરફ જોઈ રહ્યા, અને બોલ્યા:—“આ શું તમે સાચું કહો છો ? શું હું સ્વપ્ન તો જોતો નથી ?”

અદ્રગતિ ખખડીને હસ્યો અને બે યો—“આ વાત એટલીજ સાચી છે કે જેટલું તમારું અસ્તિત્વ સાચું છે ’

જનકરાજએ પૂછ્યું —“ઠીક, ત્યારે કૃપા કરીને મને કહો કે મને બોલાવી મગાવવાનું કારણ શું છે ?” અદ્ર-ગતિ રાજાએ અતિ ગભીરતાથી કહ્યું —“મેં સાલજ્યું છે કે તમારે એક અનુપમ લાવણ્યવતી કન્યા છે મારે પણ એક , સર્વશુભસપન્ન, અતુલ પરાક્રમી અને સ્વરૂ-પવાન લામડગ નામનો પુત્ર છે. મારી સમજ પ્રમાણે આપ પણ અત્યારે આપની કન્યાને માટે વરની શોધ કરતા હશે. કારણકે સીતાના જેવા સર્વશુભસપન્ના કન્યાને માટે વર મળવો ઘણાજ કઠણ છે મને પણ મારા પુત્રને માટે કન્યાની જરૂર છે કારણ હજી સુધી મારા પુત્રને લાયકની કોઈપણ વિદ્યાધર કન્યા મને મળી નથી મારા માનવા પ્રમાણે આપની સીતા અને મારા યુવાન પુત્ર લામડગની યોગ્ય જોડી થઈ છે જન્મેની જોડ રતીકામહેવના જેવી સ્વરૂપવાન લાગશે, તેથી હું આપની પાસે માગી લઉં છું કે આપ આ સંબંધનો સ્વીકાર કરો !”

જનકરાજ ધૃણામિશ્રિત હાસ્ય કરતા બોલ્યા—
‘વિદ્યાધરના રાજા, આપનું કહેવું ઠીક છે હું આ વાતને કબુલ કરી લેત, પણ લાચાર છું કે, મેં દશ-રથના પુત્ર રમ્યદ્રની સાથે સીતાનો વિવાહસંબધ કરી દીધો છે. કન્યાનો સંબધ એકજવાર થઈ શકે છે કન્યાના હૃદયમાં, જે પુરુષ, વાગ્દાનથી પતિ રૂપે સ્થાપિત થઈ યો હોય તેને કાઢી મૂકીને બીજાને બેસારવાનો પ્રયત્ન કરવો ઘોર પાપ છે.

‘ જો સીતા પોતે બાળક હોત, અને આ બધી બાબત મારા પોતાના હાથેજ નક્કી થવાની હોત, તો પણ હું મારાથી બનતું કરત, પણ આ વાતમા તેમ નથી. સાતાએ પોતેજ પોતાના હાથે પોતાના હૃદયપુષ્પો રામચંદ્રના ચરણોમા ધર્યા છે એ હૃદય પુષ્પોને પાછા લઈ લેવાની મારામાં શક્તિ નથી અગર ધારો કે હું પોતે તે પછા લેવા ચાહું પણ સીતા તે કેમ કબુલ કરશે ? જ્યારે તે કબુલ નહિ કરે, તો પછી મારે ઈન્દ્રા શા કામની ?’

અદ્રગતિ જરા કઠોર સ્વરમા બે દયો — ‘જનક ! જરા વિચાર કરીને મારી માગણીને અસ્વીકાર કરો એક સાધારણ મનુષ્યને માટે વિદ્યાધરોના રાજાના કથનનો અનાદર કરી તમારા લવિષ્યને ગડન અધકરમા નાખતા વિચાર કરો.’

જનક રાજાના હૃદયની અદર પણ ક્ષત્રિયત્વનો જુસ્સો ઉભરાઈ આવ્યો ! ક્રોધથી એમની આંખો બળી ઉઠી ! તેમનું હૃદય કઠોરતામા ફેરવઈ ગયું, તેઓએ ધૂણામિશ્રિત સખતાઈથી ઉત્તર આપ્યો —

“અદ્રગતિ રાજા ! મેં જે વખતે સીતાનો સંબંધ કર્યો તેજ વખતે બધી વાતોનો વિચાર કરી લીધો હતો હવે મને તે બાબતમા વિચાર કરવાનો વખત નથી હવે મારા વિચારથી કાંઈ થઈ શકે એમ પણ નથી હવે તો જે સીતા ધારે તેજ થાય એમ છે હું માફ પેતાનું કાંઈ પણ નુકશાન થશે એ વિચારથી સીતાની સ્વપીનતા નષ્ટ કરવા ઇચ્છતો નથી.”

અદ્રગતિ રાજા પણ તેવાજ સ્વરથી બે દયો — “શુ

મારી અદ્ભુત શક્તિનો અંદાજ તમે નથી લગાવી શકતા ? શુ તમે નથી જોઈ શકતા કે મારી શક્તિ આગળ તમારૂં ચાલવાનું નથી ? હું જે રીતે તમને ઉપાડી મગાવવાને શક્તિવાન થયો છું, તેજ રીતે સીતાને પણ ઉપાડી મગાવી શકું એમ છું, તે શુ તમે નથી સમજી શકતા ? પણ મારી તેવી ઇચ્છા નથી હું મારો અને તમારો સબંધ બાધવા માગું છું એટલા માટે તમારી રાજી પુશીરીજ તે સબંધને જોડવા માગું છું. એથીજ તમને સમજાવું છું કે દોષપણ જાતનો વિરોધ ન કરતા આપ મારી માગણીનો સ્વીકાર કરો ક્ષત્રિયોનો એ ધર્મ છે કે તેઓ કાંઈ અયોગ્ય સબંધ થતો હોય તો તેને રોકે અને યોગ્ય સંબંધ જોડે”

જનકરાજાએ એજ અરજી કરી કહ્યું—“ ક્ષત્રિયોનો ધર્મ છે કે સેકડો અનિષ્ટ અને આપદાઓનો સુકાળલો કનીને, પોતાના પ્રાણ આપીને, પણ તેઓ પોતાના વચનની રક્ષા કરે ક્ષત્રિયોનો એ પણ એક ધર્મ છે કે તેઓ દોષપણ રીતે પોતાની પ્રજાની સ્વાધીનતાનો નાશ ન કરે ક્ષત્રિયોનો જન્મ આ ભૂમિ ઉપર પ્રજાનું પાલન કરવા માટેજ છે નહિ કે એમના વિનાશ માટે સીત મારી પ્રજા છે હું માગું ક્ષત્રિય ધર્મને અનુસરી તેની સ્વાધીનતાનો નાશ કરી શકતો નથી

“ અભયો ત્રિધર્મ પતિ ! સીતાના શરીરને ભો તમે ઉપડાવી મગાવો ! પણ તોમ કરવાથી તેના મન ઉપર તમે કાણુ મેળવી શકો નહિ સીતાને તમે તનરા પુત્રની સાથે લગ્ન કરવાને રાજી દેવી શકશો નહિ. ધ્યાનમાં રાખજો કે, તે એક ક્ષત્રિયની પુત્રી છે અગર તેના ઉપર દોષ પણ

જાતની જળરહસી કરવામા આવશે, તો તે પોતાનો અને તેના ઉપર અયોગ્ય વર્તણૂંક કરનારનો પ્રાણ લીધા વિના રહેશે નહિ. ક્ષત્રિયની ખાલિકાઓ પોતાનું અને પોતાના ધર્મનું રક્ષણ કરતા સારી રીતે જાણે છે ”

જનકરાજનાં વચનો સાંભળી ચંદ્રગતિનો ચહેરો ક્રોધથી લાલચોળ થઈ ગયો ! તે ઉઠી ઉભો થયો, અને બોલ્યો — “ એક સાધારણ મનુષ્ય અને વિદ્યાધરની સાથે સ્પર્ધા ! જોઈ છું. રામ સીતાની સાથે કેવી રીતે લગ્ન કરી શકે છે ? લોહીની નદીઓ વહેશે, લાળોના પ્રાણ જશે, અને રામનું મસ્તક ધૂળમા આળોટતું થશે ! અધર્મના ભયથી સીતા ઉપર ક્રોધ પણ જાતની સખ્તાઈ કરતાં હૃદય ડરે છે ! હા, બાકી તમેાને હું એટલું તો સ્પષ્ટ કહી દઉં છું કે કદી સીતા જામડંગની સ્ત્રી થવાનું કબુલ નહિ કરે, તો તે ગમની પત્ની પણ થઈ શકશે નહિ ! ધ્યાન રાખો, કે મારી વાત માન્યા સિવાય તમે અહિથી તમારે ઘેર પાછા જઈ શકશો નહિ ! ”

ચંદ્રગતિ રાજા બહાર અટરીમા આટા મારવા લાગ્યો, તેના વિચારોની ઝડપ પ્રનાણે તેના પગ પણ ઝડપથી ઉપડતા હતા.

જનકરાજ વિચારમા પડ્યા ! જોરને સમજ ન પડી કે શું કરવું ? ચંદ્રગતિ રાજાની શક્તિનો વિચાર કરી તેમનું હૃદય કાપતું હતું જે રાજા અને જેની પ્રજા ઉઘટા મનુષ્યોને ઉપાડી લાવવાની અને તે સાથે આકાશમા ઉડી જવાની શક્તિ ધરાવે છે, તે લોકો ખીજું શું ન કરી શકે ? શું એમ ન બને, કે સીતાને પણ

આ હોય! સુતી ઉપાડી લાવે અને તેના ઉપર કોઈ જાતનો અત્યાચાર કરે?

અટારીમા ફરતા રાજા યદ્ગતાને કાંઈક વિચાર આવ્યો. તે તરતજ જનકરાજા પાસે આવી બેસી ગયો અને બોલ્યો:—“ સાબળો જનક ! એક વાત તો નિશ્ચિત છે કે લડાઈ કર્યા સિવાય રામ સીતાને લઈ જઈ શકશે નહિ ! આ લડાઈને અટકાવવાનો મને એક ઉપાય સુજ્યો છે તે તમને બતાવુ છું. મારા ઘરમા અપૂર્વ તેજસ્વી એવા બે ‘વજ્રાવર્ત’ અને ‘અર્જુનવર્ત’ નામના ધનુષ્ય છે, એક હંજાર દેવતાઓ તેમની હંમેશ રક્ષા કરે છે. દેવતાઓની આજ્ઞાથી અમારા ઘરમા હંમેશ તે ધનુષ્યોની ગોત્ર દેવતાની માફક પૂજા થાય છે

‘ધનુષ્યો ભવિષ્યમા બલભદ્ર અને વાસુદેવના ઉપયોગમા આવનાર છે તમે એમને લઈ જાઓ અને સ્વયંવર કરતાં તેમને મહાપ્રમા મૂકો. સ્વયંવરમા આવનાર રાજાઓને એ બતાવી દો, કે જે ગજા એ બે ધનુષ્યોમાથી એકને પણ ઉપાડી તેની પ્રત્યયા (પણચ) ચડાવશે તેને સીતા વરમળ આરોપશે. ”

જનકરાજાએ કાંઈપણ ઉત્તર આપ્યો નહિ નીચું માથું રાખી તે ગહન વિચારમા મગ્ન બેસી રહ્યા. યદ્ગતા જનક રાજાની આ સ્થિતિ જોઈ બોલ્યો—“મહારાજ ! વિચાર કરો ! સીતા શૂરવીરની પત્ની થવી જોઈએ, નહિ કે આશ-ક્રાંતની ! સીતા ઉત્તમ રાજાની પત્ની થવી જોઈએ, નહિ કે સુધારણુ રાજાની ! અગર રામચંદ્ર આમાથી એક પણ

ધનુષ્યને ઉપાડી લેશે, તો હું મારી હાર કમુલ કરીશ અને ચુપચાપ મારા રાજ્યમા પાછો આવીશ”

છેવટે ચંદ્રગતિની આ વાતનો જનકરાજાએ સ્વીકાર કર્યો. ચંદ્રગતિએ જનકને બને ધનુષો સહિત પોતાના રાજ્યમા પાછા રવાના થયા

*

*

*

*

જનકરાજાએ બધી વાત પોતાની પત્ની વિદેહાને જણાવી આ વાત સાંભળી રાણી વ્યાકુળ થઈ ગઈ ! થોડો વખત નિસ્તબ્ધ રહી રોવા લાગી અને બોલી —“હે વિધાતા ! શું તારો બધો ગુસ્સો મારા એકનાજ ઉપર ઉતારવાનો છે ? શું હું જ આ આખા સસારમા એક મહા અપરાધિની છું ? મારા પુત્રને લઈ લાંધો હું આ એક પુત્રીને જોઈને મારા દિવસો સુખમા પમાર કરતી હતી, તે પુત્રીને પણ શું તુ આ પ્રમાણે દુખી કરવા ઇચ્છા રાખે છે ? સસારમા દરેક કન્યાને પોતાનો સ્વામી પરાદ કરવાની છૂટ હોય છે. શું હું જ એવી અભાગિયણ છું કે મારી પુત્રીએ છૂટમાંથી વચિત રહેશે ! શું મારી પુત્રીને જે ધનુષને ચડાવી લે તેની સાથે પોતાની ઇચ્છા વિરુદ્ધ, લગ્ન કરવા પડશે ? હે ભગવાન ! આ કેવી ભારી વિટબના ! કદાચ કેઈ બીજોજ રાજા ધનુષને ચડાવી લેશે અથવા રામચંદ્ર સુધી વારોજ ન આવશે ! તો શું અયોગ્ય મનુષ્યના ચરણોમાં મારે મારી આખની કીકીરૂપ સીતાનું ઝેડન દેવું પડશે ?”

રાણી વિદેહા કપાળ પર હાથ મારી પલગમા પડી ગઈ, રાજા જનક સૈમનુ માથું ઉપાડી પોતાની ગેદમા

લઈ તેમના વિખરાયેલા વાળ ચહેરા ઉપરથી આસપાસ ખસેડતા બોલ્યા:—“ પ્રિયે ! કાંઈ ફિકર ન કરો ! હું રામના પરાક્રમને જાણું છું અને મને પૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે રામ સિવાય આ ધનુષને બીજું કોઈ ઉપાડી શકશેજ નહિ. ”

વિદેહાને જનકરાજાની વાત ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ બેઠો નહિ સશયાત્મક દૃષ્ટિથી રાજાજનક સામુ જોઈ તે બોલ્યા —“ શું તમે સાચુ જ કહો છો ? ”

જનક રાજાએ દયા, ઉદ્વેગ, વ્યથા અને આશ્વાસનપૂર્ણ નજરથી રાણી વિદેહાના સામુ જોઈ તેમની ઠોડી પોતાની ત્રણ આંગળીઓ વચ્ચે પકડીને કહ્યું —“ હા, જે હું કહું છું તે બીલકુલ સત્યજ છે ”

* * * *

એક ભવ્ય મહાપત્ની અદ્દર વિદ્યાધર અને મનુષ્ય રાજાઓ આવી પોતપોતાને યોગ્ય નિર્મિત સ્થાને બેઠા. બેઠકો ગોળાકારમા ગોઠવવામા આવી હતી, વચમા ચોકી બનાવી તેના ઉપર બને ધનુષોને મૂક્યા હતા ધનુષની પાસે થોડેજ દૂર રાજા જનક બેઠેલા હતા ! ઝાઝરનો ઝણકાર કરતી, વિદ્યાધર અને મનુષ્ય રાજાઓની હૃદયતત્રીઓને વગાડતી, કાળા વાદળાઓથી ઢંકાયેલા આગશની નીચે બનાવેલા અર્ધ અધમાર પૂર્ણ સ્વયંવર મહાપત્ને પોતાના ચદ્રમુખથી પ્રકાશિત કરતી હાથમા વરમાળા લઈ, પોતાની સખીઓથી ચેરાચડી સીતા ધનુષોની પાસે આવી ઉભી રહી. મહાપમા શાંતિ પ્રસરી રહી સીતા ધનુષોનું પૂજન કરી હાથમા વરમાળા લઈ તેમની પાસેજ ઉભી રહી. તેના મુખ કમળપર નૃપ-નેત્ર-ભ્રમર શુભર કરવા લાગ્યા.

નારદે બતાવેલા ચિત્ર કન્તાં પણ વધારે સીતાનું
અલૌકિક રૂપ જોઈ લામંડળ ઘણોજ બાકુળ થઈ ઉઠ્યો.
તેનો શ્વાસોચ્છવાસ પૂર્ણ વેગથી ચાલવા લાગ્યો.

જનકરાજાએ શાંતિનો ભગ કર્યો તેઓ મોટા સ્વરે
બોલ્યા — “જે હેતુથી આપ સર્વે રાજા મહારાજાઓને મેં

પણ તેને ફરીથી હું આપની સમક્ષ ઠહી દઉં છું કે,
આ મહાપ્રભા રાખેલા બે ધનુષોમાયી એક ધનુષને જે કોઈ
ઉપાડી તેની પ્રત્યક્ષ ચઢાવશે, તના ગળામા મારી પુત્રી
સીતા વરમળ આરોપશે ”

સીતાને આજ સુધી એમજ વિશ્વાસ હતો કે આ દુનિ-
યામાં રામના જેટલું શૌર્ય કોઈમાએ નથી ! પણ આજે
અત્રે આવેલા રાજાઓના પ્રચડ શરીરો જોઈ તેની સરખા-
મણીમા રામચંદ્રનું સુકુમાર શરીર જોઈ, અને સાથે સાથે
ધનુષની કઠોરતાનો વિચાર કરી સીતાનું હૃદય ધ્રુજી ઉઠ્યું.
સીતાએ જોયું કે આટલા બધા ભેગા મળેલા રાજાઓમાં
રામના જેટલો સ્વરૂપવાન રાજા એકે નથી પરંતુ સાથે
સાથેજ તેણે એ પણ જોયું કે રામ જેવો સુકુમાર પણ
તેમનામા કોઈ નથી.

સીતાએ ધડકતા હૃદયથી મનમા ને મનમા પ્રાર્થના
કરી કે હે વિધાતા ! મારા ઉપર કૃપા કરજે ! રામચંદ્ર
સિવાય બીજા કોઈને આ ધનુષ ઉપાડવા દઈશ નહિ !

એક પછી એક ભીમ કાયાવાળા અને બળવાન રાજાઓ
ધનુષની પાસે આવતા તેમ તેમ સીતાનું કલેજું ઠાપી
ઉઠતું ! મનમા ને મનમા એક હૃદ વેધક ચિંતકાર થઈ

જતો. ઘણીજ વ્યાકુળતાથી ધનુષ તરફ આગળ વધતા રાજા સામું શ્વાસ રોકીને જોતી કે રાજા ધનુષ ચઢાવી શકશે કે નહિ જ્યારે આવેલા રાજાથી ધનુષ નહિ ઉઠતું

અને ધનુષ નહિ ચઢવાથી લજ્જિત થઈ, સીતાના સુઠર ચહેરા ઉપર નિરાશાપૂર્ણ, કંરૂણાજનક દષ્ટિ નાખી પાછા પોતાની જગ્યાએ બેસી ગયા કેટલાક ધનુષોને ઉપાડી ન શક્યા, કેટલાક હલાવી ન શક્યા અને કેટલાક તો તેઓને અડકવાનો સાહસ સુઢાં ન કરી શક્યા.

એવી રીતે એક એક કરીને બધા રાજાઓની વારી આવી ગઈ રામની વારી આવી એમના સુકુમાર શરીરને જોઈને, એની નાની ઉમરનો વિચાર કરીને, કેટલાક મ્હો ઉપર કપડું રાખી હસવા લાગ્યા, કેટલાક મ્હો મરડવા લાગ્યા અને કેટલાક તો હસતા હસતા કહેવા લાગ્યા, “ હવે તો ધનુષ ચઢ્યુંજ સમજાશે ” રાજા અદ્ર-ગતિ પોતાના હાસ્યને દબાવવા માટે જીભને દાન વચ્ચે દબાવવા લાગ્યો.

રામચંદ્રે મહા હાસ્યની સાથે ધનુષની પાસે જઈ સીતાના મ્હો તરફ જોયું. સીતાના કપાળ ઉપર લજ્જાને લીધે પરસેવાના ટીપા આવી ગયા. તેની ખુઆઈ જતી ઉર્મીએ પાછી ઝળહળવા લાગી તેના હૃદયની અંદર આનંદ ઉછળવા લાગ્યો, તેના હાથ રામચંદ્રના ગળામા વરમાળ નાખવા માટે તલસવા લાગ્યા. છતાં રાજા જનકની પ્રતિજ્ઞાને ધ્યાનમા લઈ તે તેમ કરતા અટકી

રામચંદ્રે એકજ પળની અંદર વજ્રાવર્ત ધનુષને ઉપાડી

તેની પ્રત્યક્ષા ચઢાવી દીધી. ઘોર અવાજ થયો. તેનો ભય કર અવાજ રામચંદ્રના શત્રુઓના હૃદયમાં કારી ધા જેવો લાગ્યો, જ્યારે તેમના હિતેચ્છુઓના હૃદયને આનંદદાયક થઈ પડ્યો. તેઓ નિરાશ નહોતા, પણ રામ સામે જોઈ રહ્યા. મર્મ ખેલાન થઈ ગયા હોય એમ લાગ્યું પણ સીતાને કંઈજ અમર થઈ નહિ સર્વેના આશ્ચર્ય, આનંદ અગર દુઃખની વચ્ચે સીતાએ રામના ગળામાં વરમાળ પહેરાવી

લગ્ન થયા. રામ સીતાજીને પોતાની સાથે લઈ ગયા ભામડળ મનના મનોરથ અપૂર્ણ રહેવાથી દુઃખિત હૃદયે પોતાના જેવાજ મનવાળા અદ્રગતિ સાથે વૈતાલ્ય ગિરિ ઉપર પોતાની રાજધાની તરફ પાછો ગયો.

* * * *

જ્યારે કૈકેયીએ પોતાના સ્વયંવર વખતે રાજા દશરથના ગળામાં વરમાળ આરોપી હતી તે વખતે બીજા રાજાઓ આ વાતથી ગુસ્સે થઈ દશરથ સામે યુદ્ધ કરવા તૈયાર થઈ ગયા હતા.

કૈકેયીએ તે વખતે સારથિનું કામ માથે ઉપાડી લીધું હતું. રાણી કૈકેયીની રથ ચલાવવાની કુશળતા જોઈ દશરથ રાજાએ કાંઈક વચન માગવાને કહેલું તે વખતે તેણે કાંઈ નહિ માગતા બિચ્ચમાં ઉપયોગી થઈ પડે એટલા માટે દશરથ પાસેથી વચન લીધું હતું કે જે વખતે તે જે માગશે તેજ દશરથ તેને આપશે.

દશરથ રાજા જ્યારે રાજ્ય છોડી દીક્ષા લેવાને તત્પર થયા, ત્યારે કૈકેયીએ રાજાએ અગાઉ આપેલું વચન પૂર્ણ

કરવાને માગણી કરી રાજાએ હા પાડી. દેકેયીએ પોતાના પુત્ર ભરતને માટે રાજ્યની માગણી કરી. દશરથ રાજાએ દેકેયીની આ માગણીને ઘણાજ દુઃખપૂર્ણ હૃદયથી પૂર્ણ કરી આપી

દશરથ રાજાને ચાર પુત્ર હતા, સૌથી મોટા રામ, જે નિષ્કાંક્ષ અને નિઃસ્વર્ગ હતો. રાજ્યના ઉપર સૌથી વડીલ રામચંદ્રનો અધિકાર હતો, છતાં વચનથી બધાએલા રાજા દશરથે દુઃખી હૃદયે રાણી દેકેયીની માગણી કબુલ કરી રામે પોતાના પિતાની આપેલી કબુલતમા સમ્મતિ આપી

પણ ભરત રાજા ન થયા ! તેમણે તો પોતાના પિતાની સાથેજ દીક્ષા લેવાનો વિચાર દર્શાવ્યો. રામચંદ્ર ઘણીજ મુશ્કેલીમાં પડ્યા. છેવટે તેમણે રાજધાની છોડી વનમાં જઈ રહેવાનો નિશ્ચય કર્યો કારણ કે પોતાના પિતાના વચનને માન્ય રાખવાનો ધીજો સરળ ઉપાય એક પણ એમની નજરે આવ્યો નહિ. દશરથ રાજાએ પણ વિવશ થઈ રામચંદ્રને વનમાં જવાની અનુમતિ આપી !

રામચંદ્રે પોતાની માતા કૌશલ્યા પાસેથી રત્ન માગી. કૌશલ્યાએ અત્યંત દુઃખિત હૃદયે પોતાના બહાલા પુત્ર રામચંદ્રને વનમાં જવાની રત્ન આપી. ત્યાર પછી પોતાની સાવકી માતાઓ સુમિત્રા અને દેકેયીની પાસેથી રામચંદ્રે રત્ન માગી. સુમિત્રાએ આખોમાંથી અંસુ સારતા અને દેકેયીએ પોતાની સંતાનુભૂતિ દર્શાવતા શબ્દો સાથે રામચંદ્રને વનમાં જવાની રત્ન આપી !

સીતાને આ સમાચાર મળ્યા તો પોતે દશરથ રાજાને

નમસ્કાર કરી, કૌશલ્યા પાસે ગયા અને અધીરા અવાજથી બોલ્યા — “માતા ! મને પણ વનમા જવાની આજ્ઞા આપો ! અત્યારે વિધાતા ઉધી છે ! જ્યારે હું આપની સેવા કરવાને લાયક થઈ ત્યારે મારે વનમા જવું પડે છે !” સીતાજી આગળ ન બોલી શક્યા એમનો દંઠ રૂધાઈ ગયો ! એમની આખોમા પાણીનાં ઝળઝળીયા લસાઈ આવ્યાં

હુ ખી હૃદયવાળા કૌશલ્યાજી પણ સીતાજીને પોતાની છાતીએ લગાડી રોઈ પડ્યા, થોડીવારે ધીરજ લાવી કહેવા લાગ્યાં —

“સુકુમારી ! તુ કયા જઈશ ? તારું આ સુકુમાર શરીર વનની વિટ બનાવે સહન કેમ કરી શકશે ? રામ જેવા નરસિંહને માટે વનની મુરકેલીઓ કાઢ નથી, પણ તારા જેવી હાથોમા ઉછરેલી, કલ્પવેલિની પેઠે લાલન-પાલન થયેલી કેામલાગી વનના અસહ્ય દુ ખો કેવી રીતે સહન કરી શકશે ? જે હ મેશ પલંગથી પારણામાં અને પારણામાથી હાથ ઉપરજ રમી રહેલી, જેણે કદી કઠોર જમીન ઉપર પોતાનો પગ પણ મૂક્યો નથી, તેનાથી લયાનક જંગલમા રહી ત્યાના દુ ખો કેવી રીતે સહન થશે ? મારી આખની કીકી ! તુ ન જા ! રામના વિયોગમા તને જોઈ હુ મારી આખોને શાત કરીશ ”

કૌશલ્યા ફરીથી રડી પડ્યાં ! સીતા પણ થોડો વખત આંસુ સારતી રહી, પછી હૃદયને કઠોર કરીને બોલી — “માતા ! પતિ સિવાય ક્ષીની ખીજે અતિજ કયા છે ? પ્રાણ વિના શરીર કેમ ટકી શકે ? વાહણાંઓ સિવાય વિજળીનું હોવું શું સંભવિત છે ? તેલ વિના બત્તી કદી પ્રકાશ આપી શકે

ખરી કે ? તેવીજ રીતે રામ સિવાય માફ જીવન અસંભવ સમજો ! કદાચ વનમાં કાંઈ કષ્ટ પડશે, તો ત્યાં આપનો મારા પ્રત્યેનો સ્નેહ કવચરૂપે મારી હંમેશા રક્ષા કરશે. ”

રામ પણ આ વખતે ત્યાં આવી પહોંચ્યા ! રામે સીતાને પોતાની સાથે આવવાને તૈયાર થયેલા જોઈ કહ્યું — “સીતા ! તમારી અને મારી બન્નેની ભલામણને માટે તમે આહિજ રહો ! માફ કહ્યું માનો ! સાસુ સસરાની સેવા કરો, અને પુત્રવિયોગથી દુઃખી એવી મારી માતાને સાત્વના દો ! સ્ત્રીઓને માટે જગલમાં જવું જરાપણુ હિતકારક નથી, અને તેમ છતાં પણ જો હઠ કરશો તો પછી પસ્તાવું પડશે ! રસ્તામાં ઘણી ભાતના દુઃખો છે કાકરાવાળી અને કાટાથી ભરપૂર જમીન ઉપર જોડા વિના ચાલવું પડશે, જેથી તમારા પગની ચામડી બધી ઉપડી જશે ! વિકટ રસ્તાઓથી ભરપૂર મોટા મોટા પર્વતો ઉપર ચઢતા તમારો દમ ભરાઈ આવશે, અને કયાંય પગ લપસી જશે તો નીચે પડી હાડકાનાં ચૂરેચૂરા થઈ જશે !

“જમીન ઉપર સુવું પડશે ! પથારીને માટે ઘાસ પાદડા પણ મહા મુશ્કેલીથી મળશે ! જમવાને માટે ફળફૂલ સિવાય બીજું કંઈ મળી શકશે નહિ અને શરીર ઉપર પહેરવા માટે શરીર છોલી નાખે એવી ઝાડની છાલ મળશે !

“વનમાં ભય કર સિંહ, ચીત્તા, વાઘ એવા જનાવરોનો પંદ પંદ પર ભય રહેશે ! રાક્ષસો જેવા વિક્રાળ, ભીલ, વિદ્યાધર વગેરે સ્ત્રીઓને ચોરી જનારા ચોતરફ ભટકતા રહે છે, તેમને જોઈને મોટા મોટા વીરપુરુષોના હૃદય પણ કાંપી ઉઠે છે, તો સીતા ! તમારા જેવી સુકુમાર સ્ત્રી તેમને

જોઈને કેવી રીતે ધીરજ રાખી શકશે ? તેથી તમે અહીંજ રહો ! તમે વનમા આવવા ચેત્ય નથી ! આખાના વનમા ભ્રમણ કરનારી ઠેાચલ શું કાંટાથી ભરપૂર આવળના જગલમા રહી શકે ખરી ?”

સીતાએ એવી આશ કાઢી કે ક્યાક રામ મને ઘરમાજ રહેવાની આજ્ઞા ન હઈદે, ભય અને વિયોગની સલાવનાની માનસિક વ્યથાથી વ્યાકુળ થઈ રડતા સ્વરે બોલ્યાં —“પ્રાણુ-નાથ ! આપ વિના તો આ સ્વર્ગ સમાન ઘર પણ મારે મન નરક તુલ્ય છે. મા, બાપ, સાસુ, સસરા, ભાઈ, ખેડેન, એ બધા સી માથે ત્યા સુધીજ સ્નેહ કરે છે જ્યાં સુધી તેના પતિ ઘરમા હોય છે અને તેનાથી સ્નેહ કરે છે”

જ્યારે સ્ત્રીને પતિ ઘેર હોતો નથી ત્યારે પતિ વિયોગથી બળતી સ્ત્રીને વધારે બાળવાને તેઓ અગ્નિ સમાન થઈ જાય છે. નોકર, ચાકર, ધન, બગલા, બાગ, બગીચા અને ઉત્તમોત્તમ ભોગ ઉપભોગની બધી સામગ્રીઓ પતિ વિના શોક ઉત્પન્ન કરનાર રોગ રૂપ થઈ જાય છે, અને સાસારિક વ્યવહાર યમયાતના સમાન લાગે છે.

“નાથ ! આપની સાથે ચાલવાથી કાંટાથી ભરપૂર માર્ગ મને નરમ આકડાના રૂપી ખીછાવેલા સુકોમળ માર્ગથી પણ વધારે નરમ અને સુકોમળ લાગશે પહાડો ઉપર ચઢવું, આ આપણા મહેલના દાદરો ચઢવા કરતાં મને વધારે સુલભ પડશે આપનો આશ્રય હોવા છતાં શું હું પહાડો ઉપરથી લપસી પડીશ ? ભૂમિ-ચચ્ચા લાકડાના પલંગો કરતા વધારે આનંદદાયી લાગશે. ઘાસ

પાદડાનું બીછાનું ફૂલોના બીછાના કરતા વધારે સુખરૂપ જણાશે ફૂલ ફૂલ પકવાનથી પણ વિશેષ સ્વાદિષ્ટ લાગશે, અને વૃક્ષની છાલો રેશમી પીતાબરો કરતા વધારે આનંદદાયી અને શરીરનું રક્ષણ કરનારી થશે

“નાથ ! આપે જંગલનાં જેટલાં દુ ખોનું વર્ણન કર્યું, તે સર્વે આપના વિયોગના દુ ખ કરતા એક સહ સાશમા ભાગે પણ નહિ હશે. બીલ, વિદાધર જેવાઓની શુ શક્તિ, કે તેઓ મારી તરફ અ ખ પણ ઉઘી કરી શકે ? સિહણ પર શુ કદીપણ શિયાળ નજર નાખી શકે છે ?

“હૃદયાધાર ! આથી વિશેષ શુ પ્રાર્થના કર ? કદી આપ મને અહીં મૂકી જશો, તો આપના વિયોગથી તરફડી તરફડી મારા પ્રાણ જતા રહેશે !

“શુ જળ વિના માછલી જીવી શકે છે ? શુ સૂર્ય સિવાય કમળ કદી પણ ખીલી શકે છે ? શુ ચંદ્ર તેજ વિના રાત્રિ આનંદમય લાગે છે ? તેમજ હે પ્રભુ ! આપ વિના આપની સીતા કેમ રહી શકશે ?

“નાથ ! પ્રાણાધાર ! જીવનસર્વસ્વ !...” કહેતાં કહેતા સીતાજી ગદ્ગદ થઈ ગયા તેમની આખોમાથી આસુઓનો પ્રવાહ ચાલુ થયો.

રામચંદ્રે જ્યારે સીતાની એવી સ્થિતિ જોઈ, ત્યારે તેને અયોધ્યામા મૂકી જવું અનુચિત ધારી, આશ્વાસનસૂચક શબ્દોમા કહ્યું—“ સીતા ! શોક છોડો, અને મારી સાથે ચાલો ”

લક્ષ્મણને પણ આ બાબતની ખબર પડી ! ભરત અને

કેકેયી ઉપર તેમને બહુજ ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો. પણ ક્રોધને દબાવી પોતાની માતા સુમિત્રા પાસેથી અને કૌશલ્યાજીથી રજા લઈ તેઓ રામચંદ્રજીની સાથે જવાને તૈયાર થઈ ગયા.

જે વખતે ત્રણે જણ રવાના થયા, તે વખતે કૌશલ્યા અને સુમિત્રા અતિ દુઃખિત થઈ જમીન પર ઢળી પડ્યા. રામ, લક્ષ્મણ અને સીતા મહેલની બાહર નીકળ્યા એમને જતા જોઈ અયોધ્યાના નગરવાસીઓમા હાહાકાર વર્તાઈ રહ્યો, કેટલાક કેકેયીને ગાળો દેવા લાગ્યા, કેટલાક ભરતને ખરાબ શબ્દો કહેવા લાગ્યા, અને કેટલાક દશરથ રાજાને સારૂ નરસુ સભળાવવા લાગ્યા ! સ્ત્રીઓ, સીતાનું સુકુમાર શરીર જોઈ, તેમના પ્રત્યે દયા અને સહાનુભૂતિની લાગણી દરશાવી રડવા લાગી — “ હા વિધાતા ! તું કેટલી કઠોર હૃદય છે ? એક સુદર પુત્રને ઉત્પન્ન કરી કેવી રીતે તું તેને માટીમા રંગદોળવા તૈયાર થઈ છે ! સીતા શું જગલને યોગ્ય છે ? કમળનાળ જેવી તેની સુકોમળ કાયા જગલના તીવ્ર તાપથી થોડા વખતમાજ સુકાઈ જશે ! ” કેટલીક સ્ત્રીઓ આખોના આસુ લુછતી લુછતી કહેતી હતી — “ ધન્ય સીતા ! ધન્ય ! સતી શિરોમણી ! તને ધન્ય છે ! તારા સિવાય સ્ત્રી સમાજને પતિભક્તિનો ઉજ્જવલ પાઠ આવી નીત બીજું કોણ શીખવાડી શકે છે ? ”

આ પ્રમાણે વાતો કરતા, અને રામચંદ્રને શહેરમા પાછા વળવાને વિનંતી કરતા નગરના સ્ત્રીપુરૂષો શહેર બાહર દૂર સુધી ગયા. રામચંદ્રે પુરુષોને આશ્વાસન આપ્યું, અને પોતે જલ્દીજ પાછા ફરી આવશે એવી આશા આપી, ને તેમને નગરમા પાછા મોકલ્યા. સીતાએ સ્ત્રીઓને પતિ

લક્ષ્મિનો ઉપદેશ આપી તેમની કાંખમાંથી નાનાં બાળકો ને લઈ તેમને બહાર કરી સર્વેને નગર તરફ પાછાં વાળ્યા. નગરજનો આખોમાથી આસુ લુછતા લુછતા, વાર વાર પાછા ફરી રામ સીતા અને લક્ષ્મણ તરફ જોતા જોતા અયોધ્યા નગર તરફ ચાલ્યા. રામ, સીતા અને લક્ષ્મણ દૃઢ મનથી જગલ તરફ ચાલવા લાગ્યા.

* * * *

પાતાલાધીશ ખરને જે પુત્રો હતા. એકનું નામ 'શંખુક' અને બીજાનું નામ, 'સુદ' શંખુક સૂર્યહાસ નામના ખડગની સાધના કરવા માટે હડકારણ્યમા આવ્યો. કોચરેવા નામની નદીને કાઠે વાસડાઓની ઝાડીમાં એણે મંત્ર-સાધના શરૂ કરી. બાર વર્ષ અને સાત દિવસમાં એ વિદ્યા સિદ્ધ થાય છે આ વખત પૂરો થવાને ફક્ત એકજ દિવસ બાકી હતો તેજ દિવસે અચાનક લક્ષ્મણ ત્યાં જઈ પહોંચ્યા વિદ્યાથી વશ થનાર સૂર્યહાસ ખડગ તેમની પાસે આવી ઉભુ રહ્યું. લક્ષ્મણે કૌતુકથી તેને ને ઉપાડી લીધું, અને પરીક્ષા કરવાને માટે તેનો વાસોની સધનતામા ઘા કર્યો, કેટલાક વાંસ કપાઈ ગયા, અને તે સાથે શંખુકનું માથું પણ કપાઈ ગયું ખડગને લોહીથી ભરપૂર જોઈ લક્ષ્મણને આશ્ચર્ય થયું. તેમણે અંદર નજર કરી. એક પુરુષનું માથું કપાયેલું જોઈ તેમને ઘણું જ દુઃખ થયું તેમણે જઈને રામને બધી હકીકત જણાવી.

શંખુકની માતા ચંદ્રનખા (સૂર્યવંશી)—જે રાવણની ન હતી,—વખત થયો બાણી પોતાના પુત્રને માટે

જૈન-સતી-રત્ન.૪

સીતા વનવાસ

J A P W Bomba

લોજનનો થાળ લઈ આવી. ત્યાં આવતાંજ પોતાના પુત્રનું માથું કપાયેલું જોઈને તે દુઃખથી અત્યંત રુદ્ધન કરવા લાગી.

લક્ષ્મણના પગની નિશાનીઓ જોઈ તે આધારે તે તેમની પાસે ગઈ. દ્વરથી રામ લક્ષ્મણને જોઈ તે તેમના અનુપમ રૂપ પર મુગ્ધ થઈ ગઈ પોતે કુમારિકા છે, એમ બતાવી તે કમશઃ રામ લક્ષ્મણ પાસે પ્રેમની માગણી કરી, પોતાની સાથે લગ્ન કરવાની પ્રાર્થના કરવા લાગી. ચતુર રામ લક્ષ્મણ, એનો મનોભાવ જાણી ગયા તેમણે તેને, તિરસ્કાર કરી, ત્યાંથી ઠાઠી મૂકી.

પોતાનું થયેયું અપમાન, કરેલી પ્રાર્થનાની નિષ્ફળતા, અને પુત્રની હત્યા એ ત્રણે બનાવોથી ચન્દ્રનખા બહુજ ગુસ્સે થઈ રામ, લક્ષ્મણ ઉપર પોતાનું વેર લેવા માટે ઠાંત પીસતી તે પોતાના પતિ પાસે પાતાળમાં ગઈ અને તેણે તેને પુત્રના મરણના સમાચાર જણાવ્યા.

આ સમાચાર જાણી રામ લક્ષ્મણને મારવાનો નિશ્ચય કરી ખર રાજ પોતાની ચૌદ હજાર વિદ્યાધરોની સેના લઈ દ હકારણ્યમાં આવ્યો.

લક્ષ્મણ યુદ્ધ કરવાને તેની સામે ગયા જતી વખતે રામે તેમને કહ્યું હતું કે જો મારી જરૂર પડે તો “સિંહ-નાદ” કરજે.

યુદ્ધનો આરંભ થયો. શત્રુઓના છોડેલા શસ્ત્રોને લક્ષ્મણ નિષ્ફળ કરવા લાગ્યા. લક્ષ્મણના જાણેથી વિદ્યાધર સેના ભૂમીશાયી થવા લાગી.

અહિંયા, ચન્દ્રનખા પોતાના ભાઈ રાવણ પાસે પહોંચી અને કહેવા લાગી.—“હે ભાઈ ! રામ લક્ષ્મણ નામના

એ પુરુષો વનમાં આવ્યા છે તેમણે તારા ભાણેજ શંભુકને મારી નાખ્યો છે તારા બનેલી તેમને મારવા માટે ગયેલા છે ! લક્ષ્મણ સાથે હાલ તેમનું યુદ્ધ થઈ રહ્યું છે રામ પોતાના ભાઈના બળ ઉપર નિશ્ચિત થઈ પોતાની સ્ત્રી સાથે આનંદ કરી રહેલા છે. તે સ્ત્રી અદ્વિતીય સુદરી છે તારી મહેલની સર્વ રાણીઓમા તેના રૂપનો હજારમા ભાગનો અંશ પણ નહિ હોય હે રાવણ ! પોતાના અનુપમ સૌંદર્યથી દેવાગનાઓ અને નાગકન્યાઓને પણ લાંબૂત કરનારી તે સ્ત્રી તારા રાજમહેલને યોગ્ય છે જ ગલે જ ગલે ભટકનાર રામને યોગ્ય તે સ્ત્રી નથી

સીતાનું આ પ્રમાણેનું વર્ણન પોતાની બહેનના મુખથી સાલળી રાવણનું મન તેના હાથમા ન રહ્યું ! તે તરતજ પોતાની બહેનને એમ કહેતો પુષ્પક વિમાનમા જઈ બેઠો કે હું હમણાજ જઈને મારા ભાણેજને મારનારનું માથું કાપી લાઉ છું પુષ્પક વિમાન ઉડ્યું રાવણ રામ અને સીતા જ્યાં બેઠા હતા ત્યાંથી જરાક દૂર વૃક્ષોની આડમા વિમાનમાથી ઉતર્યો

દૂરથી સીતાની ગોદમા સુતેલા શ્રીરામનું તેજ જોઈ રાવણનું કલેબુ કાપી ઉડ્યું ! રામચંદ્ર સાથે લડવાનું સાહસ તેમા રહ્યું નહિ સાહસ જતું રહ્યું પણ સીતાનું હરણ કરવાની લાલસા ન ગઈ રાવણે કેટલીક વિદ્યાઓ સિદ્ધ કરી રાખી હતી અત્યારે તેણે “અવલોકિની” વિદ્યાનું સ્મરણ કર્યું. વિદ્યા આવી તેની સામે ઉભી રહી.

રાવણે તેની, સીતાનું હરણ કરવામા, સહાયતા માંગી ! વિદ્યાએ કહ્યું - “વાસુકી નાગના મસ્તક ઉપરથી મણી લેવું

સહેલું છે, પણ રામ પાસેથી સીતાને લઈ જવી એ કામ લણુજ કઠણ છે. છતાં એક ઉપાય છે. લક્ષ્મણ ખર સાથે લડવા ગયા, ત્યારે જરૂર પડે તો સિંહનાદ કરવાનો સકેત રામે કયોં હતો, તેથી કદાચ જો બનાવટી સિંહનાદ થઈ શકે, અને એ નાદને લક્ષ્મણનો સકેતસૂચક અવાજ સ્વયં રામ તેની મદદ કરનાર કહે - તો એકે રૂપે બાહુર જાય, તો સીતાનું હરણ સરળતાથી થઈ શકે ”

એમજ કરવામા આવ્યું વિદ્યાએ જે તરફ યુદ્ધ થઈ રહ્યું હતું, તે તરફ જઈ લક્ષ્મણના જેવાજ અવાજે સિંહનાદ કયોં. રામ તુરત ગભરાઈને ઉભા થયા સીતાએ તેમને લક્ષ્મણની મદદે જવાને માટે પ્રેરણા કરી

રમ ગયા ! પાછળથી રાવણ સીતા પાસે આવ્યો, અને બોલ્યો - “ હે સુકુમારી ! વિદ્યાતાએ ઘણીજ ભૂલ કરી છે, કે તારા જેવી અનુપમ સુંદર સ્ત્રીને જંગલોજંગલ ભટકનાર રામને પાને પાડી છે ! ક્યા તું કમળનાળ જેવા કોમળ શરીરવાળી, અને ક્યા આ કાટા પથરાએથી ભરપૂર જમીન ઉપર રહેનાર રામ ! તું તો મહેદોમા રહેવાને યોગ્ય છે ! જંગલોનો વાસ તારે માટે નથી, માટે હે સુંદરી ! મારી સાથે ચાલ, અને જીવન સાર્થક કર ! આખી દુનિયાને જીતનાર આ રાવણ તમારો હમેશનો દાસ થઈને રહેશે ”

રાવણના આ વચનો તીરની માફક સીતાના હૃદયમાં લાગ્યા તેમનું હૃદય ક્રોધથી સળગી ઉઠ્યું. ગુરસાને લીધે તેમની આખોમાથી આગની ચીગારીઓ નીકળવા લાગી થોડો વખત સીતા આ પ્રમાણે રાવણ સામે ક્રોધભરી

નજરે જોઈ રહ્યા રાવણુ તેમના તેજને સહન કરી ન શક્યો. તેણે પોતાની આખ નીચી નમાવી દીધી

સીતા ક્રોધથી ધ્રજતે અવાજે બોલ્યા - “ પાપાત્મા !

શકે છે ? કાગડો શુ હસનાની આશા રાખી શકે છે ? નદી શુ સમુદ્રને મૂકી નાના ખાખીયામા મળી શકે છે ? રે મૂર્ખ ! તને તારો જીવ વહાલો હોય તો અહીંથી ભાગ ! નહિ તો રામચંદ્રના આવતાજ તારૂ મસ્તક ધૂજમા રાણાતુ નજરે આવશે !”

રાવણુથી પોતાની આ નિન્દા સહન થઈ શકી નહિ. તેણે એક આપટ મારી સીતાજીને પકડી લીધા, અને તેમને પોતાના વિમાનમા બેસાડી લંકાનો રસ્તો લીધો. !

સીતા વ્યાકુળ થઈ કંઈજાજનક રુદન કરવા લાગ્યા. “હે રામ ! રક્ષા કરો ! હે લક્ષ્મણ ! તમે ક્યા છો ? જુઓ, જુઓ આ થડાળ તમારી લોભધને લઇને આવ્યો જાય છે ! રામ ! પ્રાણેશ ! મને શા માટે છોડી રહ્યા છો ? મર્યા ક્યા અપરાધની શિક્ષા મને આપી રહ્યા છો ?” આ પ્રમાણે વારવાર પુકાર કરતી સીતાજી બેભાન થઇ ગયા

જટાયુ પક્ષીએ સીતાતું રુદન સાંભળ્યું તે દોડી આવ્યો, અને સીતાને લઈ જતા રાવણુને જોઈ તે પર તેણે આક્રમણ કર્યો અને રાવણુના શરીરને પોતાના તીક્ષ્ણ નખથી ચુથવા માડ્યું.

રાવણે તરવારથી જટાયુની પાખો કાપી નાખી. જટાયુ જમીન ઉપર પડ્યો ? રાવણુ ધિક્કારપૂર્ણ નજર તેના તરફ નાખી હસતો હસતો લંકા તરફ આગળ વધ્યો !

સીતાને ચેતના આવી તે ફરીથી રાવા લાગ્યાં. એમના રુદ્ધને માત્ર વનના પશુ પક્ષીઓનેજ નહિ પણ નિર્ભય પર્વતો અને વૃક્ષોનેજો રડાવી દીધા સર્વને
સીતાજી પોતાના શરીર ઉપરના વસ્ત્રાલંકારો ફાડી તોડી જમીન ઉપર નાખતા ગયા. રાવણુ રોતી કલપાત કરતી અને શરીરના શણગારને જમીન ઉપર નાખતી સીતાને “દેવરમણુ” (અશોક વાટિકા) નામના બાગમાં અશોક વૃક્ષની નીચે ઉતારી અને ત્રિજટા નામની રાક્ષસીને સીતાની દેખરેખ રાખવાનું કહી આનંદ પામતો પોતાના મહેલમાં ગયો. સીતાએ તેજ વખતે પ્રતિજ્ઞા લીધી કે જ્યાંસુધી રામના સમાચાર મળશે નહિ ત્યાં સુધી કંઈ ખાઈશ નહિ !

* * * *

રામ, લક્ષ્મણ પાસે પહોંચ્યા, પણ જ્યારે લક્ષ્મણે સિંહનાદ કરવાનો ઇન્કાર કર્યો ત્યારે રામ ઘભરાણું, તેઓ તુરંતજ પાછા ફર્યા સીતાજી ત્યાં ન હતા. રામ વિંબુજ થઈ આમ તેમ શોધવા લાગ્યા, અને બોલાવવા લાગ્યા, પણ જ્યારે સીતાનો એમને કંઈપણ પત્તો ન લાગ્યો, ત્યારે તેઓ હતાશ થઈ એક ઝાડ નીચે બેસી ગયા. અને દુઃખદ અવાજે બોલવા લાગ્યા — “સીતા ! સીતા ! તમે કયા ગયા ? મારાથી એક ક્ષણ પણ દૂર ન થવાને ઇચ્છનાર અને જીવંતનું હું જ ન સહન કરનાર મારી સીતા ! કયા છો ? જુઓ, જુઓ, આ રામ તમારા વિના આકુળ વ્યાકુળ થઈ રહ્યો છે !” થોડી વાર રહીને ફરીથી બોલ્યા — “હું વન દેવતાઓ ! હું આખા જંગલમાં

રખડી આંચો, પણ મને સીતાનો પતો ન લાગ્યો !
ખતાવો ! મારી પ્રાણ પ્રિયા સીતા ક્યા ગઈ ? હે વૃક્ષો !
તમેજ બોલો, મારી પ્રિયા કયે રસ્તેથી નીકળી ગઈ !
હે જગલના પશુ પક્ષીઓ ! તમેજ મ્હેં ઉઘાડી મને કહો
કે મારી સીતાને કોણુ લઈ ગયું ?”

તરફ જોવા લગ્યા જોતા જોતા ફરી એમની આખોમા
ખાણી ભાઈ આવ્યું ! એમણે લાખો નિશ્વાસ મૂકતા કહ્યું —
“ હા ! મારા જેવો કોણુ દુર્બુદ્ધિ હશે કે જે પોતાના
ભાઈને એકલો લડાઈમા મોકલતો હશે અને આવા ભય કર
જગલમા પોતાની પ્રિયાને નિરાશ્રય છોડી ચાલ્યો જતો
હશે ? કોઈ નહિ ! રામ ! તુજ એકલો એવો છે !”

રામ હૃદયના દુઃખ આવેગને ન રોકી શક્યા, મૂર્છિત થઈ
જમીન ઉપર પડી ગયા. ગમની આવી દશા જોઈ જ જગ-
લના પશુ પક્ષીઓ પણ સહાનુભૂતિથી રડી પડ્યા.

એટલામા લક્ષ્મણ પણ દુશ્મનોનો સંહાર કરી રણ-
ક્ષેત્રમાથી પાછા આવ્યા. જોયું તો રામ મૂર્છિત અવસ્થામા
પડ્યા છે, અને સીતાજી તો ક્યાઈ દેખાતા નથી. તત્કાળ
તે સમજી ગયા કે સીતાને દોઈ હરણુ કરી લઈ ગયું છે.

લક્ષ્મણે તુરતજ પોતાના વડીલભાઈ રામચદ્રનું મસ્તક
પોતાના ખોળામા લીધું, અને સસ્નેહ અતિ દુઃખદ
અવાજે કહ્યું.—

“હે આર્ય ! તમે આ શું કરી રહ્યા છો ? આપ
જેવા વીર પુરુષોને એવું કરવું શોભતું નથી ઉઠો જે
દુષ્ટ મારી માતા સતી સીતાનું હરણુ કરી ગયો છે

તેની તપાસ કરીએ, અને તેને તેના આ નીચ કામને બરોબર બહોળા આપીએ !”

રામે ધીમેધીમે આખો ઉઘાડી, અને લક્ષ્મણને બેઠ તેને પોતાને ગળે લગાડ્યો.

*

*

*

*

સાહસગતિ નામનો વિદ્યાધર સુગ્રીવનું રૂપ ધારણ કરી કિષ્કિંધા નગરીનો રાજા બની બેઠો હતો. સુગ્રીવ આથી રામચંદ્રની શરણે ગયો ! રામચંદ્રે વાસ્તવિક સુગ્રીવને તેનું રાજ્ય પાછું અપાવ્યું. અને સાહસગતિને મારીને તેના દુષ્કૃત્યનો યોગ્ય દંડ આપ્યો. આ ઉપકારના ભારથી દબાયેલો સુગ્રીવ રામને દરેક રીતે સીતાજીની શોધ કરવામાં મદદ કરવાને તૈયાર થયો. તેણે પોતાની વિશાળ સેનાને સીતાની શોધને માટે રવાના કરી !

*

*

*

*

જે ભામડલ સીતાની સાથે લગ્ન કરવાની ઇચ્છા રાખતો હતો, તે વાસ્તવિક રીતે સીતાનોજ માજણ્યો બાઈ હતો ! એના પૂર્વ જન્મનો વૈરી કોઈ દેવ તેનો જન્મ થતાજ તેનો નાશ કરવાના ઉદ્દેશથી લઈ ગયો હતો, પણ પાછળથી તેની વિવેક બુદ્ધિએ તેને તેમ કરતા રોક્યો અને તેથીજ તે આ નાના બાળકને વૈતાલ્ય ગિરિ ઉપર રાજા ચંદ્રગતિના બગીચામાં મૂકી ગયો હતો. વિદ્યાધરના રાજા ચંદ્રગતિને સતતિ ન હતી તેથી આ નાના બાળકને તેણે ઉત્તમ રીતે પાળી પોષી પોતાના પુત્ર તરીકે બહાર કર્યો. પાછળથી એક જ્ઞાની મુનિના મુખથી આ બાળકની જન્મકથા બહાર આવવાથી ભામડાની સીતા પ્રત્યેની કામવૃત્તિ અનુ-

પ્રેમમાં બદલાઈ ગઈ તે રામ અને સીતા સાથે સાળા અને સહોદરનો સંબંધ બળવવા લાગ્યો. તેને સીતાના હરણના સમાચાર મળવથી તે પણ પોતાની આખી વિદ્વાધર સેના લઈ મદદ કરવાને માટે રામ પાસે ગયો.

*

*

૩

*

રાવણની પટરાણી મંદોદરી, રાવણનો ઉતરેલો ચહેરા જોઈ તેને આનંદ થતાડવા તેના મોં ઉપર હાથ ફેરવતી જોઈ — “નાથ ! આપ આટલા ઉદાસ કેમ રહો છો ?”

રાવણે પ્રેમથી મંદોદરીનો હાથ ઢાળ્યો, ને કહ્યું — “પ્રિયે ! સીતા વિના મને ચેન પડતું નથી હું રાતદિવસ પાગલની માફક લમ્યા કરું છું”

મંદોદરીએ કહ્યું — “સ્વામી ! આપ સુસ્થ છો. આપની પાસે ધર્મની વાત કહેવી એ અમારી ધૃષ્ટતા ગણાય, છતાં નમ્રતા પૂર્વક એટલું કહ્યા વિના રહેવાતું નથી કે આપ આ અધર્મમાં પડી આ દોષ અને પરલોકનો નાશ ન કરો. પરંતુ ધર્મીને ધર્મીના દોષો હમેશાં માળેન સમજે છે તેના આપ તો ધર્મીઓના પણ શિષ્યો છો છો ! આપને આવો વ્યવહાર કરવો એ શોભારપદ નથી”

રાવણે શરમાતા શરમાતા કહ્યું — “પ્રિયે ! શું કરું ? મારું માનસિક જોર સીતાને જોયા પછી નાશ પામી ગયું છે. હું સમજું છું કે એ અધમ છે, દોર પાપ છે. તો પણ મારું મન આનનું નથી કામ લાલસા મને છોડતી નથી તેની રૂપ-અભિનાયી નીકળતી જવાળાઓથી હું બળી રહ્યો છું, મારી આંખો આંધળી થઈ ગઈ છે. મંદો-

હરી ! જો તને મારા પ્રાણની જરૂર હોય, તો સીતાને રાજી કર નહિ તો હું આમજ તરફડી તરફડીને મરી જઈશ ! મારી એવી પ્રતિજ્ઞા છે કે, જે સ્ત્રી મને ચાહતી ન હોય તેના ઉપર બળાત્કાર કરી તેની સાથે સગ ન કરવો ”

મહોદરી પોતાના પતિના પ્રાણના ભયે દ્વંતીનું કામ કરવા સીતાની પાસે ગઈ અને કહેવા લાગી —“ હે ભાગ્યશાળી ! લક્ષ્મી તને ચાલો કરવા આવી છે, તે વખતે તું મોઢું કેમ ફેરવે છે આ ? મોટામોટા મહેલો તરફ નજર કર, આ લાખો સૈનિકો તરફ જો, જે રાવણના સહજ ઇશ્વારાની સાથે પોતાના પ્રાણ અર્પણ કરવાને તૈયાર છે. આ સુદર બાગ બગીચાઓની તરફ નજર કર આ હબરો લાખો દાસદાસીઓ તરફ જો, જે આંખના ઇશ્વારામાં બધી ઇચ્છાઓ પરિપૂર્ણ કરવાને તૈયાર છે અને પછી કહે કે એ બધું સુખ શું વનમા રામની સાથે ભટકવામાં હતું ? તારા સહજ આનંદ પ્રદર્શક મધુર હાસ્યપર આખી લકા, અને તેનો મહાન નરેશ રાવણ તારા ચરણોમાં અર્પણ થવા તૈયાર છે અમે તેની સર્વ રાણીઓ તને પટરાણી તરીકે માનવાને અને પટરાણીનું પદ આપવનો તૈયાર છીએ સીતા .. ....”

સીતાને માટે મહોદરીની આ વાતો અસહ્ય થઈ પડી એમણે મહોદરીના ચહેરાપર સિંહણની માફક ક્રોધથી તીવ્ર નજર નાખી જતા અવાજે કહ્યું —‘ કુટુંબી ! ઉઠ અહિથી, તારું કાળું મહો કોઈ એકાન્ત સ્થાનમા એકાન્ત શુદ્ધના અધિકારમા છુપાવી દે, કે જેથી બનેની કાળાશ

એક ચંદ્ર બાપ, અને તને કોઈ બાણી ન શકે કે તું રાવણની પત્ની છે. તું શું રાવણની પત્ની છે ? મિશ્કાર છે, તને ! તુ તો કોઈ વેશ્યા છે, એટલા માટેજ મારી પાસે આવીને ફતી કમ કરે છે. સ્ત્રીઓ કદીપણ પોતાના પતિના આ માર્ગ ઉપર જવા દેતી નથી. વાસ્તવિક-રીતે તો સતી સ્ત્રીઓ પોતાના પ્રાણના ભોખમે પણ પોતાના પતિને આડા માર્ગે જતો બચાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે. જો પતિ ખરાબ બુદ્ધિનો હોય, શિક્ષા કરવા માટે તત્પર થાય છે, તો પતિવ્રતાઓ પોતાનું હૃદય પાથરી દરેક જાતનું દુઃખ સહન કરી લે છે ! શિક્ષા સહન કરીને પણ, પોતાના જીવનની છેલ્લી ઘડી સુધી બહાલા પતિને અધર્મમાર્ગે જતો અટકાવે છે.

“ જા ! મહોદરી જા ! અને જો તું રાવણની રાખેલી અગર કુટુંબી નથી, વાસ્તવિક પત્ની છે તો રાવણને સુબુદ્ધિ આપ, તેને અધર્મના માર્ગ ઉપર જતા રોક, અને તારા કુટુંબને નાશમાથી બચાવ ! નહિ તો ચાલ રાખ, કે મહાન પ્રતાપી રાજા રામચંદ્ર અને તેમનો એવોજ પરાક્રમી ભાઈ લક્ષ્મણ થોડાજ વખતમા અહિ આવશે અને આ ફળીફૂલી લકાને સ્મશાન કરી મૂકશે. તમારા જેવા દુષ્ટ અને પાપાત્મા અધિકારીઓને કારણે નિર્દોષ પ્રજા પણ નાશ પામશે અને આ હત્યાકાંડનું જે મહાન પાપ થશે તેનો તમારે માથે બધો ભાર રહેશે.”

રાણી મહોદરી લજ્જિત થઈ મથું નીચું બુકાવી, આખોમાં આસુ ભરી બોલી:- ‘સાચું કહો છો બેન ! અધર્મમાં પડતા પોતાના પતિને બચાવવો અને ન્યાય પ્રમાણે કાર્ય કરવાને ઉત્સાહિત કરવો એજ સતી સ્ત્રીઓનો ધર્મ છે. હું મોહવશ, મારા પતિ ક્યાંક પોતાના જીવન

નુકશાન ન કરી મેસે એવી આશંકાથી દોરાઇ તમારો પાસે
આવી આવી જહેન, મને માફ કરો ”

મન્દોદરીના આ નમ્ર શબ્દોએ સીતાને બહુજ સતેષ
આપ્યો. તેમણે ગંભીર અવાજે કહ્યું — “એજ સ્ત્રીઓનો
ધર્મ છે, જહેન પોતાનો ધર્મ પાળો ! રાજ્ય જાય, હુકુમત
જાય, સુખ જાય, સર્વસ્વનો નાશ થાય, છતાં ધર્મ ન
જવો જોઇએ ધર્મની રક્ષા કરવાથીજ ધર્મને સારી રીતે
પાળવાથીજ, માણસ માણસ કહેવાય છે ! જાઓ મન્દોદરી,
ધર્મનું પાલન કરો અને તમારા સ્વામીનું, વખત રહેતાજ
રક્ષણ કરો !”

હું ખપૂર્ણ અવાજે મન્દોદરી બોલી — “જઈ છું સીતા !
એવોજ પ્રયત્ન કરીશ કે જેનાથી મારા સ્વામીની તથા
મારા ધર્મની રક્ષા થશે ”

સુગ્રીવ જાતે પણ સીતાની શોધ કરવા માટે ગયો
હતો. તે જાણુદ્રીપમા પહોંચ્યો, ત્યાં રત્નજટી નામનો એક
વિદ્યાધર રહેતો હતો તેની માર્ફત સુગ્રીવને ખબર મળી
કે સીતાને લંકાધિપતિ રાવણ લઇ ગયો છે

સુગ્રીવ રત્નજટીને રામની પાસે લઇ ગયો. રત્નજટીએ
રામચંદ્રના પૂછવાથી કહ્યું — “હુષ્ટ કુબુદ્ધિ રાવણ સીતાજીનું
હરણ કરી લઇ ગયો છે. સીતા હે, રામ ! હે વત્સ લક્ષ્મ-
ણ ! એમ વારવાર પોકાર કરી રડતા જતા હતા ! હું
રાવણ પાસેથી સીતાજીને છોડાવવા માટે ગયો હતો, પણ
તે મહા બળવાન રાવણે પોતાની મહાવિદ્યાના બળે મારી
બધી શક્તિઓને હરી લીધી, અને હું અપંગ થઇ પૃથ્વી
પર પડી ગયો ”

સીતાજીનો પત્નો મળવાથી રામચંદ્રને બહુ આનંદ-
સન મળ્યું તેમણે પૂછ્યું —“લંકા કેટલી દૂર છે ?”

વિદ્યાધરે ગભરાયા અને બોલ્યા —“લંકા પાસે હોય કે
દૂર હોય પણ રાવણને જીતવો એ અશક્ય વાત છે ”

લક્ષ્મણ ગુસ્સે થઈ બોલ્યા —“તમને શક્ય અશક્ય
હોવાનું કેાણુ પ્રછે છે ? અમને લંકા બતાવો, ત્યા પહોં-
ચાડી આવો પછી તમે એક બાજુ બેસી બેઠા કરજો કે
રાવણને જીતવો અભવિત છે કે અસભવિત છે ?”

બ્યારે જામ્બુવાન વગેરે મહા બળવાન યોદ્ધાઓએ
લક્ષ્મણની પાસે કેાટિશિલા ઉપડાવી બાણી લીધું કે
રાવણનો જરૂર પરાભવ થશે, રાવણને લક્ષ્મણ મારશે. ત્યારે
તેમણે કહ્યું —“જો દૂત મોકલવાથીજ રાવણ માની જતો
હોય અને સીતાજીને પાછા માન સહિત આપણે ત્યા પહોં-
ચાડી જતો હોય તો લડાઈ કરવાને માટે લશ્કર લઈ આપણે
જવાની જરૂર રહે નહિ.”

આ સલાહ સર્વને પસંદ પડી બળવાન હનુમાન
દૂત તરીકે લંકા જવાને તૈયાર થયા અને રામચંદ્રની મુદ્રિકા-
તેમના નામની વીંટી લઈ તેઓ લંકા તરફ રવાના થયા.

*

*

*

*

સીતાજીને રાવણ હરણ કરી લઈ આવ્યો છે, એ
વાતની ધર્માત્મા વિભીષણને બાણ થઈ. તેમણે સીતાજી
પાસે જઈ નમ્રતા પૂર્વક તેમનો વૃતાત પૂછ્યો ! સીતાજીએ
વિભીષણને ઉત્તમ પુરુષ બાણી પોતાની વીતક વાત બધી
કહી બતાવી વિભીષણ સીતાને નમસ્કાર કરી ચુપચાપ
રાવણ પાસે ગયો, તેણે રાવણને કહ્યું —“પૂજ્ય બન્ધુ !

અધર્મ કાર્ય ન કરો ! રામ, લક્ષ્મણ આપણા કુટુંબનો નાશ કરવાને આવે, તે પહેલાંજ સીતાને એમની પાસે મોકલી આપો ! એવું ન બને કે મુનિના વચનો સત્ય ઠરે, અને સીતાને કારણે આપણા આખા વંશનો નાશ થાય !”

રાવણ વિલીખણના વચનો સાંભળી હસવા લાગ્યો, અને કાચર, ખીકણ, એવા શબ્દો કહી વિલીખણની મરકરી કરી, ખીજે સ્થળે જવા ઉઠી ઉભો થયો.

વિલીખણ રાવણની રીત ભાત જોઈ આશ્ચર્યથી તેના તરફ જોવા લાગ્યો. જ્યારે તે ખીજા ઓરડામાં ચાલ્યો ગયો, ત્યારે વિલીખણે ગંભીરતાથી પોતાનું માથું હલાવ્યું, અને નિઃશ્વાસ નાખતા કહ્યું —

‘વિનાશ કાલે વિપરીત બુદ્ધિઃ ।’

* * * *

હનુમાન સૌથી પહેલાં લંકામાં વિલીખણને ઘેર પહોંચ્યા. કારણ રવાના થતી વખતે હનુમાનને એ વાત કહેવામાં આવી હતી કે લંકામાં જઈ પહેલ વહેલા રાવણના નાના ભાઈ વિલીખણને મળજો. તે ન્યાયી પુરુષ છે. તેથી સંભવ છે કે તે પોતાના મોટાભાઈને સમજાવી સીતાજીને આપણી પાસે પાછા મોકલાવી આપશે.

વિલીખણે હનુમાનનો સત્કાર કર્યો. હનુમાને પોતે આવવાનું કારણ જણાવી કહ્યું — “તમને ખબર હશે કે રાવણ રામચંદ્રની પત્ની સીતાનું હરણ કરી લઈ આવ્યો છે જો કે રાવણ બળવાન છે, છતાં આવો અધર્મ તેના બળને ક્ષીણ કરી નાંખશે. અધર્મનીધર્મની સામે કદી પણ જીત થતી નથી.”

વિલીપણે પોતાના કુળ ઉપર આવેલા આ કલકથી શરમાઈને કહ્યું:—“હનુમાન ! મારૂં દુર્ભાગ્ય છે કે મારે આજે આવા શબ્દો સાલળવા પડે છે હું ધર્મ અધર્મ સમજી શકું છું, પણ મારા ભાઈની ઉન્મત્તતાથી લાચાર છું. મેં રાવણને ઘણો સમજાવ્યો, પણ તેણે એક વાત સાલળી નહિ, હજી પણ સમજાવીશ માનશે તો ઉત્તમ છે.”

હનુમાન ત્યાંથી ઉઠી દેવરમણ નામના ખાગમા જ્યાં સીતાજીને કેદ કરવામા આવ્યા હતા ત્યાં-ગયા

● * * *

હનુમાને ત્યાં જઈ જોયું, -સીતા અશોક વૃક્ષની નીચે ધ્યાનમા મગ્ન બેઠા છે, વાળ ખુલ્લા છે, અને તે ખાસપાસ વિખરાઈ તેમના ગાલ ઉપર પડી રહ્યા છે આખોમાથી નીકળતા આસુના ટીપાઓએ, વાળના આધારે અટકી પડી, પડેલેલા મોતીઓની શોભા ધારણ કરી છે તુષાર-પીડિત કમલિનીની પેઠે મ્હો પીછું પડી ગયું છે વહી તેરસના અદ્રમાની નાકેક શરીર દુર્બળ થઈ ગયું છે આન્તરિક વેદનના આન્દોલનથી કપતા હોઠ કોઈ કોઈ વખતે ઉઘડી પડે છે અને તેઓમાથી સર્પના કુકારાના જેવા ઉષ્ણ નિસાસા નીકળે છે નિસાસાના એક એક અણુમાથી હે રામ, હે રામની ધ્વનિ ઉડી રહી છે.

હનુમાન સીતાની આ દશા જોઈ કાપી ઉઠ્યા ચોહ ! આટલી પીડા ! સ્થિર ભાવથી તે ઘણા સમય સુધી સીતા સામું જોઈ રહ્યા, પછી માથું ધુણાવી બોલ્યા—“કેટલી કઠોર તપશ્ચર્યા છે ? કેટલો આત્મત્યાગ છે ? કેટલો ગાઢ પ્રેમ છે ? જેના હૃદયમા આટલી પતિભક્તિ છે, જેના

જૈન-સતી-રત્ન.૨

દેવરમણ્ડિયાન (અગોર વાઢિકા) માં સીતા

J A P W BOMBAY

શ્વાસોશ્વાસનાં એક એક આણુની અદરથી પતિના નામનોજ અવાજ નીકળે છે, તે સ્ત્રી વાસ્તવિક સતી છે, તે સ્ત્રી સસારમાં અનુપમેય છે, તે સાક્ષાત જગદમ્બા છે. જગદમ્બા ! હું તમોને પ્રણામ કરૂં છું ! તમારા દર્શન માત્રથીજ મલિન માણસ પવિત્ર થઈ જાય છે !”

હનુમાને મનોમન સીતાજીને પ્રણામ કરી, પોતાના વિદાયળથી અદશ્ય થઈ, સીતાજીની પાસે પહોંચી, રામચંદ્રની આપેલી વીટી તેમના ઝોળામાં મૂકી

રામ નામની વીટી જોઈ સીતાજીનું હૃદયકમળ ખીલી ઉઠ્યું. તેમણે વીટીનું સપ્રેમ વારવાર ચુબન કર્યું.

સીતાજીને પ્રસન્ન થયેલા જોઈ તેમની રખેવાળી કરતી રાક્ષસીઓ દોડી ગઈ અને એમણે રાવણને સીતાજીના આનંદના સમાચાર જણાવ્યા. સાલળી, રાવણના ચહેરા ઉપર આનંદ પ્રસરી ગયો. મહોદરી પાસેજ બેઠી હતી. રાવણ તેને કહેવા લાગ્યો — “પ્રિયે ! સીતા, હવે મારી સાથે આનંદ ભોગવવાને રાજી થઈ લાગે છે, માટે તમે જઈ માનપૂર્વક તેને અત્રે લઈ આવો !”

મહોદરીએ માથું ધુણાવીને એક નિસાસો નાખી દુઃખિત દૃષ્ટિથી રાવણ તરફ જોઈ કહ્યું — “પ્રાણનાથ ! શા માટે ખોટી આશાના કાચા સૂતરના તાતણા ઉપર ચઢી પોતાના જીવનને અસહ્ય બનવી રહ્યા છો ? શા માટે અધર્મથી મળતા સુખભોગની આશા ઉપર આ લોક અને પરલોક બંનેને બગાડો છો ? સીતાની પ્રસન્નતાને તમે તમારા સુખનું કારણ ન સમજો ! એ પ્રસન્નતા આપણા વશનો નાશ કરનારી છે. હજી પણ વિચારો ! વખત છે ત્યાં સુધી

ચેતો, અને સતીના શ્રાપમાથી બચી આપના આખા કુટુંબને અને વશને બચાવો ! નાથ ! ....” બોલતાં બોલતાં મહોદરીએ રાવણના પગ પકડ્યા.

મહોદરીની આ પ્રકારની વાતો સાંભળી રાવણનો પિત્તો ઉછળી આવ્યો ! ફફડતે હોઠે તે ઉભો થયો, અને મહોદરીને લાત મારી ફર કરી એમ બોલતો બોલતો બહાર નીકળ્યો કે -“જો સીધી રીતે નહિ માનશે તો આડી રીતે મનાવીશ ”

રાવણે સીતાની પાસે જઈ પ્રેમની વાતો કરી તેમને જાતજાતના લોભ દેખાડ્યા, તો પણ સીતાજીનું મન ચલાયમાન ન થયું, ત્યારે તે બળાત્કાર કરવાને તૈયાર થયો. હું બધી સુકાયેલા શરીરમાં કેાણુ જાણુ ક્યાથી બળ આવી ગયું ? રક્તમાસ વગર, ફક્ત હાડચામની કાયામાં ન જાણુ ક્યાથી વીજળી ઉત્પન્ન થઈ ગઈ ? જ્યારે રાવણુ સીતાજીને પકડવા માટે આગળ ધસ્યો, ત્યારે તરતજ કુદીને સીતાજી ફર જઈ ઉભા રહ્યા, રાવણુ છલાંગ મારી સીતાજીને પકડવા હાથ લાખા કર્યા સીતાજીએ હાથનો ધડકો મારી તેને પાછો પાડ્યો. શીયળરક્ષાની લાવના-શક્તિએ આજે અમળાને ખરેખર સંભળા બનાવી દીધી. દિગ્વિજયી રાવણુ એક પતિવિયોગ-વેદનાશિ-દગ્ધા અશક્ત સ્ત્રીથી હારી ગયો. એના કાનમાં ગુપ્ત શબ્દો અથડાયા-દુષ્ટ, ! જોયો શીયળનો પ્રભાવ ? જોઈ સતીત્વની શક્તિ ? ખખર-હાર, હવે જો ફરીથી આગળ પગ ઉપાડીશ તો જાન ખોઈ બેસીશ !” પાપી ધ્રુજ ઉઠ્યો ! માથું નીચું નમાવી ચુપચાપ ચોતાના મહેલમાં ચાલ્યો ગયો.

રાવણ આલ્યો ગયો । થોડો વખત સીતાજી તે તરફજ ટગર ટગર ક્રોધપૂર્વક જોઈ રહ્યા. પછી હા રામ ! કહેતાં નીચે ઝેની ગયા.

હનુમાને પ્રગટ થઈ સીતાજીને પ્રણામ કર્યા

સીતાજીએ તીવ્ર દષ્ટિથી તેમના સામુ જોયું. જોયું, તેમની આખોમા ઝળઝળીયા આવી ગયા છે, ભક્તિથી તેમનું માથું નીચું નમી રહ્યું છે અને તેઓ હાથ જોડી સામે ઉભા છે એમણે હનુમાનની સામે જાણસા પૂર્ણ દષ્ટિથી જોયું

હનુમાને ઉત્તર આપ્યો —“ દેવી ! રામ, લક્ષ્મણ સહિત કુશળતા પૂર્વક કિષ્કિન્ધા નગરીમા બિરાજે છે, પણ આપના વિયોગથી હમેશ વ્યાકુળ રહ્યા કરે છે. મારા પાછા જવા પછી રામ લક્ષ્મણ સહિત અહિ આવશે, અને શત્રુઓનો સહાર કરી આપને છોડાવશે. આપ મને ઓળખી શકો, તેટલા માટે પોતાની વીંટી તેઓએ મને આપને બતાવવા આપેલી હતી, તે મેં આપની પાસે હાજર કરી છે, હવે હું આપની પાસે પહોંચી આપને નમન કરી ગયો છું, એના પ્રમાણરૂપે આપનો ચૂડામણી તેઓએ મંગાવ્યો છે.

સીતાજીને રામના સમાચાર સાંભળી ઘણુંજ આનંદ થયો. એમના મોં ઉપરની મલિનતા અદૃશ્ય થઈ ગઈ. અહિર ઉપર તેજનાં આવિર્ભાવો થયા પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂરી થઈ સમજી અને હનુમાનનો આગ્રહ જોઈ આજે એકવીસમે દિવસે તેમણે આહાર લીધો.

ત્યાર પછી સીતાજીએ પોતાનો ચૂડામણિ આપી, રાક્ષસોનો ભય દેખાડી, હનુમાનને ત્યાંથી તરતજ રવાના થઈ જવા કહ્યું

હનુમાન હર્યા, અને એમ કહેતા ત્યાથી ચાલ્યા -
કે “હે માતા ! જ્યા રામજી અને આપ સરખા દેવી જગ-
દમ્બાની કૃપા છે ત્યાં બિચારા તુચ્છ રાક્ષસો મને શું કરી
શકવાના હતા !”

હનુમાને દેવરમણી બાગનો નાશ કરવાનો અને સાથે
સાથે તેના રખેવાળોને મારવાનો આરભ કર્યો રાવણને
આ બાબતની ખબર મળતાજ તેણે પોતાના પુત્ર અક્ષકુમા-
રને હનુમાનને પકડી લાવવા મોકલ્યો । અક્ષકુમાર માર્યો
ગયો પછી ઇન્દ્રજીત હનુમાનની સાથે લડવા આવ્યો, અને
હનુમાનને નાગપાશમા બાધી રાવણની પાસે લઈ ગયો।

હનુમાન રાવણની સલામા જઈ, પોતાના બધનો
તોડી, રાવણના સુકુટને જમીન ઉપર નાખી, પોતાના પગની
ઠોકરથી એના ટુકડે ટુકડા કરી વિદ્યાબળે ત્યાથી ઉડ્યા,
અને કિષ્કિન્ધા નગરીમા રામ પાસે જઈ પહોંચ્યા ત્યા
જઈ રામચંદ્રની પાસે સીતાના સવિસ્તર સમાચાર
તેમણે જણાવ્યા।

*

*

૮

*

રામ અને લક્ષ્મણ, સુગ્રીવ, હનુમાન, બામડગ, નળ,
નીલ, અને બીજા વિદ્યાધર રાજાઓ તેઓના વીર સૈનિકો
સહિત લકામા પહોંચ્યા ભારે યુદ્ધ થયું । બંને બાજુના
લાખો સૈનિકો માર્યા ગયા વિલીંબણ રામને શરણે ગયેલા
હોવાથી તમના સિવાય રાવણના આખા કુટુંબનો નાશ
થઈ ગયો। કુલકર્ણુ અને ઇન્દ્રજીત રામચંદ્રના યોદ્ધાઓને
હાથે પરાજય પામી કેદ થયા, અને રામની કૃપાથી પાછા
છુટ્યા તેઓ આ અપમાનથી લાજ્જિત થયા અને વિચાર

પરમ્પરાને લીધે વૈરાગ્ય પામી સાધુ થઇ ગયા !
લકામા રામની વિજયપતાકા ઉડવા લાગી. લંકાની બન્નેલી
પ્રજા રામચંદ્રને શરણે આવી.

*

*

*

*

આકાશમા દેવતાઓએ હુંદુભિ વગાડ્યા. રામ સીતાની
ઘણા લાખા વખતે ભેટ થઇ સીતાજી રામચંદ્રની છાતીમા
પોતાનું માથું સતાડી અશ્રુ વરસાવતા ઉભાં રહ્યા. રામે
સીતાને પોતાને ગળે લગાડ્યા લક્ષ્મણ, ભામડળ વગેરે
સુલટોએ માન અને ભક્તિથી સીતાને વદન કર્યું ! કોઇ
કાંઈ બોલતું નહોતું બધા એક બીજાના સામું જોઈ હાથ
વરસાવતા ઉભા હતાં આ અપૂર્વ મિલનનું વર્ણન કરવાની
શક્તિ આ લોક લોકડાની બનેલી લેખણમા કે ચામડાની
બનેલી જીભમા નથી. વાચકવર્ગ પોત પોતાની સહૃદયતા
અને પ્રેમભાવની બાહુલ્યતા પ્રમાણે આ અપૂર્વ મિલનનો
આનંદ અનુભવ કરી લે.

રામ લક્ષ્મણે માર્ગમા કેટલીક રાજકન્યાઓનું પાણી-
ઝડણ કરવાનું વચન આપેલું, તે સર્વને લકામા બોલાવી
પોતાની પત્નીરૂપે ઝડણ કરી.

ત્યાર પછી રામ, લક્ષ્મણ, સીતા અને બીજા સર્વે પુષ્પક
વિમાનમા બેસી અયોધ્યામા પહોંચ્યા. એમના આવવાના
સમાચાર સાંભળી અયોધ્યાના લોકોના હૃદયમાં આનંદ
આનંદ વ્યાપી ગયો. ઘેર ઘેર મંગળગીત બવાવાં લાગ્યાં.
કૌશલ્યા અને સુમિત્રાના આનંદનો પાર ન રહ્યો. કેકેયી
પણ પ્રસન્ન થઇ. ભરત અને શત્રુઘ્ન રામના આગમનને

પોતાનું સૌભાગ્ય માનવા લાગ્યા સર્વે ઠેકાણે આનંદજ
આનંદ છવાઈ ગયો.

* * * *

સીતાને ત્રણ શોક્યો હતી-પ્રભાવતી, રતિનિમા, અને
શ્રીહામા રામ સીતા ઉપર ઘણોજ પ્રેમ રાખતા, તેથી
આ ત્રણે શોક્યો સીતાજી પર રીસે બળતી હતી અને
સીતાજીના આ સુખને છીનવી લેવાનો પ્રયત્ન કરતી હતી.

એક વખતે ઋતુ-સ્નાતા સીતાને રાત્રિના પાછલા પહોરે
સ્વપ્ન આવ્યું તેમણે મામને તે સ્વપ્નનું ક્ષણ પૂછ્યું.
રામચંદ્રે કહ્યું -“તમોને એક સાથે બે પુત્ર ઉત્પન્ન થશે
પણ વિમાનમાથી ઉતરીને બે આઠપગવાળા પશુઓએ
તમારા મહેમા પ્રવેશ કર્યો એ અશુભ ચિન્હ છે.”

સીતાએ કહ્યું -“ધર્મ અને આપનો પ્રભાવ સર્વે
અશુભોનો નાશ કરશે.”

સીતાજીને ગર્ભ છે, એમ જાણી સર્વે લોકો તેમને
વધારે ખ્યાર કરવા લાગ્યા. રાજ્યપરિવાર સીતાજી પ્રત્યે
જેટલો વધારે પ્રેમ દેખાડતો હતો, શોક્યો તેટલીજ વધારે
ઘર્ષાશ્રિથી બળતી હતી.

એક દિવસે સીતાજીની સાથે બેઠેલી તેમની શોક્યોએ
પૂછ્યું -“રાવણ કેવોક સ્વરૂપવાન હતો?”

સીતાએ ઉત્તર આપ્યો -“મને તેના આખા શરીરની
આકૃતિનો તો ખ્યાલ નથી કેમકે મેં એને જોયો નથી.
પણ તેના પગ કેટલીક વખત મારા જોવામા આવ્યા હતા.”

શોક્યોએ કહ્યું -“લલ્લે, ત્યારે તેના પગનું ચિત્ર આ-
લેખી બતાવો,” સરળ ભાવે સીતાએ રાવણના પગનું ચિત્ર

જમીન ઉપર આલેખ્યુ, અકસ્માત રામચદ્ર પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યા શોક્યોએ કહ્યું —“ જુઓ સ્વામીનાથ ! સીતાજી આજે પણ રાવણનું ધ્યાન ધરી રહ્યા છે, રામ કાંઈ ન બોલ્યા, તે તો સીતાના તરફ એક પ્રેમપૂર્ણ નજર નાખી ત્યાથી ચાલ્યા ગયા

* * * *

વસત ઋતુનું પ્રભાત હતું રામ અને સીતા મહેન્દ્રોદ્યાન નામના જાગમા લગવાનનું પૂજન કરી બેઠા હતાં. એકાએક સીતાનું જમણું નેત્ર ફડકવા લાગ્યું સીતાજીના હૃદયમા અપ્રગટ દુઃખની આશંકા થઈ રામે ઉત્તર આપ્યો —“ પ્રિયે ! ચિન્તા ન કરો, કર્મોધીન સુખ અને દુઃખ પ્રાણીમાત્રને લોગવવાજ પડે છે અશુભ ઉચાવલી ધર્મધ્યાનમા મનને લગાડી સરળતાથી રહી જ રહી શકાય છે. ધર્મધ્યાનમા મનને લગાડો. અશુભની આશંકાઓ બધી કમળના પાદડા ઉપર બાજેલાં પાણીના ખિંદુઓની માફક પોતાની મેળેજ ટળી જશે”

રામ એકાન્ત સ્થાનમા બેઠા હતા, એવામા રાજ્યના શુભતચરો આવ્યા રામચદ્રજીથી અમલ વચન લઈ બોલ્યા —“ રાજ્યમા લોકો કહે છે કે સ્ત્રીલપટ રાવણની પાસે લાખો વખત રહ્યા પછી સીતાજી સતી રહી શકેજ નહિ અસતી સ્ત્રીને રાજ્યમા રાખવી એ અન્યાય છે જો રાજા પોતેજ એવો દાખલો લોકો આગળ ઉભો કરશે તો પછી પ્રજાની શી દશા થશે ? લોકો કેવી રીતે પવિત્રતાનેજ ઉચુ સ્થાન આપશે ?”

રામચદ્રે બહુજ વિચાર કરી સીતાજીને વનવાસ આપવાનો નિશ્ચય કર્યો લક્ષ્મણ વગેરે આત્મજનોએ રામને બહુજ સમજાવ્યા પણ તેમણે પોતાનો નિશ્ચય ફેરવ્યો નહિ.

સમ્મેતશિખરની યાત્રાને બહાને કૃતાન્તવદન નામે સેનાધિપતિ સીતાજીને સિંહનાદ નામના વનમાં લઈ ગયો. ત્યાં રથને ઉભો રાખી નીચે ઉતરી તે દુઃખપૂર્ણ દષ્ટિથી સીતાજી તરફ જોવા લાગ્યો.

સીતાજીએ સસ્નેહ પૂછ્યું -“ સેનાપતિ ! તમે પત્નિ-રત્ની મૂર્તિની માફક સ્થિર ઉભા રહી મારી સામે શું જોઈ રહ્યા છો ? શું તમને કંઈ દુઃખ છે ? ”

કૃતાન્તવદન સીતાજીના સ્નેહપૂર્ણ વચનો સાંભળી રોઈ પડ્યો, અને ઘુટણિયે પડી હાથ જોડી બોલ્યો -“ માતા ! મુજ પાપીને ક્ષમા કરો ! અધમ દાસવૃત્તિને લઈનેજ આજે આવું અધમ કાર્ય મારે કરવું પડે છે. ”

સીતાજી વ્યાકુળ થઈ બોલ્યા -“ કૃતાન્ત ! શું વાત છે ? સાચી વાત જણાવ, શું ઘાત કરવાનું કામ તને સોંપવામાં આવ્યું છે ? શું મને મારી નાખવાની આજ્ઞા કરવામાં આવી છે ? કે કંઈ બીજી વાત છે ?

કૃતાન્તવદન એક કારમી ચીસ પાડી મોટેથી રડવા લાગ્યો. સીતાજીના વારંવાર સમજાવવાથી તે ધૈર્ય ધારણ કરીને બોલ્યો -“ માતા ! જીજ્ઞાસા ઉપડતી નથી, છતાં પણ સ્વામીનું આ કાર્ય કયાં વિના છુટકો નથી. ”

“ અયોધ્ય ના લોકોએ આપના ઉપર દોષારોપણ કર્યું છે કે સીતાપટ રાવણના ઘરમાં આપ રહેલાં છો. આ કલંકથી મુક્ત થવાને માટે રામચંદ્રે આપનો ત્યાગ કર્યો છે અને મને આજ્ઞા કરી છે કે આપને આ ભયાનક જંગલમાં મૂકી દેવા. ”

કૃતાન્તવદનના વચનો સીતાજીનાં હૃદયમાં વજ્ર જેવું લાગ્યાં. આ લયનાંક સજ્જો સાંભળી પછાક ખાઈ તેઓ રથમાંથી નીચે આવી પડ્યા અને બેભાન થઈ ગયાં. સેનાપતિ સીતાજીને મરી ગયેલા સમજી કંઈકુ રુદન કરવા લાગ્યો.

ઘણા વખત પછી સીતાજીએ અર્ધ ચેતન-અવસ્થામાં કહ્યું :—“પ્રાણનાથ ! દાસીને ન છોડો. સીતાને માટે—સીતાજી વિયોગથી જે હૃદય જગલમાં પાગલ જેવું થઈ ગયું હતું તે હૃદય આજે વજ્ર સમાન કેમ થઈ ગયું ? રામ રક્ષા કરો ! હા ! હા ! મને આ પ્રમાણે ન તરછોડો.”

તેમને ફરીથી મૂછાં આવી ગઈ. લગભગ એક મલાઈ પછી સીતાજીને પાછું ચેત આંચું તેઓ બેઠા થયા અને ઉન્માદ-અસ્ત મનુષ્યની પેઠે આસપાસ ચારે બાજુ ભેંવા લાગ્યા તેમણે આખો બંધ કરી લીધી ફરી થોડો વખત રહી આખો ઉઘાડી દુખિત અવાજે તેઓ પૂછવા લાગ્યા—

“કૃતાન્ત, અયોધ્યા નગરી આંહિથી કેટલી દૂર છે ? મારા જીવનાધાર રામ હમણાં કયાં છે ? ....બોલ, કૃતાન્ત. બોલ, એવી રીતે ટગર ટગર મારી સામે શું બોધ રહ્યો છે ?”

કૃતાન્તે રોતાં રોતાં કહ્યું :—“માતા ! અયોધ્યા આંહિથી ઘણી દૂર છે, અને આવી કઠોર આજ્ઞા આપનાર રામને માટે આપ હવે શા માટે પૂછપરછ કરો છો ? જેમણે વગર વિચારે લોકોના કહેવા ઉપર આપ જેવા પવિત્ર દેવીને

વનમાં મોકલી દીધાં, જેમણે આપની સાથે સાથે, આપના ગર્ભમાં રહેલા પોતાના રાજબાળકોને પણ વિના અપરાધે મૃત્યુદંડ દીધો, એવા રામને માટે આપ હવે શા માટે કરો છો ?”

રામની નિન્દા સાંભળી સીતાનું કુમળું હૃદય કંપી ઉઠ્યું. તેઓ કઠોર અવાજે બોલી ઉઠ્યાઃ-“ત્યુપ રહે કૃતાન્ત. મારા પ્રાણાધાર દેવની મારી સામે નિન્દા ન કર તે તો મહા લોળા અને કૃપાળુ છે. કેાઈ શત્રુના બહેકાવવાથી એમણે આ કામ કર્યું લાગે છે જે રામ મારે માટે મહાન યુદ્ધમાં પ્રવૃત્ત થયા, જેમણે મારે માટે રાક્ષસ કુળનો નાશ કર્યો, જેમણે મારે માટે પોતાના પ્રિય ભાઈ લક્ષ્મણને કાળના મુખમાં હડસેલી દીધા એવા મારા પ્રિય પ્રાણાધાર રામ, શું આવી કઠોર આજ્ઞા આપે ? છી ! છી ! તું મારા નાથ વિષે ફરીથી એવી વાત કહી પણ જીભ ઉપર લાવતો નહિ.”

કૃતાન્તવદન આશ્ચર્યની સાથે અવાફ્ થઈ સીતાના મુખ તરફ જોઈ રહ્યો. એમના કપાળ ઉપર આશ્ચર્યકારક શાન્તિ ફેલાઈ રહેલી હતી. નેત્રમાથી દિવ્ય તેજ નીકળી રહ્યું હતું, અભિમાનથી માથું ઉચ્ચ થઈ ગયું હતું કૃતાન્તવદનને આશ્ચર્યથી પોતાના સામે જોતો જોઈ સીતા બોલ્યા-“હે સેનાપતિ ! તને આશ્ચર્ય કેમ થાય છે ? મારા નાથ જે કાંઈ કરે છે તે ઠીક, પોતાનું કર્તવ્ય સમજીનેજ કરે છે. હું જાણું છું કે મારી ગેરહાજરીમાં રામની શુ સ્થિતિ થશે. હું ખને લીધે એમના હૃદયના ધબકારા બંધ થઈ ગયા હશે. એમને સસાર શૂન્ય ક્ષેત્રમાં હશે. સૂર્યના

પ્રકાશમાં અન્ધારું હશે દષ્ટિગત થતા એ આખા રાજ-
મહેલોમાં સીતા, સીતા, પોકારતા હશે.

આટલું દુઃખ વેઠીને પણ જેમણે મને વનવાસ આપ્યો
છે, તે કોઈ મહાન સાધ્યને સિદ્ધ કરવા માટેજ આપ્યો
છે, પોતાના રાજ્યધર્મની રક્ષાને લીધેજ આપ્યો છે.
રાજ્ય જાય, સુખ જાય, સમૃદ્ધિ જાય, પ્રાણોથી પણ વધારે
પ્રિય વસ્તુનો નાશ થાય, અરે પોતાનો પ્રાણ પણ આપ્યો
જાય, છતાં રાજ પોતાના કર્તવ્યથી વિમુખ ન થાય. રાજ
પોતાની પ્રજાને પ્રસન્ન રાખે એજ ધર્મ છે. એ
ધર્મનું પાલન કરવાને માટેજ, પોતાની પ્રજાને પ્રસન્ન કર-
વાને માટેજ રામે મને વનવાસ આપ્યો છે હું એમની
દંડની આજ્ઞાને હર્ષ સહિત માથે ચડાવું છું. જાઓ કૃતાન્ત
પ્રસન્ન ચિત્તે અયોધ્યા પાછા જાઓ, અને સપ્તેમ મારી
વતી શ્રીરામના ચરણોમાં નમસ્કાર કરીને સંદેશો કહેજો
કે સીતાએ પ્રસન્ન મનથી આપની આજ્ઞાને શિરસાવધ
ગણી છે તેઓ હમેશને માટે આપના યશને અખંડ
અને નિષ્કલક દેખવા ઇચ્છે છે ”

કૃતાન્તવદન ભક્તિપૂર્વક સીતાને નમસ્કાર કરી ત્યાંથી
અયોધ્યા પાછો ગયો, અને રામચંદ્રની પાસે જઈ બધી
વિગત કહી સંભળાવી.

*

*

*

*

સીતા ત્યાંથી ઉઠ્યા. ચાલતાં તેમના પગ લથડવા
લાગ્યા. થોડી વારે જરા આગળ ચાલી પાછા બેસી ગયાં.
વિચારવા લાગ્યા—“ દુર્ભાગ્ય ખરેખર મારી પાછળ ખડેલ
છે. એમજ લાગે છે કે મારા નશીબમાં પતિનું સુખ નથી.

હુમેશ પ્રેમમય હૃદયવાળા એવા રામ શા માટે મને વનવાસ દેવા વિવશ થયા ? શા માટે ચાટલો કાળ વ્યતીત થયો પછી નગરવાસીઓએ મારે માથે કલક ચડાવ્યો ? એ સર્વ કર્મની ગતિ છે. મહાત્માઓએ ઠીકજ કહ્યું છે કે:—

શ્લોકોદિવાકરણોર્ઘ્વપીઠનમઃ

• જમ્બુજ્ઞમયોરપિ વન્ધનમ્ ।

મતિમતાં ચ વિલોક્ય દરિદ્રતામ્;

વિંધમ્હો વલ્લભાનિતિ મે મતિઃ ॥

“રામ ! લાગ્ય બનાવ્યું બને છે. આપ સામર્થ્યવાન હતા શું આપ મારા દુર્ભાગ્યને બદલી શકતા નહોતા ? શું દુર્ભાગ્યના પબ્દમાથી મને છોડાવી શકતા ન હતા ?

“નહિ, બીજી કોણ છોડાવી શકે એમ છે ? મેંજ જેમ દુર્ભાગ્યને બોલાવ્યું છે, તેમ હું પાછું એને કાઢી શકું છું બીજી કોઈ કાઢી શકતું નથી. હે ચિત્ત, ધીરજ ધર અને આ દુર્ભાગ્યથી છૂટવાનો પ્રયત્ન કર.

*

*

*

*

પોતાની બહેન ગણીને પુંડરીકપુરનો રાજા વજ્રજ ધ સીતાજીને પોતાને ત્યા લઈ ગયો. એમને માટે એક બુદ્ધ ધર ખાલી કરાવી ત્યા તેમનો નિવાસ સુકરર કરી આપ્યો. સીતાજી, એ એકાન્ત મકાનમા રહી અહોનિશ પોતાના સ્વામી રામચંદ્રના ચરણોનું દ્રાવન ધરતા હતા.

વખત વીતતા યુગલ સન્તાન સીતાને ઉત્પન્ન થયા. બન્ને પુત્ર હતા. એમાંથી એકનું નામ અનગલવણ અને બીજાનું નામ મહનાંકુશ રાખવામા આવ્યું.

સમયની ગતિની સાથે જને બાળકો મોટાં થવા લાગ્યા. સિદ્ધાર્થ નામના એક વિચક્ષણ વિદ્યાવાળા એક અણ્ણતીથી એ જને લાઈઓ શિક્ષણ લેવા લાગ્યા. શિક્ષકે જનેને અસ્ત્ર-શસ્ત્રવિદ્યામાં અને અશ્વારોહણ વિદ્યામાં તથા શાસ્ત્રજ્ઞાનમાં અદ્વિતીય બનાવી દીધા.

યુવાવસ્થામાં પહોંચતા વજ્રજંઘે પોતાની પુત્રીના લગ્ન લવણની સાથે કર્યા અને અંકુશને માટે પૃથ્વીપુર નગરના રાજા પૃથુ પાસેથી તેની કન્યા કનકમાલાની માગણી કરી

પૃથુએ એમ કહી ના પાડી કે “જેના કુળશીલનો કાંઈ પણ પતો નથી તેની સાથે મારી પુત્રીનાં લગ્ન હું કરી શકતો નથી.”

વજ્રજંઘે પૃથુરાજા ઉપર ચઢાઈ કરી. જને લાઈઓ પણ સાથે ગયા. મહા ભયાનક યુદ્ધ થયું લડાઈ દરમ્યાન આ જને લાઈઓએ પોતાની અદ્વિતીય શસ્ત્ર ચલાવવાની શક્તિથી પૃથુરાજાના લશ્કરને ઘબરાવી મૂક્યું લશ્કરમાં ભંગાણુ પડ્યું, પૃથુરાજા પાછો હઠવા લાગ્યો. આ જોઈ જને રાજકુમારો બોલી ઉઠ્યા,—“અહો કુલશીલવાળા મહારાજ ! આપ અમારા જેવા અજ્ઞાત કુલશીલવાળાઓની સામે પીઠ દેખાડી કેમ ભાગો છો ?”

પૃથુરાજા લજ્જિત થઈ પાછો ફર્યો, પણ હવે તેનામાં લડાઈ કરવાનું સામર્થ્ય નહોતું, તેથી બોલ્યો.—“મે તમારું કુળ બાણી લીધું છે વીરોની વીરતાજ એમનું કુળ દેખાડી આપે છે. હું મારી પુત્રી અંકુશ સાથે પરણાવવા તૈયાર છું.”

પૃથુરાબાએ મોટી ધામધૂમથી અંકુશનાં લગ્ન પોતાની પુત્રી કનકમાલા સાથે કરી આપ્યા, સર્વત્ર આનંદ પ્રસરી ગયો.

* * * *

લવણ અને અંકુશે વળવળ ધરાબા પાસે અયોધ્યા જઈ પોતાના પિતા તથા કાકાને જોવાની અને તેમનું પરાક્રમ કેવું છે તે જાણવાની, ઇચ્છા જણાવી.

સીતાજી તે વખતે ત્યાજ બેઠા હતા તેમણે અશ્રુપૂર્ણ આંખોથી પોતાના બંને વહાલા પુત્રોને માથે હાથ ફેરવતાં કહ્યું —“પુત્રો, સંસારવિજયી તમારા પિતા તથા કાકાના પરાક્રમને જાણવાનું સાહસ ન કરો. એમનું પરાક્રમ જોવું એ નાનાં બાળકોની રમત નથી. જેમણે રાવણ જેવા દિગ્વિજયી વિદાધરોના શબ્દો સહેજમાં નાશ કરી નાખ્યો, જેના પરાક્રમ આગળ દેવતાઓ પણ શીર ઝુકાવે છે, તેમનું પરાક્રમ જોવાની ઇચ્છા શા માટે કરો છો બેટા ?

“ઉપરાત તે તમારા પૂજ્ય છે. તેમની સામે તમારે ભક્તિ સહિત જવું જોઈએ, અને એમના ચરણોમા નમસ્કાર કરી પગની રજ માથે થકાવી એમનો આશીર્વાદ લેવો જોઈએ.”

અંકુશ હસતા હસતા બોલ્યો:—“માતા, શું શત્રુની સામે માથું ઝુકાવી તેને નમસ્કાર કરી તેની પાસેથી આશીર્વાદ લેવાની અમેને ભલામણ કરો છો ? શું તમે અમેને આળક સમજી રામ, લક્ષ્મણના બળના વખાણ કરી તેમની સાથે યુદ્ધ કરતા અટકાવવા ઇચ્છો છો ?”

સીતાજી વ્યગ્ર ચિત્તે બોલ્યા.—“હું, હું, બેટા, આ શું કહે છે ? પોતાના પિતાનેજ પોતાના શત્રુ બતાવે છે ?”

લવણે હૃદય કુલાવીને કહ્યું —“હા, મા, તેઓ અમારા શત્રુજ છે જેમણે અમારી નિર્દોષ માતાને જે વખતે અમે ગર્ભમાં હતા, તે વખતે જંગલમાં કાઢી મૂકી, તેઓને અમે શત્રુ નહિં તો શું મિત્ર સમજીએ ? અમે એટલુંજ પૂછીએ છીએ કે અમે એમનો શો અપરાધ કર્યો હતો કે એમણે આપની સાથે સાથે અમને પણ વનવાસ આપ્યો ? નહિ મા, તેઓ અમારા શત્રુ છે, પરમ શત્રુ છે ! અમે પણ બેઠંશુ કે એમની બુબાઓમાં કેટલો તાકાત છે ? અમે અજમાવીશું કે દેવતાઓને પણ લયલીત કરનાર રામ અને લક્ષ્મણમાં કેટલું સામર્થ્ય છે ?”

બાલતા બેલતા લવણના નરકોરાં કુલી ગયા. આખો-માથો અલૌકિક તેજ નિકળવા લાગ્યો, છાતી ઉભરાઈ ગઈ ચહેરા ઉપર અપૂર્વ દૃઢતા અને વીરશ્રી દેખાવા લાગ્યા.

સીતાએ એમના તરફ બેઠં મનમાંને મનમાં કહ્યું,—
એજ રૂપ છે, એજ દર્પ છે, એજ આકૃતિ છે, ધન્ય સીતા ! તારૂં જીવન ધન્ય છે; કે તું તારા સ્વામીના જેવાજ બે રત્ન ભારત માતાને આપો સ્ક્રી છે.

અકુશ બોલ્યો—“માતા, મૈંવ શા માટે બેઠા છો, આજ્ઞા આપો, આપના આશીર્વાદથી સર્વ મંગલ થશે.”

સીતાજી આખોમાથો અશ્રુ વહેવરાવતા દુઃખભરી અવાજે બોલ્યા—“ બેટા, તેમ છતાં પણ તે તમારા પિતા છે ! અને મારે માટે તો તમારી હારજીત સરખીજ દુઃખ-હાયક થશે. તમારા બેમાંથી એકનું પણ રક્ષામાં પડવું મારે માટે તો અસહ્ય દુઃખનું કારણ થશે.”

લવણ બુદ્ધિસાથી બોલી ઉઠ્યો.—“માતા, તો શું તમારી જીવન ઇચ્છા છે કે અમે જઈને શક્તિહીન કુતરાની પેઠે રામલક્ષ્મણના પગની રજ ચાટીએ અમારું આ કામ, અમારે તેમજ તેમને માટે પણ નિદા અને અપમાનનું કારણ થશે નહિ માં, અમારાથી એ પ્રમાણે તો નહિ થાય. અમે ક્ષત્રીયના પુત્ર છીએ, ક્ષત્રીયોની માફકજ એમની ભેટ કરીશું.”

સીતાજીએ ગદ્ગદ કંઠે કહ્યું —“જાઓ બેટા, જાઓ બહાલા, તમોને એજ શોભે છે. તમે ક્ષત્રીય પુત્ર છો, ક્ષત્રીયની માફકજ તમારા પિતા તથા કાકા સાથે ભેટ કરો હું આશીર્વાદ આપું છું કે માફ સતીરવ અને મારી તપશ્ચર્યા કવચની પેઠે તમો અને લાઇઓની રક્ષા કરશે”

*

*

*

*

અયોધ્યાની બહાર લવણ અને અંકુશે પોતાની ફાજ સાથે સુકામ કયો લક્ષ્મણને સમાચાર મળતા તે હસી પડ્યા, અને બોલ્યા —“કોણ બિચારા પતંગીઆની માફક આગમાં પડી બળી જવા માટે આવ્યા છે ? મને લાગે છે કે એમનો મૃત્યુજ એમને અહિ સુધી ઘસડી લાવ્યો છે.”

યુદ્ધના વાળાં વાગ્યા લડાઈની શરૂઆત થઈ. હબરો મેનિકેનો નાશ થયો યુદ્ધને અન્તે રામલક્ષ્મણની હાર અને લવણઅ કુશની છત થઈ

રામ તથા લક્ષ્મણનું હૃદય ગદાનિથી ચીરાઈ ગયું. તેઓ મનમાં ને મનમાં શોક કરવા લાગ્યા, કે અમે બાળકોના હાથે હાર ખાઈ બેઠા.

રામ, લક્ષ્મણને દુ ખી જોઇ નારદજી ત્યાં આવી પહોંચ્યા, અને રામચંદ્રને સંબોધીને બોલ્યા - “હિ રામ ! આપ આનંદિત થવાને બદલે શોક શા માટે કરો છો ? પોતાનાજ સંતાનોને હાથે હાર પામી એવું કૌણ માણસ હશે જે દુઃખ કરતો હશે ? લવણ અને અંકુશ એ બંને આપના પુત્રો છે. સતી સીતાએ આ બંને વીરોને જન્મ આપ્યો છે”

પછી તેમણે, સીતાની રામચંદ્રે ત્યાગ કર્યો ત્યારથી તે વખત સુધીની બધી વિગત જણાવી. તે વાત નારદજીના મુખથી સાંભળી રામચંદ્રને અત્યંત આનંદ થયો એમના સુસ્ત શરીરમાં વીજળીનો સચાર થયો હોય એમ લાગ્યું. તેઓ તરતજ રથમાંથી ઉતર્યા અને લક્ષ્મણને સાથે લઈ પોતાના પુત્રોને લેટવા ચાલ્યા. બંને લાઈઓ પણ પોતાના પિતા તથા કાકાને આવતા જોઈ પોતાના રથમાંથી ઉતરી સામે દોડ્યા, અને તેમના ચરણોમાં પોતાનું મસ્તક નમાવ્યું. રામચંદ્રે બંને લાઈઓને ઉઠાડી પોતાની છાતીએ લગાડ્યા ત્રણ લોકની સમ્પત્તિ પ્રાપ્ત કરીને પણ જેટલો આનંદ ન થાય એટલો આનંદ અત્યારે રામચંદ્રને થયો.

*

*

*

*

ચિતામાંથી અગ્નિની ભયંકર જ્વાળાઓ નીકળી રહી હતી ચિતા બહુજ લાંબી પહોળી બનાવવામાં આવી હતી સીતાજી એ ભયંકર અગ્નિકુંડમાં પડવાને તૈયાર થઈ શ્રી ભગવાનનું રમરણ કરી રહ્યા હતા રામલક્ષ્મણ પોતાના સુલટો સાથે એક બાજુ બેઠા હતા, લવણ તથા અંકુશ આંખમાંથી આંસુ વહેવરાવતા પોતાની માતા સામે

જોઈ રહ્યા હતા. હજારો તાગરિકો નેત્રોમાં આવતું જલ લૂછતા મનોમન સીતાજીને પ્રણામ કરી રહ્યાં હતા. કેટલું કુટિલ અને દુષ્ટ બુદ્ધિના લોકો એમ પણ કહેતા હતા કે—
“હમણાજ આ ભયંકર અગ્નિજ્વાળાઓ સીતાને બાળીને બાક કરી નાખશે, અને એના સતીપણી બધી શેખી નીકળી જશે”

કેટલાકોએ રામચંદ્રની પાસે જઈને કહ્યું :—“હે પ્રભો ! આવી ભયંકર પરીક્ષા કરવાનું બંધ કરો સીતાજી સાક્ષાત્ સતીનો અવતાર છે. જો સીતાજી સતી ન હશે તો બીજું કોણ હશે ?”

રામચંદ્રે ધીર અવાજે કહ્યું —“લભાડું કહેવું ઠીક છે, પરંતુ જે કારણને લઈને સીતાજીને અયોધ્યા નગરીની બહાર ઠાઠી મૂકેલાં હતાં, તે કારણ તો હજી મોજુદ છે. જો સીતા પહેલાં જેવાં હતા તેવાજ હાલ છે, તો શું કારણ હતું કે તે વખતે પ્રજાજનોએ અપવિત્ર જણાવ્યાં હતા, અને હવે પાછાં સતી જણાવે છે ? પરીક્ષા થઈ જવા દો. એનાથી પ્રજાને વિશ્વાસ થશે કે સીતા ખરે-ખર સતી છે કે અપવિત્ર છે.”

એજ વખતે વાહનમાથી થતી શર્જાનાની માફક સીતાનો અવાજ સર્વના કાને અથડાણો,—“હે અગ્નિ ! આજ તારી જ્વાળા દ્વારા મારા સતીત્વની પરીક્ષા થઈ રહી છે. દેવી ! કદી જો મેં મન, વચન અગર કાયાથી, સુતા, જાગતાં, અગર સ્વપ્નામાં પણ રામચંદ્રના શિવાય બીજા પુરુષનું સ્મરણ કર્યું હોય તો તું મને બાળીને ભસ્મ કરી નાંખજે, નહિ તો મારે માટે તારૂં અસલી સ્વરૂપ છોડી પાણીરૂપ બની જજે.”

આટલું બોલી “ રામ ! ” એવો ઉચ્ચાર કરી સીતાજી લોકોના હાહાકાર વચ્ચે અભિમા ફૂટી પડ્યા રામચંદ્ર ગાડા જેવા થઈ, સીતા ! સીતા ! પોકારતા ચિતાની પાસે દોડી આવ્યા.

આનંદાશ્ચર્યની સાથે લોકોએ શું જોયું ? પ્રચંડ બળતી અગ્નિના ખાડામાં કાંઠાપૂર સ્વચ્છ જળ ભરેલું છે, અને તેની વચ્ચે કમળના પાન ઉપર સીતાજી બેઠેલા છે સર્વત્ર આનંદ આનંદ પ્રસરી રહ્યાં સર્વે એકે અવાજે બોલી ઉઠ્યા — “ સીતા સતીનો જય ! અયોધ્યાની સતી મહારાણીનો જય !

* * * *

સીતા દીક્ષા લેવાને તૈયાર થયાં તે વખતે રામ તેમની પાસે પહોંચ્યા અને નીચી દૃષ્ટિ રાખી બોલ્યા:— “ સીતા ! ”

સીતાએ વૈરાગ્ય-ભાવનાપૂર્ણ ગંભીર અવાજમાં કહ્યું — “ પ્રજારજક નૃપાલ ! ”

રામચંદ્ર આવા સ બોધનથી અમઠી ઉઠ્યા. તેઓ થોડા વખત સુધી સીતાના ચહેરા સામે જોતા રહ્યા. શું જોયું ? માથાના વાળ વિખરાઈ ગયેલા છે, આંખો ઉડી પડી ગઈ છે, કમર વાકી વળી ગઈ છે, શરીર ઉપર હાડ આમ માત્રજ છે, પણ આંખોમાંથી દિવ્ય તેજ પ્રકાશી રહ્યું છે કપાળમાંથી સ્થિર વૈરાગ્ય ટપકી રહ્યો છે

ફરીથી રામ દુ ખિત અવાજે બોલ્યા — “ સીતા, મેં તમને બહુજ દુ ખ દીધું. મને ક્ષમા કરો. દેવી ! મારા અપરાધોને ભૂલી જાવ. અને.....”

બોલતા બોલતા રામનું ગળું ભરાઈ આવ્યું. તેઓ ઘુંટણ ટેકવીને સામે બેસી ગયા

સીતા તેજ અવાજમાં ફરીથી બોલ્યા —“અયોધ્યા પતિને આમ કરવું એ યોગ્ય નથી. આ ધૂળ માટીની ભરેલી જમીન ઉપર બેસવાને આપ યોગ્ય નથી.”

એજ સ્થિતિમાં બેસી રહી સીતાનો હાથ પકડી રામ બોલ્યા:—“દેવી ! સીતા ! મારો આ પ્રમાણે તિરસ્કાર ન કરો. હું આ રાજત્વના આડંબરથી એટલો તો દબાયેલો છું કે મારી ગર્હન સુધાં ઉંચી થતી નથી. ઘડીભરને માટે ભૂલી જાવ કે હું તમોને દુ.ખ દેનાર, અને તમે દુ.ખ સહન કરનાર છો. હું અયોધ્યાપતિ રાજા રામ છું, અને તમે દુ.ખિત એવા જનક રાજાની પુત્રી છો. સીતા ! તમે એટલુંજ સમજો કે હું રામ છું અને તમે સીતા છો. હું અને તમે એજ પ્રેમી જીવો છીએ કે જે સાથે સાથે વનેવન ફરતા મહાન પહાડો ઉપર ચડતા હતા, અને કુદ-રતની અપૂર્વ શોભા નિહાળતા હતા. જે વખતે આપણે પ્રેમ પર્વતમાથી નિકળતા સ્વચ્છ ઝરાના જેવો નિર્મળ હતો, અને આપણે આનંદ સ્ફટિક મણિની માફક ઉજ્જવલ હતો. પ્રિયે ! આઓ, વચમાના ક્ષુદ્ર કાળને ભૂલી જાવ, અને પહેલાની માફક હમણા પણ મને આનંદ આપો.”

સીતાજી તેજ અવાજમાં બોલ્યા —“ઉઠો રામ, ઉઠો, આપના કહ્યા પહેલાજ હું બધી વાત ભૂલી ગઈ છું મને કદીપણ મનમાં એવો વિચાર આવ્યો નથી કે તમે અત્યાચારી છો, અને હું આપના હાથે દુભાયેલી છું. હું સમજી ચકું છું, કે આપે જે કાંઈ કામ કર્યું છે તે સર્વ કર્તવ્યની કઠોર સાધનાને માટેજ કર્યું છે. હું એ બાબતમાં કોઈને પણ દોષ દેતી નથી, દેવા

ઈચ્છતી પણ નથી. જે કાંઈ થઈ ગયું છે, તે સર્વ કર્મ-
ધીન હતું. જે સુખની આપ લાલસા કરે છે, તે સુખ
નથી, તે ફક્ત એક પાણીના પરપોટાની માફક છે. જેમ
હમણા સુધી લીલુ સુકું આપણે ભેટાં આવ્યા છીએ તેમ
લવિષ્યમા પણ થવાનું. તેથી હવે એવું કર્તવ્ય કરવું
જોઈએ કે જેનાથી સ્થિર અવિનાશી સુખ મળે; જેનાથી
હવે કર્મ આપણને પુતળીઓની માફક નાચ ન ચાલી શકે.”

એટલું કહી સીતાજીએ પોતાના વાળનો લોચ કર્યો.
અને તેમને રામના હાથમા સોંપી બોલ્યા.—“આ પ્રમાણે
શરીરથી પણ મમત્વનો ત્યાગ કરવો પડશે ! આવી રીતેજ
બાહ્ય પુશનુમા અને આનંદદાયક દેખાતા વિષયોની
લાલસા છોડવી પડશે સાલળો રામ આ ત્યાગ, આ
અયમ, આ ઇન્દ્રિય-નિગ્રહ અને આત્મ લીનતાજ સુખનો
માર્ગ છે એનાથીજ અવિનાશી સ્થિર શાંતિ મળશે.”

સુમાપ્ત.

દેવી ગ્રાહી.

કર્મ-ભૂમિના આદિ સ્થાપનાર સગવાન આદિનાથનું નામ કોઈથી છાનું નથી. માત્ર જૈનોજ નહિ, બીજા ધર્મ-વાળાઓ પણ ઋષભદેવના નામને સારી રીતે ઝોળખે છે, અને શ્રદ્ધાની નજરથી જુએ છે

આ પુણ્યમયી દેવી—જેમના પવિત્ર ચરિત્રોની વાચકોને દુઃકાણુમા ઝોળખાણુ આપવાની છે એમનાજ પુત્રી હતાં સુમગલા દેવીની જેઓ આદિનાથ સ્વામીના પટ-રાણી હતા-કૂખથી આ પ્રાતઃસ્મરણીય દેવીનો જન્મ થયો હતો.

જૈનધર્મ માનનારાઓ, ખાસ કરીને શ્વેતાખર આમ્નાયના શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ અને સાધુ-સાધ્વીઓ મળીને પ્રાતઃકાળે જે સહસ્ત્ર સતિઓમાથી ખાસ કરીને સોળ સતિઓના પવિત્ર નામનું સ્મરણ કરે છે, અને તેમના સ્મરણ માત્રનેજ પોતાના કલ્યાણનું કારણ સમજે છે, તે સોળ સતિઓમા સર્વથી પ્રથમ એજ દેવીનું નામ આવે છે

* * * *

પ્રત્યેક મનુષ્ય સંસારમા કંઈને કંઈ ઉત્તમ કામ કરવા માટે આવે છે

મનુષ્ય જન્મજ ઉત્તમ કાર્ય કરવા માટે મળે છે જે એનો સારો ઉપયોગ કરે છે, તે આ લોકમા યશ મેળવે છે અને પરલોકમા ઉત્તમ કુળની પ્રાપ્તિ કરે છે. એટલુંજ

નહિ તે આત્માની સંપૂર્ણ શક્તિને ખીલવીને પોતાના ઉંચામાં ઉંચા ઉદ્દેશ-‘મોક્ષ પ્રાપ્તિ’ ની સિદ્ધિ પણ આ શરીર વડેજ કરી શકે છે, કેમકે મનુષ્ય શરીરજ એક એવી પર્યાય છે કે જેમા આત્માની શક્તિનો પૂર્ણ વિકાસ થાય છે, અને એટલાજ માટે જે માણસ પોતાના કર્તવ્ય-માર્ગથી ચૂકી જાય છે, તે સૌથી ઉતરતી, વધારેમા વધારે દુ ખ દેનારી પર્યાયમા-સાતમી નારકીમા પણ એજ યોનિથી જન્મ શકે છે

એ તો માણસના હાથની વાત છે, કે તે બનેમાથી એક રસ્તો પાતાને માટે પસંદ કરી લે,-તે પોતાની શક્તિને ચાહે તો મોક્ષનો માર્ગ સાફ કરવામા અને ચાહે તો નર-કનો રસ્તો સાફ કરવામા લગાવે

દેવી પ્રાહ્મી પણ એજ સ્થિતિમા હતી. તેમણે શાસ્ત્રાધ્યયન અને કળા કૌશલનુ જ્ઞાન મેળવતા પોતાને માટે માર્ગ નક્કી કરી લીધો હતો. તેમણે બને જગ્યાની લલાઇ ખુરાઈનો વિચાર કરી પોતાને માટે મોક્ષસ્થાન પસંદ કર્યો હતો. મોક્ષસ્થાનમાં પહોંચવાનો માર્ગ દુર્ગમ છે. ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ-રૂપી લુટારાઓથી બચી, વિષય-વિકારરૂપી કાટાઓથી સુરક્ષિત રહી આ સસારરૂપી જગલમાં આગળ ધખ્યા જવુ એક છડા માણસને માટે પણ જ્યારે અતિ-શય કઠણ છે ત્યારે ગૃહસ્થીનો ઓઝો ઉચકીને આગળ વધવુ તો દુ સાધ્યજ છે. એટલા માટે તેમણે નિશ્ચય કર્યો હતો કે હું ગૃહસ્થાશ્રમનો ભાર શિરપર ન ઉઠાવતાં યાવજીવન-આખી જીંદગી સુધી અત્યારથીજ બ્રહ્મચર્યનું

ધારણ કરી તે સ્થાનની તરફ આગળ વધવાનો પ્રયત્ન કરીશ. સ સારના લોગોને-ઐદ્રિયક લાલસાઓને, પાશ્વિક, વૃત્તિઓને-પોતાથી દૂર સખીશ અને સ્વપર-પોતાનું અને પારકોનું કલ્યાણ કરવામાજ લીન રહીશ.

* * * *

દેવી પ્રાણી લખવાનો ઘણો અભ્યાસ કર્યો હતો. તેમના અક્ષરો પ્રજ્ઞાજ સુઠર હતા. જે તેમના અક્ષરો જોતા તે તેમના વાણી કર્યા વગર રહેતા ન હતા વાચક લખવામા પણ અમણે ઘણીજ મહેનત કરી હતી અઠાર બાષાઓ ઉપર તેનો પૂર્ણ કાળુ હતો અને તે બાષાઓમા લખેલાં અર્થોનું કસ્ય-સાર તે સારી રીતે સમજી અને સમજાવી શકતા હતા.

દેવી પ્રાણી એટલું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શક્યા, એનું મૂળ કારણ તેના માતાપિતા હતા. માતાપિતાએ તેમને સારી શિક્ષા આપી હતી. જાળપણમા તેમના જ્ઞાનતત્ત્વોને વિકસિત થવા માટે જોઈતી સ્વાધીનતા મળી હતી. આજ-કાલના માતાપિતાના માફક તેમના માતાપિતાએ તેમને ભારરૂપ નહિ સમજતા,--એક તુચ્છ વસ્તુ ન સમજતાં,--એક ઉત્તમ મનુષ્ય--એક આત્મા સમજ્યો હતો અને એવાજ હેતુથી તેઓ એવા વિદુષી બની ગયા હતા.

પ્રજાના લોકો આ દેવીથી વિદ્યા શીખવા આવતા હતા અને પોતાનો મનોરથ પૂર્ણ કરી પ્રસન્ન થતાં હતાં. પ્રાણી પણ પોતાની વિદ્યાનો એવી રીતે સદુપયોગ થતો જોઈ આનંદનો અનુભવ કરતા હતા અને પોતાની વિદ્યાને સાર્થક થઈ સમજતા હતા.

જૈન-સતી-રત્ન —

દેવી પ્રાદ્દી અને માતા સુમ ગલા

થોડાજ દિવસોમા પ્રાક્ષીની વિદ્વતા દેશેદેશ પ્રસિદ્ધ થઈ ગઈ અને પ્રભના લોકો રાજપુત્રીને વિદુષી સાંભળી હર્ષિત થવા લાગ્યા.

દેવી પ્રાક્ષી વયસ્કા-ઉંમર લાયક થયા માતાએ પુત્રીને એક ઉત્તમ શ્રાવિકા-ગૃહિણી અને કોઈ રાજની રાણી થવા મોગ્ય જોઈ. પ્રાચીન કાળમા એવો નિયમ હતો કે કન્યા અથવા પુત્ર કોઈનુંએ લગ્ન તેની સમ્મતિ વગર થતું ન હતું. વળી પ્રાક્ષી ઘણું કરીને સામારિક વાતોથી ઉન્મુખ-ઉદાસ-રહેતા હતા, એટલા માટે સુમગલાએ એક દિવસે પ્રાક્ષી દેવીને પૂછ્યું-“પુત્રી, તારી બાલ્યાવસ્થા પૂરી થઈ અને જ્ઞાન મેળવવાનો વખત પણ વીતી ગયો. હવે તમે ગૃહસ્થીનો ભાર વહન કરવા લાયક થયા છો, -હવે એવો અવસર આવ્યો છે કે તમે કોઈ રાજમહેલનું ભૂષણ બનો આથી કહો કે તમારી શું ઇચ્છા છે ? ”

માતાની વાત સાંભળીને પ્રાક્ષીનું હૃદય ધડકવા લાગ્યું લગ્ન અને ભયના ઉતાર ચઢાવ તેમના ચહેરા પર દેખાવા લાગ્યા તે વિચારવા લાગ્યા, -“ હવે માતાને શું ઉત્તર આપું ? મારી ઉદાસીન વૃત્તિની વાતથી માતાના કુમળા હૃદયમા આઘાત-દુઃખ તો નહિ થશે ? જો યૌદ્ધલિક પદાર્થોમા સુખ માનવું માતા સાડ સમજે છે તો તે ભદ્રે માને મને જે વાત ગમતી નથી, તેના હું માતાને થોડીવાર પ્રસન્ન કરવા માટે નકામી શું કરવા ફક્ત ? ના, માતા, કદી યૌદ્ધલિક પદાર્થોમા સુખ માનનારી નથી જો એમજ હોત તો મારા હૃદયમા પણ એ ભાવ જરૂર આવ્યા હોત, કેમકે માતાપિતાના હૃદયમા રહેલા ભાવોની અસર સતત પર જરૂર થાય છે.”

પ્રાદ્વી એવી રીતે વિચારમા પડ્યાં હતા એ જોઈ માતા સુમગલાને ફરીથી પૂછવું પડ્યું:—“પુત્રી ! શરમાઓ છો શા માટે ? જે કંઈ તમારા મનમાં હોય તે ખુલ્લી રીતે કહી દો.”

માતાનો ફરીથી આદેશ સાંભળી દેવી પ્રાદ્વી નમ્ર-તાથી જોડ્યાં.—

“માતા, મારી બાલ્યાવસ્થા તો ખરેખર વીતી ગઈ છે, પણ જ્ઞાન મેળવવાનો કાળ હજી સુધી વીત્યો નથી અને એ કદી વીતતો પણ નથી, એ તો હમેશા રહે છે,—અને જ્યાં સુધી ‘કેવળજ્ઞાન’ ન થઈ જાય ત્યાં સુધી રહે છે

“માતા ! હું ગૃહસ્થભાર વહન કરવ ને લાયક નથી મારૂ હૃદય દુનિયાના ભોગોપભોગથી ત્રિભુજ થઈ ચુક્યું છે,—હું વાચનાઓની દાસી થવા ઈચ્છતી નથી હું એન્દ્રિયક ક્ષણ-સ્થાયી સુખરૂપી ભુટેરાઓના હાથમા પડીને પોતાનું આત્મિક ધન ભુટાવીશ નહિ માતા ! મને ક્ષમા કરો મને રાજમહેલનું,—ચૂનો, ઇંટ, માટી અને પથ્થરોની ખનેલી હવેલીઓનું,—ભૂષણ બનાવવા કરતા વેલીઓથી આચ્છાદત-દકાયલા એકાન્ત જ ગલનું ભૂષણ બનવું ઘણું જ સરસ લાગે છે

“માતા હું પળવારમા નષ્ટ થનારા પદાર્થો મેળવવામાં અને તેમના ઉપભોગમાં પોતાનો કીમતી સમય શા માટે નકામો ખોઉં ? આ ભોગોપભોગોને મેળવવામાં અને એમનાથી આનંદ માનવામા મેં અનન્તકાળ ખોયો તો-

પણ 'લાલસા પૂરી' ન થઈ હોયે શા માટે મનુષ્ય ધર્મચર્યાયના જોડે ઉત્તમ સાધન પામીને પણ હું આત્મિક સુખની પ્રાપ્તિના સાધનનો પરિત્યાગ કરી પૌણ્યલિપિ સુખપ્રાપ્તિની પાછળ પડું ?

“જનની, મેં તો નિશ્ચય કરી લીધો છે, કે હું યાવજ્જીવન-આખી ઉમર બ્રહ્મચારિણી રહીશ, સસારમાં જ્ઞાનનો પ્રચાર કરીશ અને અનુકૂળ સમય મળ્યેથી સયમ-દીક્ષા ગ્રહણ કરી, આત્મધ્યાનમાં લીન થઈ પરમ પદની પ્રાપ્તિ કરીશ”

પુત્રીનો ઉત્તર સાંભળીને સુમંગલા ચુપ થઈ ગયાં. તે ટકટકી બાધી બ્રાહ્મીના મુખ સામું જોતા લાગ્યા. થોડીજ વારમાં તેમના હૃદયમાં કેટલાંયે પ્રકારના વિચારો આવી ગયા. નવાઈ, દુઃખ, સુખ, આનંદ, અને અતે શાંતિનાં ચિન્હો તેમની મુખમુદ્રા પર દેખાયા તેમણે એક વાર વિચાર્યું કે બ્રાહ્મીને સમજાવીને લગ્ન કરવા માટે રાજી કરું, પછી વિચાર્યું કે જે સસારથી વિમુખ થઈને મુક્તિ-માર્ગે જવા ઇચ્છે છે, જે દુનિયાને જ્ઞાન શીખવીને પોતાનું જીવન સફળ કરવા ઇચ્છે છે, તેને હું શા માટે સન્માર્ગથી વિચલિત કરવાનો પ્રયત્ન કરું ?

* * * *

રાણીએ આદિનાથ સ્વામીને બ્રાહ્મીના મનની સઘળી વાત વિસ્તારથી કહી પ્રભુએ અવધિજ્ઞાન દ્વારા ઉપયોગ હઈ ને જોયું તો તેમને બ્રાહ્મીની ભાવનાઓ એ જ જણાઈ. આથી તેમણે દેવી બ્રાહ્મીને તેમની ઇચ્છાનુસાર વર્તીવ કરવાની આજ્ઞા આપી દીધી.

દેવી પ્રાણી હવે પોતાનો સમય પહેલાંથી પણ વધારે જ્ઞાન મેળવવામાં અને ધર્મ ધ્યાનમાં ગાળવા લાગ્યાં. લોકોને જ્ઞાન શીખવવું, ધર્મનો ઉપદેશ દેવો, તેમને સારે રસ્તે ચલાવવા, સારા વિચારો કરતા શીખવી હલકા વિચારો તેમનાથી તબવવા, દુ ખિયાઓના દુ ખ મટાડવા, રોગી-ઓની સેવા કરવી અને તેમને આત્મિક શાંતિ લાભ કરાવવી એજ ગસ તેમનાં મુખ્ય કામો રહી ગયા.

સ સારમાં સારા માણસોનું જીવન હમેશા ખીલ્યોના કામમા આવવાનેજ હોય છે. સારા માણસો હમેશા જગતને પોતાનું કુટુંબ સમજીને તેની સેવા કરવામાં પોતાનું જીવન સફળ થયું સમજે છે.

* * * *

ભગવાન આદિનાથને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી અયોધ્યાની પાસે એકવાર તેમનું સમવસરણ થયું ભરત પોતાના કુટુંબ સહિત ભગવાનની દેશના સાલળવા માટે ગયા. દેશના સાલળીને તેમના કુટુંબીઓમાથી કેટલાકને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થઈ ગયો અને તેમણે પ્રભુની પાસેથી દીક્ષા લઈ લીધી.

દેવી પ્રાણીએ પણ આ અવસરને ઉચિત સમજીને પોતાના ભાઈ ભરતથી દીક્ષા લેવાની આજ્ઞા માગી. બેનની વાત સાંભળી ભાઈનું હૃદય કંપી ઉઠ્યું.

સ સારમાં કેણુ એવું હશે, જે પોતાની બેનને અને ખાસ કરી એવી વિદુષી બેનને-જેનાથી હબરો નરનારી-ઓને લાભ થતો હોય-માધુ થવાની આજ્ઞા આપશે ?

ભરતના નેત્રોમાં પાણી ભરાઈ આવ્યું. સ્નેહાળ બહેનના વિયોગના વિચારોએ તેના ચિત્તને ગભરાવી દીધું. થોડી વાર સુધી તે કંઈ ઉત્તર ન આપી શક્યો. અંતે મોહાવરણનો પટો ખસક્યો, જ્ઞાનના પ્રકાશે તેને વસ્તુસ્થિતિનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું અને પ્રાદીપ્તિના ઉચ્ચતમ ધ્યેયની તથા એનના જીવનને સાર્થક બનાવવાની કલ્પના તેના ધ્યાનમાં આવી ગઈ તેણે આખોતું પાણી લુછતા કહ્યું - “બહેન, જાઓ, ઉચ્ચત્ત-મહાત્ત-ગ્રહણ કરીને જીવનને સાર્થક કરો. કોઈ કોઈ વખતે ધર્મનો ઉપદેશ દેવા માટે આવીને આ અયોધ્યાને પણ પાવન કરતા રહેજો”

-પ્રાદીપ્તિ દીક્ષા ગ્રહણ કરીને વને-વને ફરવા લાગ્યાં. તેઓ દિવસમાં એકાદ વખત નગરમાં આવતા, અને આહાર-પાણીકરી લોકોને આત્મિક ઉપદેશ આપી પાછાં એકાન્ત સ્થાનમાં ચાલ્યાં જતા. જંગલોમાં રહી દુ ખ વેઠવાં, સ કટોને તુચ્છ સમજીને તેમની પરવાહ ન કરવી, શરીરને પીડા થતી વખતે આત્મા અને શરીરને જુદા સમજી શરીરને જડ માની, તેનાથી નિર્મોહી થઈ રહેવાનો વિચાર કરી પીડા તરફ બેઠરકારી કરવી, એ તેમનું મુખ્ય કામ હતું. તે હિંસક જતુઓની બીહામણી અવાજ, ઠંશમશક વગેરેનું પરિસહ, ભૂખ તરસની વેદના એ સહુની ઉપેક્ષા કરતા શાન્તિથી એકાન્તમાં બેસીને આત્મચિંતન કરવા લાગ્યા અને પોતાના પ્રાપ્તવ્ય મોક્ષ સ્થાનના કાટાઓથી ભરપૂર, રસ્તાને સાફ કરવા લાગ્યા.

તપશ્ચરણ કરવાથી દેવી પ્રાદીપ્તિ શરીર ધણુ જ દુર્બળ થઈ ગયું હતું. તે ફરતાં ફરતાં, જ્યારે સધન જંગ-

લમાં જઈ નીકળતાં હતાં ત્યારે સાંચ સાચ કરતા વૃક્ષો નજરે પડતાં. તે સાંચ સાચના આવાજમાંથી એવું જણતું હતું કે બ્રાહ્મીના આવવાથી તે ઘણાંજ પ્રસન્ન થયા છે; સાથેજ તે જરા બિન્ન-દુ ખી થઈને પૂછતાં હતા, — ‘દેવી ! સુદર મહેલોને છોડીને આષ આ કાટાઓથી ભરપુર જગલમાં શા માટે ભટકી રહ્યા છો ?’

બ્રાહ્મીનું હૃદય ઉત્તર દેતુ હતું, — ‘કાટાઓથી ભરપૂર વનપ્રદેશ અને રાજ મહેલ બંને સમાન છે. એકજ પુદ્ગલની બે પર્ચાઓ છે જીવ ખોટી સમજણને લીધે નકામોજ એકથી રાગ-પ્રેમ અને બીજાથી દ્વેષ કરી બેસે છે પણ ખરી રીતે આ રાગ અને દ્વેષ જીવોની અજ્ઞાનતાનું ચરિણામ છે. મહેલો કદી કોઈને નથી કહેતાં કે તું અમારાથી સ્નેહ કર અને જંગલો કોઈને નથી કહેતા કે તું મને જુરો સમજ. પુદ્ગલોને ભલા કે બુગ સમજવા એ તો કેવળ મનની કલ્પના છે. વૃક્ષો ! હું આ બ્રાહ્મીથી છુટી થઈ છું. અને એટલા માટેજ મારે મને રાજમહેલ અને કાટાઓથી ભરપૂર વન બંને સમાન છે.

“બીજું વનમાં આવવાનું મુખ્ય કારણ એ પણ છે કે અહિં શાંતિ રહે છે, કોઈ પણ જાતની ગડબડ થતી નથી અને એજ હેતુથી અહિં આત્મ-ચિન્તવનમાં પણ કોઈ પ્રકારની હરકત આવતી નથી.”

એવીજ રીતે જ્યારે જ્યારે તે નગરો અને ગામોમાં જતાં હતા, ત્યારે ત્યારે લોકો તેમના સુકોમળ શરીરને જોઈને કહેતા હતા, — ‘દેવી ! રાજ્યભવનમાં રહેવા ચોખ્ખા, હબરો

હાસ હાસીઓથી સેવા કરાવવા યોગ્ય, પોતાના આ સુંદર અને કેમળ શરીરને ગામે ગામ લટકીને અને ઘેરે ઘેરે ભીખ માગીને શા માટે ફાકટ ત્રાસ આપો છો ?—શા માટે તમે સંસારના ઉપલોગોથી આ મોહક દેહને વચિત કરી સુકાવી દીધો છો ?”

ત્યારે તે ઉત્તર દેતા હતાં—“કુરૂપ કે સુદર માલુમ થવું એ માત્ર નેત્રોનો વિકાર છે બીજું કંઈજ નથી. દેહ લોગ-વિલાસ કરવા માટે નથી એની પ્રાપ્તિનો હેતુ નિજ-પરતું કલ્યાણ છે હું એ હેતુને પૂરા કરવા માટે ગામે ગામ ફરું છું, અને પોતાના ખરા સ્વરૂપને ભૂલી જઈ પૌદ્ગલિક પદાર્થોમા રજિત થઈ, ઇન્દ્રિયોના હાસ બની પોતાના જીવનને હું ખમય બનાવનારી મારી બહેનોને તેમજ બાઈ-ઓને તેમના ખરા સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવી સીધા, સાફ અને સત્ય માર્ગે ચલાવવાનો પ્રયત્ન કરું છું.”

વી પ્રાણી ફરતી ફરતી એક વખત અયોધ્યા તરફ આવે ગયા ત્યાં તેમણે બહુનું કે તેમનો બાઈ ભરત હજી સુધી સંસારના સુખમાજ ફસાયેલ છે એ જોઈ તેમનો ભગિની-પ્રેમ જાગૃત થઈ ઉઠ્યો. તેમણે પોતાના બાઈને સંસારના કાઠવમાથી કાઢવાનો નિશ્ચય કર્યો તેઓ ભરતની પાસે ગયા અને કહેવા લાગ્યા —“મારી ગૃહસ્થાવસ્થાના બંધુ લોળા જીવ, તું અત્યાર સુધી જ્યાં મોહની નીંદમા સુઈ રહ્યો છે ? ઉઠ ! જાગ ! અને પોતાના નિજ સ્વરૂપને ઓળખ રાજ્ય નામ છે, પાણીનો પરપોટો છે, પળવારમાં નષ્ટ થઈ જશે, લક્ષ્મી અંચળા છે, વીજળીનો અમકારો છે; એક વખત આજા દેખાડીને બીજી વખતે નાશ થઈ જશે.

❧ લોગોપલોગ જેને તુ સુખદાયી સમજી રહ્યો છે એર છે. એના ઘુંટડા ભરવાથી બચ, નહિ તો તારે તરફીને પોતાના પ્રાણ આપવા પડશે મનુષ્યદેહ પ્રાપ્ત થયો છે, એને સાર્થક કર, જીવનને સફળ બનાવ અને પરલોકને માટે કંઈક ધર્મનું સાધન કર, કેમકે સંસારમા ધર્મજ એક એવો પદાર્થ છે, જે જીવોને સત્ય અને દુ ખ વગરના રસ્તા પર લઈ જઈને પોતાના ધારેલા સ્થાન-મોક્ષમા પહોંચાડે છે.

“બન્ધુ ! જીવન પાણીની ધાર સમાન છે ઝપાટાબધ વહેતું ચાલ્યું જાય છે તેનો વિચાર કર. જે ક્ષણ વીતે છે તે આવરહામાથી ઓછી થાય છે,—આયુષ્યની ઘડિયો નકામી વીતતી જાય છે, એનો સદુપયોગ કર અને જીવનની ગતિના પ્રવાહને-વહેણને બદલીને તેને પોતાના અભીષ્ટની પ્રાપ્તિની તરફ ઝુકાવ.”

પ્રાણીના ઉપદેશે ભરતના હૃદયથી મોહનો પડદો ટાવી દીધો. લોગોપલોગોથી તેનું મન વિમુખ થયું. તેણે નમ્ર થઈને કહ્યું —“જેન ! મહાત્મા ! આપે મારો અજ્ઞાનાવરણ-અજ્ઞાન રૂપી પડદો દૂર કર્યો આજથી હું આપને સાક્ષી રાખીને પ્રતિજ્ઞા કર છું કે આ પળવારમા નાશ થનારી વાસનાઓને મનમા આવવા દઈશ નહિ. જ્યાં સુધી દીક્ષા લેવાનો અનુકૂળ સમય નહિ આવશે ત્યાં સુધી નિર્દોષ થઈને ઘડિયાળના ચત્રની માફક આ શરીરથી કાચું લેતો રહીશ, અને રાજ્ય-કારભારમા કે લોગોપલોગમા મારો જલ કમલ જેવો વ્યવહાર રહેશે”

દેવી બ્રાહ્મી એવી રીતે પોતાનાં જીવનને સાર્થક કરી કૈલાશ પર્વત પર ગયા અને આત્મધ્યાનમાં લીન થઈ ગયાં.

દેવી બ્રાહ્મીના જીવનને જો અમારો સ્ત્રી સમુદાય અને સ્ત્રી સમુદાય પોતાના જીવનનું લક્ષ્ય બનાવી લે તો અમને આશા છે, કે તેમનું જીવન અને સમાજનું જીવન ઝળહળતું અને ઉન્નત બની જાય. વળી અનેક પ્રકારની પુરાઈઓ જે અમારા સામાજિક અને ધાર્મિક જીવનમાં પેસી ગઈ છે તે પણ નષ્ટ થઈ જાય.

સુન્દરી.

ઋષભદેવ પ્રભુની પુત્રી પ્રાક્ષી, જેવાં ઉંચા મનવાળા હતાં, તેવાંજ તેમનાં જહેન સુન્દરી પણ હતાં. સુન્દરી અને બાહુબલિ બંને સહોદર ભાઈ બેન હતાં પ્રાક્ષીની માફક એમણે પણ બ્રહ્મચર્યવ્રત અંગીકાર કરી, ધર્મની આરાધના કરવામાં પોતાનું જીવન ગાળ્યું હતું. તપ, જપ, સંયમ, જ્ઞાન, શીલ વગેરે ઉંચી લાવનાઓનું મનન કરી, તેમને વ્યવહારમાં લાવી, પોતાના જીવનને ઉચ્ચ અને પવિત્ર બનાવ્યું હતું. રાજ્યમહેલમાં રહીને સાધુની માફક જીવન ગાળી, પોતાની બહેનોને પણ ઉચ્ચ માર્ગ પર ચલાવવી અને દીક્ષા લેવાની કાળલબ્ધી મળી ન હતી-વખત આવ્યો ન હતો, ત્યાસુધી વ્રત વગેરે કરતા રહેવુંજ એક માત્ર તેમનું કામ હતું. અતે તે સમય પર દીક્ષા ગ્રહણ કરીને મુક્તિમાર્ગની સડકમાં પડેલા કમંડૂપી કાઢાઓનું નિકલન કરવાના કામમાં લાગી ગયા હતા.

શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવા લાયક ઉમર થયા પછી સુન્દરીને વિદ્યા આપવાનું શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું તે પણ વાચતાં લખતાં શીખીને પોતાની બેન પ્રાક્ષીની માફક વિદુષી થયાં હતાં.

સંસારનો નિયમ છે કે પ્રત્યેક મનુષ્ય દરેક વિષયમાં ન પૂણું થઈ શકતું નથી એવીજ રીતે આ બંને બેનોમાં પણ થયું. પ્રાક્ષી લેખનકળામાં ઘણાજ પ્રસિદ્ધ હતાં અને સુન્દરીએ ગણિતવિદ્યામાં નામના મેળવી હતી. તે કાળમાં

તેમની બરાબરી કરનાર કોઈ ગણિતજ્ઞ ન હતો તે પોતાના સમયની અદ્વિતીય ગણિત-વેત્તા-ગણિત વિદ્યામાં એકકો હતા.

બાળકોની પ્રવૃત્તિને અનુકૂળ જો તેમને શિક્ષણ મળતું રહે છે તો તેઓ થોડાજ સમયમાં સારા નામાકિત વિદ્વાન થઈ જાય છે, અને જો એથી વિપરીત થાય છે તો તેમની બધી મહેનત નકામી જાય છે. આજકાલના માતા પિતા બાળકોને કેળવણી આપવામાં તેમની માનસિક વૃત્તિના વલણ તરફ ધ્યાન કેતાં નથી તેઓ પોતાની મરજી પ્રમાણે બાળકોને પોતાના સાચામાં ઢાળવા માગે છે, અને એનું પરિણામ એ થાય છે, કે બાળકો મનોવૃત્તિના વલણને અભાવે માતા પિતાના સાચામાં ઢળતા નથી તેમજ પોતાની ઈચ્છાઓને સફળ કરવાની યોગ્યતા પણ પ્રાપ્ત કરી શકતાં નથી એટલુંજ નહિ, સેકડે ન્વાણુની તો એવી સ્થિતિ થઈ જાય છે, કે પછી તેમને પોતાના વિચાર પ્રમાણે કામ કરવાનો અવસર મળે છે તો પણ તેઓ કંઈ કરી શકતા નથી, તેમની કામ કરવાની બધી યોગ્યતા છિન્ન લિન્ન-નાશ થઈ જાય છે.

આદિનાથ પ્રભુ આ બધી વાતો સારી પેઠે જાણતા હતા એટલા માટે તેમણે પોતાની સતતિને તેમની ઈચ્છા પ્રમાણે શિક્ષણ આપ્યું અને અપાવ્યું હતું.

બ્રાહ્મીની વૃત્તિ દેખનકળાની બાબત વિશેષ ગુહાયલી હતી, એટલા માટે તેમને દેખનકળામાં પ્રવીણ થવા દીધા અને સુન્દરીનું મન ગણિતમાં બહુ લાગતું, એટલા માટે તેમને ગણિતજ્ઞ બનાવવામાં દરેક જાતની મદદ આપી.

આજકાલના માતા-પિતા પોતાની પુત્રીઓને લાણુ-

વવામા ઘણી બેદરકારી રાખે છે. તેઓ કહ્યા કરે છે, “ભણીને ઠીકરીઓને કયા ઝાંઝિ નુ કામ કરવા જવું છે ? ભણવા ગણવાથી શું થશે ? પોતાના ઘરનું કામ આવડ્યું એટલે થયું.” જો કોઈ ભણાવે પણ છે તો માત્ર થોડા ઘણા અક્ષર લખતાં અને વાચતાં પછી કોઈ પ્રતિક્રમણના સૂત્રો રટાવવાનું શરૂ કરે છે, કોઈ પૂજના પાઠ ગોખાવે છે, અને કોઈ વેદોના સૂત્રો મોઢે કરાવી શિક્ષણની ઇતિ માની લે છે પણ પ્રતિક્રમણ કોને કહે છે ? પૂજનું રહસ્ય શું છે ? વેદમંત્રોનો આશય શો છે ? આ વાતોથી તેમને એકદમ અજાણજ રાખવામા આવે છે

જો ગણિત વગેરેની શિક્ષાની ચર્ચા ચાલે છે, તો માતા પિતા કહે છે — “છોકરીઓને કયા વહીબતાનું કામ કરવું છે ?” એવા માણસોએ આદિનાથ સ્વામીના દાખલો લેવો જોઈએ, અને જેમ તેમણે સુદરીને ગણિતમાં વિદ્વાન બનાવ્યા હતા તેવીજ રીતે દરેક માણસની ફરજ છે કે તે પોતાની સતતિને-પછી તે પુત્ર હોય કે પુત્રી-જે વિષયમા તેની વૃત્તિ હોય તેમાજ લગાવી, શિક્ષણ પ્રાપ્તિનો માર્ગ સરળ કરીને વિદ્વાન બનાવવી જોઈએ

ચાલુ જમાનાની રીત એનાથી ઉલટી છે તેવાજ અમને ફળ પણ મળી રહ્યા છે અજ્ઞાનકશામા પાળેલી મોટી થનાર કન્યાઓ, પુરુષોની સહધર્મિણીઓ બનીને-અને બાળકોના માતાઓ બનીને કેટલું દેશનું અને સમાજનું ભલું કરી રહી છે ? બીજાઓની વાત તો દૂર રહી પણ પોતાના અને પોતાના કુટુંબના કલ્યાણને માટેજ તેઓ શું કરી રહી છે ? એ વાત શું છુપાયેલી છે ?

બ્રાહ્મીએ જે વખતે દીક્ષા લીધી તેજ વખતે સુન્દરીની ઈચ્છા પણ દીક્ષા લેવાની થઈ હતી. બનેને પરિવારથી દીક્ષા લેવાની આજ્ઞા મળી ગઈ, ભરતે બ્રાહ્મીને તો આજ્ઞા આપી પણ સુન્દરીને દીક્ષા લેવાથી રોકી દીધી. સુન્દરીને મનમાં કંઈક દુઃખ થયું, પણ તે લાચાર હતી, કેમકે પરિવારની આજ્ઞા લીધા વગર દીક્ષા લેવી તે વખતે ધુરી વાત સમજાતી હતી અને ખરી રીતે ધુરીજ છે.

ક્યા તે સમય કે જેમા લોકો પોતાના પરિવારમાથી એક પણ માણસની ઈચ્છા વિરુદ્ધ દીક્ષા લેતા ન હતા. અને ક્યા આજનો વખત છે, કે જેમા કુટુંબના બીજાં માણસોની તો શી વાત, પણ ખાસ પોતાના માતાપિતાની પરવાહ પણ ન કરતા, પુરુષ પત્નીને રડતી છોડી, પત્ની પતિનો તિરસ્કાર કરી દીક્ષા લઈ લે છે ક્યાં તે સ્વર્ણ યુગ હતો કે જેમા લોકો વિદ્વાન થઈને અને સર્વ પ્રકારે પોતાનો ઇન્દ્રિયો પર વિજય મેળવીને પણ બીજાના મનને નહિ દુખાવવા માટે ઘરમાજ રહી જતા હતા—યોગ્ય વખત મળતા સુધી વૈરાગ્યની ભાવનાને પોષતા હતા,— ઇન્દ્રિયોનું દમન કરતા હતાં અને ક્યા આજનો વખત છે ?

સુન્દરી ઘણીજ સુંદર હતી. દુનિયાને રૂપ અને ગુણની તરસ છે. સુંદર પુખ્તને જોઈને સેકડો ભમરાઓ તે પર ગુંજાર કરવા લાગે છે, સુંદર ચંદ્રમાની ચાદરણી જોઈને કુસુમિની ખિલી જાય છે, પ્રાત કાળના બાળસૂર્યને જોઈને કમળોનાં હૃદય વિકસિત થઈ જાય છે. નિર્મળ જળનો ઝરો, બ્રમરોનો મધુર ગુંજાર, કોયલના સુંદર કંઠથી નીકળેલો મધુર સ્વર અને વૃક્ષરાશિ વગેરે સ્થિર

પ્રકૃતિથી માણસનું હૃદય જેટલું પ્રસન્ન થાય છે, તેથી સહસ્ર ગણી પ્રસન્નતા પુરુષને એક સુવતીના સુન્દર અને વિકસિત મુખને જોઈને થાય છે કેવળ સૌંદર્યનીજ જવારે એવી સ્થિતિ છે; ત્યારે જ્યાં સૌંદર્ય અને ગુણ બંને મળી જાય ત્યાં જો પુરુષનું હૃદય ખેંચાય તો એમાં નવાઈ શી ?

ભરતે સુન્દરીમાં સોનું અને સુગંધી બને જોયાં, રૂપ અને ગુણનો એક સ્થાન પર મેળ જોયો, એટલા માટે તેનું મન તેની તરફ આકર્ષિત થયું તેણે તેને પોતાની અર્ધાંગિની બનાવવા ઇચ્છ્યું અને એજ હેતુ હતો કે ભરતે સુન્દરીને દીક્ષા લેવાની રજા આપી ન હતી

સમાન એ પૈડા વગર ગાડી સારી રીતે નથી ચાલતી; બંને પાખ સરખી ન હોય તો પક્ષી સારી રીતે નથી ઉડી શકતું, બંને પગ નીરોગ રહ્યા વિના,—એક પગમાં રોગ હોવાથી માણસ લગડું કહેવાય છે, એવીજ રીતે ગૃહસ્થની દશા છે ઘર-સસારનું ગાડું પણ ત્યાં સુધી સારી રીતે નથી ચાલી શકતું, જ્યાં સુખી સ્ત્રી અને પુરુષ સરખી ઉમર, નીરોગ, ગુણવાન, રૂપવાન, એક બીજાને પ્રેમ કરનારા અને પોતાના કર્તવ્યને ઓળખીને તે પ્રમાણે ચાલનારા નથી હોતા.

ભરતની અર્ધાંગિની બંને એવી કોઈ બીજી કન્યા સુન્દરીના જેવી તે વખતે ન હતી ચક્રવર્તીની અર્ધાંગિની બનવા માટે જે જે ગુણોની જરૂર હોય છે, તે બધા ગુણો સુન્દરીમાં મોજાદ હતા એટલા માટે ભરત સુન્દરીને પોતાના

મહેલમા રાખી, પાછો ફરી લગ્ન કરવાનો ઇરાદો કરી છ
ખંડ પૃથ્વી પોતાને આધીન કરવા માટે આવ્યો ગયો.

* * * *

બાકી ગુરુને રગ દઇ, કબહુ ન હોય કુરગ;
દિન દિન દીસે ઉજરી, અઢે સવાયા રગ,
(કબીર)

ભક્ત કબીર કહે છે કે—“જે માણસની વૈરાગ્યરૂપી
આદર ગુરુ-સાથા ગુરુ-રંગી દે છે પછી તેનો રંગ કદી
ફિક્કો નથી પડતો. જેમ જેમ તે ધોવાય છે તેમ તેમ
તેનો રગ વધુ ને વધુ ઘેરો થતો જાય છે.”

સુન્દરીની પણ જે સ્થિતિ થઇ આદિનાથ સ્વામીની
માફક મહાન ગુરુના ઉપદેશરૂપી રંગથી રંગાયેલી સુન્દરીની
વૈરાગ્યરૂપી આદરનો રગ, એ ક્યારે સભવ હતો કે
સામાન્ય માણસોના હૃદયોને પોતાના રગમા રંગી નાખ-
નારા, ભોગોપભોગના પદાર્થો ઉઠાવી દેત અને સુન્દરીના
હૃદય પર પોતાનો રગ અઢાવી દેત ?

સ સારની સઘળી સુખ-સામગ્રીઓ તેમને નજીવી જણા-
વા લાગી ગત દિવસ સ આરના પદાર્થોની ક્ષણભંગુરતાનો
તેમને વિચાર થવા લાગ્યો. પ્રતિક્ષણ તેમના હૃદયથી વૈરાગ્યના
ઉદ્ગારો નીકળતા. તેઓમા આવા ભાવો રહેતા,—

દાળ—ઓ ધનુનો સંદેશો.

અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?

ક્યારે થઇશુ બાહ્યાતઃ નિર્ગ્રંથ જો ?

સર્વ સબધનુ બધન તીક્ષ્ણ છેદીને,

વિચરીશુ કવ મહત્પુરુષને પંથ જો ॥ ૪૮ ॥ ૧ ॥

સર્વ ભાવથી ઝોહાસીન્ય વૃત્તિ કરી,
 માત્ર દેહ તે સંયમ હેતુ હોય જો,
 અન્ય કારણે અન્ય કશું કદપે નહીં,
 દેહે પણ કિંચિત મૂર્ખાં નવ જોય જો ॥ ૨ ॥
 દર્શન મોહ વ્યતિત થઈ ઉપજ્યો બોધ જો,
 દેહભિન્ન કેવલ ચૈતન્યનુ જ્ઞાન જો,
 તેથી પ્રક્ષીણ ચારિત્ર મોહ વિદોષીએ
 વર્તે એવું શુદ્ધ સ્વરૂપનુ ધ્યાન જો ॥ ૩ ॥
 આત્મસ્થિરતા ત્રણ સંક્ષિપ્ત યોગની,
 મુખ્યપણે તો વર્તે દેહ પર્યાત જો,
 ઘોર પરિવહ કે ઉપસર્ગ લયે કરી,
 આવી શકે નહિ તે સ્થિરતાનો અત જો ॥ ૪ ॥
 સંયમના હેતુથી યોગ પ્રવર્તના,
 સ્વરૂપ લક્ષે જિનઆજ્ઞા આધીન જો,
 તે પણ ક્ષણ ક્ષણ ઘટતી જતી સ્થિતિમા,
 અતે થાયે નિજ સ્વરૂપમા લીન જો ॥ ૫ ॥
 ચંચલ વિષયમા રાગદ્વેષ વિરહિતતા,
 પંચ પ્રમાદે ન મળે મનનો શોભ જો,
 દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર ને કામ ભાવ પ્રતિબંધ વણ,
 વિચરવુ ઉદયાધીન પણ વીત લોભ જો ॥ ૬ ॥
 ક્રોધ પ્રત્યે તો વર્તે ક્રોધ સ્વભાવતા,
 માન પ્રત્યે તો દીનપણાનુ માન જો,
 માયા પ્રત્યે માયા સાક્ષી ભાવની,
 લોભ પ્રત્યે નહીં લોભ સમાન જો ॥ ૭ ॥
 અહુ ઉપસર્ગકર્તા પ્રત્યે પણ ક્રોધ નહિ,

વહે ચક્રી તથાપિ ન મળે માન જો;
 દેહ જાય પણ માયા થાય ન રામમાં,
 લોભ નહિ છે પ્રબળ સિદ્ધિ નિધાન જો ॥ ૮ ॥
 શત્રુ મિત્ર પ્રત્યે વર્તે સમ-દર્શિતા,
 માન અમાને વર્તે તેજ સ્વભાવ જો,
 ભવિત કે મરણે નહીં ન્યૂનાધિકતા,
 ભવ મોક્ષે પણ શુદ્ધ વર્તે સ્વભાવ જો ॥ ૯ ॥
 મોહ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર તરી કરી,
 સ્થિતિ ત્યા જ્યા ક્ષીણમોહ શુણ્ણસ્થાન જો,
 અત સમય ત્યા પૂર્ણ સ્વરૂપ વીતરાગ થઈ,
 પ્રગટાવુ નિજ કેવલજ્ઞાન નિધાન જો, ॥ ૧૦ ॥
 વેદનીયાદિ ચાર કર્મ વર્તે જહુ,
 વળી સીદરીવત્ આકૃતિ માત્ર જો,
 તે દેહાચુષ આધીન જેની સ્થિતિ છે,
 આચુષ પર્ણે મટીયે દૈહિક પાત્ર જો ॥ ૧૧ ॥
 એક આણુ માત્રની મળે ન સ્પર્શતા,
 પૂર્ણ કલક રહિત અડેલ સ્વરૂપ જો,
 શુદ્ધ નિરજન ચૈતન્ય મૂર્તિ અનન્ય મય,
 અશુર લધુ અમૂર્ત સહજ પદ રૂપ જો ॥ ૧૨ ॥
 પ્રયોગાદિ કારણના યોગથી
 ઉર્ધ્વ ગમન સિદ્ધાલય પ્રાપ્ત સુરચિત જો,
 સાદી અનંત અનંત સમાધિ સુખમા,
 અનંત દર્શન જ્ઞાન અનંત સહિત જો ॥ ૧૩ ॥
 જે પદ શ્રી સર્વજ્ઞ હીકું જ્ઞાનમા,
 કહી શક્યા નહિ પણ તે શ્રી ભગવાન જો;

તેહ સ્વરૂપને અન્ય વાણી તે શું કહે ?

અનુભવગોચર માત્ર રહ્યું તે જ્ઞાન જો ॥ ૧૪ ॥

એહ પરમપદ પ્રાપ્તિનું કર્યું ધ્યાન મે.

ગભ વગરનો હાલ મનોરથ રૂપ જો,

તોપણ નિશ્ચય રાજચદ મનને રહ્યો,

પ્રભુ આજ્ઞાએ થાશું તેજ સ્વરૂપ જો ॥ ૧૫ ॥

અહા ! કેવી ઉંચી ભાવનાઓ છે ? જેણે એક વખત અંતરગથી દુનિયાથી મુખ ફેરવી લીધું પછી તે દુનિયામાં નહિ ફેસાશે, જેના હૃદયમાં એક વખત વસ્તુનું સાચું સ્વરૂપ યેસી ગયું તે પછી કદી તે વસ્તુના પ્રતિકૂલ સ્વરૂપને હૃદયમાં સ્થાન નહિ દેશે, અને પ્રતિકૂલ આચરણ પણ નહિ કરશે.

સુંદરી ઘરમાં-રાજ મહેલમાં-રહીને પણ સાધ્વિઓના જેવું આચરણ કરવા લાગી. આખિલ, વ્રત, નિયમ, જપ, તપ, સયમ અને સ્વાધ્યાયજ માત્ર તેની મુખ-સામગ્રીઓ અને લોભોપલોભ હતા. જલગો અને હિંદોળાઓના હોવા છતાં સાહડીપર સુવુ, શાલ દુશાલા અને રેશમી વસ્ત્રો મોબુદ હોવા છતાં જાડા કપડા પહેરવાં અને રાજા મહારાજાઓને ખાવા યોગ્ય જાત જાતના સ્વાદિષ્ટ ભોજનો મૂકીને એક અથવા બેજ પ્રકારની રસવાળી વસ્તુઓનો, તે પણ બીલકુલ સાધારણ વસ્તુઓનો, આહાર કરવો અને સેઠડો દાસદાસીઓ હુકમમાં રહેવા છતાં પોતાનું કામ કરવા સાટે કોઈને દુખ ન દેવું તેને સારું લાગતું હતું.

દરેક જણને આ વાત તો કબુલ કરવીજ પડશે અને સાચા પણ એમજ કહે છે કે-માણસ જ્યાં મુખી ભવન-

મુક્ત-સર્વજ-કેવળી નથી થઈ જતું ત્યાં મુખી મોહની
(કર્મની પ્રકૃતિઓ) મનુષ્યના હૃદયમાં ખાસ કરી મજબુત
કારણોના મળવાથી પોતાની શક્તિ દેખાડ્યા વગર રહેતી
નથી એ જુદી વાત છે કે કેટલાક તેની આગળ મસ્તક
જુકાવતા નથી અને તેને પોતાની ભાવના અને આચરણની
શક્તિથી દબાવી દે છે અથવા તેનો નાશ કરી દે છે.

સુંદરીના હૃદયમાં પણ કેટલીક વખત રાજ્ય-વૈશ-
વની મોહ પેદા કરનારી ચીજોને લીધે વાસના ઉત્પન્ન થતી
હતી. અને એક ક્ષણભરને માટે તેનું મન, તે સામગ્રીઓ
વડે પોતાના સુંદર અને સુકોમળ શરીરને સુખી બનાવવા
માટે આકર્ષિત થતું હતું-એ ચાતું હતું, પણ ખીલ ક્ષણેજ
તેને પોતાની-મનની નિર્બળતાનો વિચાર આવી જતો
અને તરતજ તે મહાત્મા ભર્તૃહરિના કાઠેલા નીચે લખેલા
ઉદ્ગારો જેવી ભાવના ભાવવા લાગતી, અને પોતાના મનની
નબળાઈને મટાડી દેતી.

“ અહો વા હારે વા બલવતિ રિપૌ વા સુહૃદિ વા,
મળૌ વા લોષ્ઠે વા કુસુમશયને વા દૃષિદિ વા ।
તુળે વા સૈળે વા મમ સમદર્શો યાન્તિ દિવસાઃ
ક્વચિન્ન પુણ્યારણ્યે શિવશિવશિવેતિ પ્રલપત્તઃ ॥૧૧૨॥

(વૈરાગ્ય શતક)

ભાવાર્થ “ સર્પ હોય કે હાર (માળા) હોય, બળવાન
શત્રુ હોય કે મિત્ર હોય, મણિ હોય કે કાંકરી હોય, પ્રપોની
સૈયા હોય કે શિલા-પત્થર હોય, અને તુલ્ય તથા અતુલ્ય હોય
કે સુંદર રૂપવતી સ્ત્રી હોય, સર્વમાં સમાન દૃષ્ટિ રાખીને

પ્રાર્થ વનની અંદર બેસી હું પરમાત્માનું કમરણ કરતાં કરતાં પોતાના દિવસો ગુમરીશ એવો વખત ક્યારે આવશે ?

દાસીઓ અને બીજાં સગા વહાલાં ભોગોપભોગમાં રૂચાવવાનો પ્રયત્ન કરતાં હતા, ત્યારે તે તેમને કહેતી હતી:—“ ભોળા લોકો ! શું તમે નથી જાણતા કે ભોગોપભોગની સામગ્રીઓ કંઈજ વિસાતમા નથી, તુચ્છ છે ? જો એમાં કંઈ સાર હોત તો અમારા પિતા ઋષભદેવ-જેઓ પોતે ઘણા મોટા જ્ઞાની અને મહાત્મા છે—એમને ત્યાંની શા માટે આદ્યા જાત ? સાલળો, હું તમને પણ સલાહ આપુ છું કે આ નશ્વર, પળવારમા નાશ થનારા ભોગોપભોગોના મોહને છોડી આત્મકલ્યાણના, જન્મ મરણનો ફેરો ટાળવાના માર્ગમા લાગો અને જ્યાં સુધી એમનાથી પીછો ન છુટે ત્યાં સુધી પોતાના હૃદયોને મજબુત કરવાને માટે આત્મ-લાવનાઓનું ચિતવન કર્યા કરો.”

વાચકો ! તે વખત અને તે હૃદયોનો વિચાર કરો. તે વૈરાગ્યની જવલત મૂર્તિઓનું કાલ્પનિક ચિત્ર પોતાની સામે રાખો અને પછી વિચારો કે આજકાલના અમારા મર્કટ વૈરાગ્યમા અને તે વાસ્તવિક વૈરાગ્યમા કેટલો અંતર છે ? આપને અવશ્ય કબુલ કરવુંજ પડશે કે જમીન આસ્માન જેટલું અંતર છે.

* * * *

રહેતો જે નિત નિરત તપમા મુક્તિની લાલસાથી,
આત્માર્થી છે ન કહી શકીએ આત્મ ત્યાગી અમે તે.

એક કવિનું ઉપર મુજબ કહેવું બરાબર સાચું છે.
દુનિયામા આત્માર્થી લોકોની સંખ્યા ઘણે ભાગે ઓછી

જેવામા આવે છે, પણ આત્માર્થી થવાની સાથે આત્મ-
ત્યાગી થવું તેા ઘણુંજ દુર્લભ છે સસારમા સઠીથી વધારે
તેજ માણસો પૂજ્ય હોય છે કે જેઓમા બને ગુણો
હોય છે સુન્દરી આ તત્ત્વથી સારી રીતે જાણીતી હતી.
આથી સવારનો અને સાજનો સમય તે પોતાના આત્મ
હિતમા લગાવતી હતી અને બપોરના વખતમાં તે કોઈ
વખતે શ્રાવિકાઓના ઘરોમા જઈને અને કોઈ વખતે તેમને
પોતાને ત્યાં બોલાવીને સારી સારી શિખામણો દેતી હતી;
તેમને દુઃખમા સાન્ત્વના-ધીરજ આપતી હતી અને
સુખમા સમજાવ નાખવા શિખવતી હતી ભરત જેવા ચક્ર-
વર્તીના વૈભવ થી પોતાને માટે તે કદી કોઈ બહુ મૂલ્ય-
ઘણુંજ કીમતી-પદાર્થ કામમા લાવતી ન હતી, પણ
સાથેજ ગરીબોનુ દુઃખ દૂર કરવા માટે તે વૈભવમાથી
ખર્ચ કરતા પણ તે અચકાતી ન હતી. તે આ તત્ત્વને
સારી રીતે સમજતી હતી કે રાજાનો વૈભવ ગરીબ
અને દુખી પ્રજાની રક્ષા માટે છે

અમારો શ્રીમંત સ્ત્રી સમાજ પણ જે સુન્દરીની આ
ઉંચી લાવના અને કૃતિ પ્રમાણે આચરણ કરવા લાગે,
તો આજ ભારતના સ્ત્રી સમાજ ઉપર જે દુખનાં વાદળો
જાગ્રમી રહ્યા છે, તે બધા છિન્નસિન્ન થઈ જાય અને
આરે તરફ સુખનાં ગાયનો સંભળાવા લાગે

શ્રીમંત સ્ત્રી સમાજે ધ્યાનમા રાખવું જોઈએ કે
તેમના જીવનનુ કર્તવ્ય માત્ર એન ઉડાવી લેવામાંજ પુરું
થઈ જતુ નથી, ના, કહેવું જોઈએ કે એન ઉડાવવી એ
તેમનું અને તેમના આત્માનું કર્તવ્યજ નથી. એ તો

ઇન્દ્રિયોનું દાસત્વ છે,-વિધ્યોની ગુલામી છે. તેમનું ખર્ચ કર્તવ્ય તો તેજ છે, જે સુંદરીએ પોતાના આચરણદ્વારા અમને બતાવ્યું છે. જો એટલું ઉચ્ચ નહિ તોપણ ઓછામાં ઓછું પોતાના સંબંધીઓ અને પોતાના આશ્રિતોનું દુઃખ નિવારણ કરવાનું કામ પણ જો અમારો સ્ત્રી સમાજ કરવા લાગી જાય તો એમ સમજાય કે તે પોતાનું કર્તવ્ય ઘણું-ખર્ચ પૂરું કરી રહ્યા છે

ભરત છ ખંડ પૃથ્વીને છતીને ઘણા ઉત્સાહથી પાછો અયોધ્યામાં આવ્યો. સાથેજ સુંદરીની સાથે લગ્ન કરી આનંદ મનાવવાની નવી ઉમંગો પણ પોતાની સાથે લેતો આવ્યો. પણ અફસોસ ! અયોધ્યામાં આવતાજ તેની સઘળી ઉમેદો માટીમાં મળી ગઈ કૃશ શરીર-સુકાયલા શરીરવાળી સુંદરીને જોઈ, તેની એવી સ્થિતિનું કારણ જાણી, ભરતના મૈત્ર મનાવવાના ઉત્સાહપર વજ્રપાત થયો-પત્થર પડ્યો. થોડી દેર તેના હૃદયમાં અધકાર છવાઈ ગયું, પરંતુ અંતે તેને પોતાની ભૂલ જણાઈ તેણે મનમાં ને મનમાં પોતાની હલકી વૃત્તિનો તિરસ્કાર કર્યો, પોતાની માફક, સસાર-વિમુખ-સસારથી ઉદાસ થયેલા માણસને પણ લોગોપલોગોના પકમાં-કાઢવમાં ફસાવવાની પોતાની ચેષ્ટાપર તેને ધિક્કાર ઉત્પન્ન થયો તે પોતેજ પોતાને અપરાધી સમજવા લાગ્યો. અંતરંગની સરળ વૃત્તિએ તેને કહ્યું કે,—તું જઈને સુંદરીથી પોતાનાં દુષ્ટૃત્યોની ક્ષમા માગ, પણ અભિમાન કહેવા લાગ્યો,—“તું ક્ષમા શા માટે માગે છે ? તું મોટો છે. મોટાના અપરાધ, અપરાધ કહેવાતા નથી બળવાન મનુષ્યને કદી કોઈ દોષ લગાવતું નથી ”

બીજી તરફ સરળતા કહેતી હતી;—“ ના, સર્વ આત્માઓ સરખા છે કમોંથી પેદા થયેલી મોટાઈ ન્હાનાઈનો વિચાર કરીને કોઈનું મન દુખાવવું, પોતેજ પોતાને દુખના કુવામા નાખવા બરોબર છે. આજે જે કર્મને લીધે તુ એટલો મોટો થયો છે; તેજ કર્મ કાલે તમે માટીમાં ભેળી દેશે, અને જે આત્માનો આજ તુ તિરસ્કાર કરી રહ્યા છે, તે વડેજ કાલે તારે તિરસ્કૃત થવું પડશે ”

ભરતનું હૃદય થોડા વખત સુધો જોમ નક્કી ન કરી શક્યું કે કોનું કેહવું ઠીક છે. અતે સરળતાની વાત લેને ઠીક લાગી અને તેણે સુન્દરીને, નીચું મસ્તક રાખી, કહ્યું—

“ જહેન ! મોહને વશ થઈ મેં તને હીક્ષા લેતાં રોકીને દુખ દીધું છે તેને માટે મને ક્ષમા કર. હું અજ્ઞાનતાને વશ થઈમે સમજી શક્યો ન હતો કે તુ વેરાચ્ચના રગમા એટલી બધી રગાઇ ગઈ છે. હવે આનંદથી જા અને પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે ચારિત્ર ચક્રવર્તી કર ”

ભરતની વાતે સુન્દરીના કરમાયલા હૃદયને પ્રકુલિત કરી દીધું ભરતના શબ્દ રૂપી પવને અન્તરાય રૂપી રાખમા ડટાયેલી હીક્ષા ચક્રવર્તી કરવાની—ભાવના રૂપી અગ્નિને પ્રજ્વલિત કરી દીધી, આનંદની ઉર્મિથી લહેરાવા લાગી. તે ક્ષણભરને માટે ભાન ભૂલી ગઈ, પણ બીજેજ ક્ષણે તેને પાછું જ્ઞાન થયું, કેમકે તે જે વરાચ્ચના માર્ગની મુસાફર હતી તેમા સુખ અને દુખ, ઈષ્ટ અને અનિષ્ટ બંનેનો એકજ સરખો દરજ્જો છે. વેરાગીએ ઈષ્ટ વિયોગની માફક ઈષ્ટ—સંયોગમાં

પણ પોતાના હૃદયને હાથથી ખોઈ દેવું ન જોઈએ સુંદરી આ સર્વ વાતોને સમજતી હતી આથી તે પોતાના હૃદયને સલાખીને નમ્ર જાવથી ઢંહેવા લાગી —

“ ભાઈ, આપનો કંઈ અપરાધ નથી મારા કર્મની ઉદ્યાવલીએ મને આજ સુધી એવી હાલતમાં ગાંધી નિકાચિત કર્મની લોગાવલી લોચ્યા વિના કંઈ જોઈ જીવનો છુટકારો થતો નથી અત્યાર સુધી મારે ગરિત-ગ્રહણનો સમય આવ્યો ન હતો, એટલા માટે હું ગરિત ગ્રહણ કરી શકી ન હતી આપે જે કંઈ કર્યું તે સારું હતું, કેમકે લોભાવનારા રાજ્ય મહેલમાં રહીને મારા દેગજની સારી રીતે કસોટી થઈ ગઈ હવે મને કોઈ ખાનગી જીવનો લય ન રહ્યો મારો આત્મા દરેક રીતે વૈર અને રૂઝવણને યોગ્ય થઈ ગયો આપ હૃદયને દુઃખી ન કરો જે કંઈ થયું તે કર્મના ઉદયથી થયું, એમાં દુઃખ કેવું ? ”

*

*

*

*

સુંદરી દીક્ષિત થઈને વન ઉપવનમાં ફરતી હજારો જીવોને પોતાના આચરણ અને ઉપદેશ વડે પર્મનો માર્ગ દેખાડતી અને આત્મકલ્યાણ કરતી હતી એક વખત તેણે સાક્ષાત્તે કે તેના મોટા ભાઈ ઘોર-કઠણ તપશ્ચર્યા કરી રહ્યા છે, પણ શલ્યને કારણે તેને વાસ્તવિક જ્ઞાન-કેવળ જ્ઞાન-ઉત્પન્ન થતું નથી વિચાર કરવાની જગ્યાએ કે તેના હૃદયમાં અભિમાન છે તે એમ સમજે છે કે, તેનાથી નહાના નહાના લોકો જે દીક્ષિત થઈ ગયા છે, તેમની આગળ પોતે માથું કેવી રીતે ઝુકાવે ? સુંદરી પોતાના ભાઈના આ અભિમાનને દૂર કરવાનો વિચાર કરી, બ્રાહ્મીને સાથે

જૈન-સતી-રત્ન

દેવી સુદરી અને બાહુબલી.

લઈ બાહુબલિની પાસે ગઈ અને તેમને કહ્યું —“ મહાત્મા, ગજરાજની સવારીનો પરિત્યાગ કરો ”

બાહુબલિના હૃદયમાં એ શબ્દો બાણ જેવા લાગ્યા. હૃદયમાં કેટલાએ દિવસનો સુનેહો અભિમાન બગી ઉઠ્યો. તેમણે એકદમ આંખો ઉઘાડી. સામે પોતાની પહેનોને જોઈ તેઓ મિથ્યા કથનનો પ્રતિવલ્લ કરવાને તૈયાર થયા. એટલામાજ સુન્દરી બોલી ઉઠ્યા —

“અભિમાન રૂપી હાથીની સવારીને તણ સમતા-ભૂમિમા ફરવા માટે. સાધુઓને માટે અભિમાન શા કામનો છે ? જરા પોતાની પર્યાયનો વિચાર કરો જેવી રીતે તમે મનુષ્યોની પહેલા પામી છે, તેવીજ રીતે બીજાઓએ સાધુપર્યાય તમારાથી પહેલા પ્રાપ્ત કરી લીધી છે ગૃહ-સ્થાવસ્થામા,—તમે ઘર સ સારી હતા ત્યારે જેવી રીતે તેઓ તમને મોટા સમજીને નમસ્કાર કરતા હતા તેવીજ રીતે હવે સાધુ-અવસ્થામા તમે તેમને મોટા • મજીને નમસ્કાર કરો. જ્યાં સુધી એમ ન કરશો ત્યાં સુધી તમે ગમે તેટલું તપશ્ચરણ કરો સૌ વ્યર્થ છે. કેવળ બાહ્ય કાય-કૃત્રી-ઉપર ઉપરથી શરીરને હુ બ દેવાથી કોઈને આત્મ સિદ્ધિ મળતી નથી આત્મિક આનંદ પ્રાપ્ત કરવા માટે આનંદના અટકાવનારા અભિમાન વગેરેનો નાશ કરવો ઘણોજ જરૂરનો છે સોચો, ગભીરતા પૂર્વક વિચાર કરીને જુઓ અને અભિમાન રૂપી કુતરાને ઠોકર મારીને હૃદયમાથી કાઢી મૂકો.”

સુન્દરીની શબ્દરૂપી ઔષધિએ અભિમાન-રૂપી ર.ગ મટાડવામાં રામબાણનું કામ કર્યું. અભિમાન નષ્ટ થયો. મનથી તેમણે સર્વને પ્રણામ કર્યો. તેઓ ઇચ્છતા હતા કે

પોતાની જાહેનના ચરણોમા પડી બચ એટલામાજ અભિ-
માન નષ્ટ થવાથી તેમને દેવળજ્ઞાન થઈ ગયું આકાશમાં
હુંદુભિ વાજવા લાગ્યા અને દેવોએ ફલોની વર્ષા કરી

સુહરી પોતાનું કામ સફળ થયું સમજી મનમાં ને
મનમાં પ્રસન્ન થયા અને દેવળી બાહુબલીને પ્રણામ કરી
પોતાની આત્મસિદ્ધિ માટે જે તે પણ કૈલાસ પર્વતપર
ચાલ્યા ગયાં.

કુમારી ચંદનખાળા

ચ પાપુરીના રાજા 'દધિવાહન' ઘણાજ ધર્મોત્તમા અને પ્રજાપાળક હતા. તેમની રાણી ધારિણી પણ સારી રીતે શ્રીધર્મનું પાલન કરનારી હતી રાણી મોટા મનની અને ભોજોપભોગથી વિરક્ત-ઉદ્વેગ રહેનારી હતી એનીજ કૂખથી આ આપણી ચરિત્રનાયિકા કુમારી ચંદનખાળાનો જન્મ થયો હતો. જન્મ થયો તે વખતે માતાપિતાએ એનું નામ વસુમતિ રાખ્યું હતું. પાછળથી ધનાવાહ શેઠે એનું નામ બદલીને ચંદનખાળા પાડ્યું હતું એણે પોતાનું આખું જીવન, કુમારી રહીને આત્મકલ્યાણ કરવામાં ગાળ્યું હતું.

* * * *

“ ખાળકનું સવિધ્ય પારણેજ પરખાય. ”

આ કહેવત પ્રમાણે ચંદનખાળા ખાળપણથીજ વેરાગીઓની માફક પોતાનું જીવન ગાળતી હતી માતા ધર્મશાસ્ત્ર વાચતી ત્યારે તે ધ્યાન પૂર્વક સાસળ્યા કરતી હતી. સાધારણ ખાળકોની માફક વિના કારણ પડયા પડયા રડયા કરવું, નાની નાની વાતોને માટે હઠ કરી બેસવું વગેરે તે કદી કરતી ન હતી.

જ્યારથી તેને ભણવા બેસાડવામાં આવી ત્યારથીજ તે ધ્યાન પૂર્વક ભણવા લાગી હતી ધાર્મિક ગ્રંથો વાચવામાં તેનું મન ઘણુંજ લાગતું હતું. ગુરુજી જે કંઈ શીખવાડતા

હતા તેને તે સારી રીતે સમજી લેતી હતી, અને ખૂબ મનન-ઉંડા વિચાર કરીને તે સિદ્ધાન્તો-નિયમો હૃદયમાં બેસાડી લેતી હતી એટલુંજ નહિ તે તેમને આચરણમાં પણ મુકતી હતી અને દુનિયાને બતાવતી હતી કે ખરેખર જ્ઞાન મેળવવું કેને કહે છે !

અદનખાળા વિશેષ સમજવા યોગ્ય થઈ ત્યારે તે એક યોગીની માફક પોતાનું જીવન ગાળવા લાગી મત, ઉપવાસ, જપ, સયમ, સ્વાધ્યાય, પાપકાર વગેરે જે અનુષ્ઠાના ઉત્તમ ગુણો છે તેમને તે વ્યવહારમાં લાવવા લાગી તેના જીવનક્રમથી એવું જણાતું હતું કે પૂર્વ લવમાં તે આત્મા કોઈ યોગી હતો, જે કાળના મુખને કોળીઓ બની થોડા દિવસોને માટે પોતાની ગતિ ભૂલીને બેસી ગયો હતો હવે પાછો તે પોતાની ચાલચાલવા લાગી ગયો છે અથવા એમ કહેવું જોઈએ કે સમ્યક્દર્શન સમ્યક્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રરૂપી અવેશતની ગણતરી કરતા ભૂલી ગયો હતો, તે ફરીથી ગણવા લાગ્યો છે સ્વાધ્યાય કરવું અને ગૂઢ-ઉંડા તત્ત્વોનું મનન કરવું બસ એજ વાતો તેને ગમતી તી

અદનખાળા ૧૬ વર્ષની થઈ ગઈ જવાની ફૂટી નીકળી ગઈ હતી માફક તેનું સુખમડળ વિકસિત થઈ ગયું, રાજકુમારરૂપી ભ્રમરો ગુલાબના રસનો આસ્વાદન કરવા માટે ગુંજાર કરવા લાગ્યા, તેના નેત્રોને જોઈ ગિયાગ કમળ દિવસમાજ કરમાવા લાગ્યા, સુદર ભુજઓને જોઈને હાથીની સૂડનો ભ્રમ થવા લાગ્યો. તેના ઓઠ જોઈને લોકો હિંગોના ભ્રમમાં પડવા લાગ્યા, આલ જોઈ હંસ શરમાવા

લાગ્યા. સંભવ હતો કે દુનિયાનું આ અનુપમ રત્ન કોઈના હૃદયની શોભામાં વધારો કરત, સંભવ હતો કે કોઈ આ અનુપમ પુષ્પને ગ્રાસ કરી પોતે પોતાને લાગ્યશાળી બનાવત, પણ એવું ન થયું. પ્રકૃતિ-કુદરત કંઈ બીજું જ ઇચ્છતી હતી, તેણે નાટકનું સીન બદલ્યું અને થોડાજ વખતમાં કંઈનું કંઈ થઈ ગયું.

* * * *

કોશળી નગરીના રાજાની સાથે દધિવાહનનો કંઈ કારણસર અગડો થઈ ગયો એટલા માટે શતાનીકે એક દિવસ અચાનક રાત્રિને વખતે આવીને નગર પર હુલ્લો કરી દીધો. દધિવાહને પોતાની શક્તિ પ્રમાણે યુદ્ધ કર્યું, પરંતુ આવિતો હુમલો થયો હતો તેથી તેને પરાસ્ત થઈને અતે પોતાની જીવન-લીલાને સમાપ્ત કરવી પડી માર્યો હારીને ગયો. રાણી ધારિણી અને અંકનબાળા એક સેનાપતિને હાથે ચઢી ગયા અને તે એમને લઈ ગયો.

* * * *

અંગ્રેજ વિદ્વાન શેક્સપીયરનું આ કથન ઠીક છે, કે
“Beauty provoketh thieves sooner than gold.”

અર્થાત્ સૌંદર્ય ચોર લોડોને સોના કરતાં જલ્દી (ચોરી કરવા માટે) ઉત્તેજિત કરે છે. અહિં પણ એમજ થયું, અંકનબાળાની માતા ધારિણી પોતાની પુત્રીથી પણ વધારે સુંદર હતી. સેનાપતિ બનેને રથમાં બેસાડીને લઈ જઈ રહ્યો હતો. માર્ગમાં ચાલતા ગરમીથી જલરાધ જવાને લીધે સધન વૃક્ષો અને વેલોથી છવાયેલા એક સુંદર

સ્થાનમાં-જ્યાં પાસેજ એક પાણીનો ઝરો પશુ હતો-તે રથ છોડી શાન્ત થઈને બેઠો. ચંદનખાળા અને ધારિણીને પણ રથથી ઉતારીને તેણે એક વૃક્ષની છાયામાં બેસાડી દીધા.

હું ખથી સંતપ્ત-ધણરાયેલી ચંદનખાળાને શીતળ પવન લાગવાથી નિદ્રા આવી ગઈ. ધારિણી પોતાના લાગ્યને દોષ દેતી બેઠી હતી તેના મુખની ચોભા બણીજ સુદર લાગતી હતી. શોકથી મુઝાયેલી તેની મુખમુદ્રા એવી લાગતી હતી, જાણે સાક્ષાત મેઘાચ્છાદિત-વાદળાથી છવાયેલો ચંદ્રજ જગલમાં આવી બેઠો છે. આ ચંદ્રના સેનાપતિએ દર્શન કર્યા તેના શરીરમાં કામરૂપી વીજળી પ્રસરી રહી. તે હસતો હસતો રાણીની સામે આવ્યો અને બોલ્યો -

“રાણી, વૃથા ઉઠાસ શા માટે થાઓ છો ? લાગ્ય જેવી દશામાં લાવી મૂકે છે તેમાજ રહીને પ્રસન્ન રહેવું મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે ”

રાણી—“લાઈ ! તમે ઠીક કહો છો, પરંતુ મનુષ્ય સ્વભાવ કેવી રીતે બદલી શકાય ? સામાન્ય મનુષ્યોને તો લાગ્યનું પરિવર્તન ચિતિત કે સુખી બનાવેજ છે ”

લાઈ શબ્દ સાંભળીને સેનાપતિ ચમક્યો. તેના કાનમાં આ શબ્દ તીર જેવો ખુલ્યો કેટલાએ વિચારોના ઉતાર ચડાવમાં ધણ વારને માટે તે નિસ્તબ્ધ હૃદયમાં ચાલ્યા વગર ઉભો રહ્યો. પછી બોલ્યો —“રાણી, લાઈ જેનનો નાતો અમારે નથી બેઠતો. જુઓ પ્રકૃતિ કેટલી શાન્ત અને શોભીતી છે ? વન કેવું મનોહર છે ? એવા સ્થાનમાં આવો આપણે ઘડીભર આનંદ કરીએ. આ મનુષ્યજન્મ આનંદ કરવા માટે છે. ”

રાણી:—“ કયો આનંદ ? આનંદ હરેક વખતે આપણી સાથે છે, આપણી અંદર છે. આનંદ શી વસ્તુ છે ? કંઈ નથી. આનંદ કે દુઃખ આપણા વિચારોથી ઉત્પન્ન થાય છે. એ માનસિક વિકાર છે. જુઓ. આ શાન્ત પ્રકૃતિ શું શીખવે છે ? એજ કે અમે પણ એની માફક પવિત્ર અને શાન્ત રહીએ, નિર્મળ અને શુદ્ધ રહીએ. જુઓ . . ” સેનાપતિ વચ્ચેજ બોલી ઉઠ્યો:—

“ હા, આનંદ હર સમય આપણી સાથેજ રહે છે, અને એટલા માટેજ હું કહું છું કે આવો આપણે તે આનંદનો ઉપલોગ કરીએ. વાહ ! તે જુઓ નહિ, તમે નહિ જોઈ શકો. તમારા ઓઠોમા અમૃત ભરેલું છે. આ અમૃત અવિનાશી—કદી નાશ ન થાય તેવું છે કેાઈ ગમે તેટલું અમૃતનું પાન કરે—પીએ, આ અમૃત ખુટતું નથી. રાણી ! હું તરર્યો છું, હું સતપ્ત થઈ રહ્યો છું. મને અમૃતપાન કરવા દો. આવો આનંદનો ઉપલોગ કરીએ. ”

રાણી —“ ભાઈ ! હું જોઉં છું કે તમ્મની બુદ્ધિ લેન થઈ ગઈ છે કયા માફં મુખ, જેમાં રક્ત, રાધ, શુક અને માસ વગેરે બધા પદાર્થો ભરેલા છે અને કયા શુદ્ધિદાયક ચદ્ર ! મારા ઓઠોમા અમૃત ! છટ ! ભાઈ ભ્રમ થયો છે. તમારે માટે એમાં અમૃત નથી તમારે માટે એમા ઝેર છે—તડકડાવીને પ્રાણ કાતિલ ઝેર છે. !, એમા અમૃત પણ છે. પરંતુ કેને માટે ? કેવળ ચંપાપુરાધિનાયક દ્વિવાહનને માર્દે. તમે તરર્યા છો ? જાઓ પાણી પી આવો. પાસેજ કુંદર

ઝરો છે. નિર્માળ જળ પીને શાંત થાઓ. જો થુંકનેજ તમે અમૃત માનો છો, થુંક ચાટવુંજ અમૃત પાન સમજો છો, તો ઘેર જાઓ, તમારી સતી સી તમારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરશે.”

“એવા તત્ત્વજ્ઞાનથી શો લાભ ? અમૃત સદા અમૃતજ રહે છે. તે વિષ બનતું નથી. હું થુંક ચાટવા ઇચ્છતો નથી. અમૃતપાન કરીશ તમારા અધરોમાં અમૃત છે પીવા દો અને શાંત થવા દો.” એમ કહી સેનાપતિ આગળ વધ્યો.

રાણી એકદમ ઉભી થઈ ગઈ, અને આવેશમાં આવીને બોલી — “મૂર્ખ ! પાપાત્મા ! દૂર રહે ! સમજતો નથી કે અમૃતફળથી સયોગ કરનારો પદાર્થ કદી કડવો હોતો નથી શું તું જોતો નથી કે મારી જબાનથી નીકળેલા શબ્દો આ ઓળોના સસર્ગથી-અડવાથી કેટલા કડવા થઈ ગયા છે ?”

“નહિ, આ શબ્દો કડવા નથી. બલકે મધથી પણ મીઠા છે.” એમ કહીને સેનાપતિએ ધારિણીનો હાથ પકડી લીધો. ધારિણીનો ક્રોધ ભડકી ઉઠ્યો તેણે એક ઝટકે મરી પોતાનો હાથ છોડાવ્યો. હરિણીની માફક કૂદીને દૂર જઈ ઉભી અને બોલી — “નરાધમ ! ચાડાલ, નગરની, વહુ દીક-

ઓનો ધર્મભ્રષ્ટ કરવાને માટેજ શું તને સેનાપતિની મદદ અને ફેાજની સત્તા મળી છે ? હુબટ ! વાસનાઓના ગુલામ ! તારા જેવા ગુલામને કેણે સેનાપતિ બનાવ્યો છે ? શું તું એવીજ રીતે પોતાના નગર અને દેશની રક્ષા કરે છે ? પ્રજાનો માલ ખાઈને પ્રજાને સતાવવી અને તેની આળસુ દેવીજ શું તે પોતાનું કર્તવ્ય માની રાખ્યું છે ? ચાલ રાખજે કે આ ક્ષત્રીની દીકરી તારા કાબુમાં આવનારી નથી !”

જૈન-સતી-રત્ન

ધારિણીની શિયલરક્ષા

Krishna Press, Bombay ૮

“સાડું, હું જોઈ છું કે તારામાં કેટલી શક્તિ છે ?” એમ કહેતા કહેતા સેનાપતિએ દોડીને ધારિણીને પકડી લીધી. બનેલા થોડી દેર સુધી ઝપાઝપી થઈ અને એક ભેરનો ધક્કો લાગવાથી ધારિણી ભૂમિપર જઈ પડી. સેનાપતિની કટાર પણ મ્યાનમાથી જમીન પર સરી પડી ધારિણીએ ઝટ કટાર ઉઠાવી લીધી ઉઘટા માણુમને જેમ પથારી મળવાનો પ્રસન્નતા થાય છે તેવીજ રીતે ધારિણીને કટાર મળવાથી કાંઈક સ્તોષ થયો અને તે અદ્ભુત-હાસ કરતી બોલી —

“ઓ નગધમ ! હો ! હવે આ શરીરને દોડીને આત્મા બચે છે, પછી ચક્ષુ-માસથી ભરેલા આ એ.ડોથ તુ અમૃતતુ બનાવે અને તારી તરમ મટાડજે હું સમજી છું કે આ ચક્ષુ કરવી મહાન પાપ છે મના પશુ આત્મહત્યાના ને નરકના અધિકારી બતાવે છે, પશુ વિશ્વા-ધર્મ, બધા કંતા હું નારકો બનવું વાગે સારું સમજી છું કે જે જિવે સાડું પોતાના મામી, — માગ પ્રતિ — માગ નામી — માગ — તે — જેવસે એ તેમને ત — માગ હો — હું સર્વસ્વ તમારી છું હવે માન પર બેઠોને અવકાશ નહિ થશે તે વચનને નિભાવીશ, પોતાના પ્રેન, પોતાના વચન અને પોતાના શીયળને માટે નરકમાં જવું સાડું લાગે છે આ શીયળના હુદારા ! આ ધમના હાકું ! હો જાઉં છું. આવ અને મારી શક્તિ જો !”

ધારિણીએ પોતાના પેટમાં કટાર ભોંકી લીધી અને મૃત્યુને હસતી હસતી માનવ લીલા સમાપ્ત કરીને ચાલી

ગઈ સેનાપતિની આંખો સામે અંધારૂ છવાઈ રહ્યું તે ચિન્નવત્ ઊભો રહી ગયો. તેના હાથપગ ઠાઠની માફક થઈ ગયા અદનખાળા પણ ગડબડ સબળી જાગી ગઈ હતી અને દુ ખર્ચી આતુર થઈને બેઠી બેઠી સઘળું જોઈ રહી હતી જ્યારે તેણે ધારિણીને પેટમાં કટાર મારતી જોઈ ત્યારે તે કાંપી ઊઠી અને એક ચીત્કાર કરી બેભાન થઈ ગઈ.

કેટલાક ક્ષણ પછી સેનાપતિને ભાન આવ્યું. દુબે ધારિણીના શરીર પરથી સઘળા દાગીના ઉતારી લીધા અને બેભાન થઈ પડેલી અદનખાળાને રથમાં નાખીને પોતાના ઘરનો રસ્તો લીધો.

*

*

*

ઝાટામાં ભીડ થઈ રહી હતી એક કોમલાગી પોડશી-સોળ વર્ષની કન્યા દાસીની માફક વેચાવાની છે, આ વાતની જાણ ~~જાણ~~ જાણે યુવકો ત્યાં એકઠા થઈ ગયા હતા બાલી બોલાવના લાગી સૌથી વધારે મોટી રકમ આપવાની બોલી એક વેશ્યાની થઈ લિલ્લાઉ કરનારાએ મોટા અવાજે પાડી કહ્યું —“અમુક વેશ્યાની ૫૦૦ મહોર ! વધે તે પ્રાપ્ત કરે અને માલ લઈ ઘેર જાય.” એથી વધારે રકમ બોલવાની કોઈએ હિમ્મત કરી નહિ.

ચોતરફ શાન્તિ છવાઈ રહી અદનખાળાના હૃદયમાં અવિષ્યની ભયંકર દશાના વિચારથી દુ ખાગ્નિ ભડકી ઊઠ્યો; તેનું ચિત્ત અચળ થઈ ગયું, તે દયામણું ચહેરું આમ-તેમ બેવા લાગી, જાણે તેની આંખો લોકોને વિનવી રહી હતી કે આ શરીરને નરકથીએ ધુરાવેશ્યાના ઘરમાં જવાથી બચાવી લે, પરંતુ કોઈએ તેની પ્રાર્થના પર ધ્યાન

આજ્યુ નહિ. આંખો નિરાશ થઇને પાછી ફરી આવી અને માતી વરસાવતી લિલ્લાઉ કરનારા તરફ જોઇ રહી.

લિલ્લાઉ કરનારો બોલ્યો — “ પાચસો મોહારો એક, પાચસો મોહારો દો વધો બાધઓ વધો, એવો ઉત્તમ માલ વારવાર મળવાનો નથી. ”

ખીજ બોલી બોલાઇ. ચંદનબાળાના કાળજમા માટી ફાળ પડી તે એક કરુણાજનક ચીત્કાર, — ‘ ઓ પ્રભો રક્ષા કરો ! ’ ” કરી બને હાથોથી મુખ છુપાવી, ભૂમિ-પર ખેસી ગઇ ધર્માત્મા દોડેની આખમા પાણી આજ્યુ. તેઓએ નિસાસા નાખ્યા. બધુએ થયું, પણ કોઇએ એ સાહસ ન કર્યો કે તે વધારે રકમ બોલીને ચંદનબાળાને પોતાને ઘેર લઇ જતો અને તે પવિત્ર કન્યાની પવિત્રતાની રક્ષા કરતો.

જે ચંદનબાળા હજારો દાસીઓની સ્વામિની હતી, જેના આખના ઈશારાપર હજારો માણસો પોતાનો પ્રાણ આપવા તૈયાર રહેતા હતા, ત્યારે તેણેજ પોતાનું રાજ્ય બ્રષ્ટ થતા જોયું, માતાને ધર્મનું રક્ષણ કરવા માટે પ્રાણ આપતાં જોઈ અને તે પોતે પણ આજે દાસી બનવા માટે વેચાઇ રહી છે. કર્મ ! તારી ગતિ વિચિત્ર છે ! કોઇ કવિએ ઠીક કહ્યું છે કે —

“ દિનનકે ફેરતે સુમેરુ હોત માટીકો. * ”

ચંદનબા ! ખાલી ન ગઇ થોડી વાર

---

* દિસોના ફરવાથી સોનાનો પર્વત પણ મટીને થઇ જાય છે.

સુખી હબારે મનુષ્યોથી ભરેલું સ્થાન નિસ્તબ્ધ બની રહ્યું. એટલામાં ધનાવાહ નામે એક ધર્માત્મા શેઠ ત્યાં આવી લાગ્યો અને ચંદનખાળાની સર્વ હકીકત બાણી તેણે વિશેષ રકમ ખોલી દીધી. આથી ચંદનખાળાનું લિલ્લાઉ તેને નામે ચડી ગયું.

શરીર અને સ સારનું જ્ઞાન ભૂલેલી ચંદનખાળા સુખ છુપાવી બેઠી હતી અને પરમાત્માનું ધ્યાન કરવા લાગી હતી તેને જણાયું નહિ કે શુ થઈ રહ્યું છે ! શેઠે રૂપીઆ ગણી આપ્યા અને ચંદનખાળાની પાસે જઈને કહ્યું —

“ પુત્રી ! કંઈ ચિંતા ન કરીશ તારૂં કોઈ પણ રીતે કંઈ બગાડ થવાનું નથી ઉઠ, મારી સાથે ઘેર ચાલ ”

આ મધુર શબ્દોએ ચંદનખાળાના હૃદયમાં શાંતિ જાતું સિંચન કર્યું તેણે માલુ ઉચકીને જોયું તેને લાગ્યું કે ખરેખર તેને ગિછડેટો પિતાજી પેતાની દુખી પુત્રીને ધીરજ ગાળીને તે આલસ માટે કટી રત્ન છે તે ઉભી થઈ અને જોઈને થોડી ઘેર ચાલી ગઈ

શેઠે પેતાની સ્ત્રી મૂર્ખાને જઈને કહ્યું — ‘ પ્રિયે ! આપણે કંઈ સંપત્તિ નથી, ભાવથી આજે આ દીકરી મળી ગઈ છે પોતાની પુત્રીની માફક તું એની સાથે વર તજે અને એને કોઈ જાતનું દુઃખ ન થાય એ વાતની અખરદારી રાખજે ”

માણસનું હૃદય ઘણું જ વિચિત્ર હોય છે. સ્ત્રી જ્યારે પોતાના હૃદયધારને કોઈ બીજી સ્ત્રીની સાથે હસતા કે વાત કરતા જુઓ છે, તો તેના હૃદયમાં દુઃખ ઉત્પન્ન થાય

છે, અને તે તે બીની સાથે ઇર્ષ્યા-અદેખાઈ કરવા લાગી જાય છે

એવીજ રીતે પુરુષ પણ જો પોતાની પ્રાણપ્રિયાને કોઈ બીજા પુરુષની સાથે હસતા કે વાતચીત કરતા જુએ છે, તો તે પુરુષથી તે ઇર્ષ્યા કરવા લાગે છે તપાસતાં જણાય છે કે એનું કારણ અવિશ્વાસ હોય છે બનેને એક બીજાપર સંદેહ ઉત્પન્ન થાય છે, અને આ સંદેહથી બનેને કેટલું દુઃખ સહન કરવું પડે છે ? કેટલી માનસિક પીડા લોગવવી પડે છે એ વાતને તો ફક્ત તેઓજ જાણી શકે છે, કે જેમને એવા પ્રકારની વાતો અનુભવમા લાવવાનો અવસર મળ્યો છે બીજાઓ નહિ અસ્તુ

મૂલ્લાના હૃદયમા પણ આ સંદેહે ઘર કર્યું. ચંદન-બાળાના વિકસિત અને સુંદર મુખને જોઈને તેનું હૃદય ઇર્ષ્યાથી બળવા લાગ્યું. તેને વિશ્વાસ થઈ ગયો કે કોઈ ન કોઈ દિવસે આ મનોહર આકૃતિ માફ મુખ-રૂપી ધન લૂટી લેશે. તેના હૃદયમા તો ઘણાંએ ક્રોધ આગ્યો પણ તેને તેણે દાખ્યો. પ્રકટમા તે એકે શબ્દ વિફૂલ ન બોલી, એટલુંજ નહિ પણ પતિની આજ્ઞાનુસાર તેણે ચંદનબાળાનો સારો આદર-સત્કાર કર્યો

*

*

*

•

ધનાવાહ અને ચંદનબાળાના પ્રેમની પ્રતિદિન અભિ-વૃદ્ધિ-વધારો-થવા લાગી. સવારે ઉઠીને નિત્ય ક્રિયાઓથી ચરવારી શેઠ અને ચંદનબાળા શાસ્ત્ર-સ્વાધ્યાય કરતા હતાં, તત્ત્વ ચર્ચા કરતા હતાં ચંદનબાળા તત્ત્વચર્ચામા જ્યારે પોતાની અસાધારણ બુદ્ધિમત્તાનો પરિચય આપતી ત્યારે

શ્રેષ્ઠ મનમાં ને મનમાં ઘણાજ પ્રસન્ન થતા અને પોતાના ભાગ્યના વખાણ કરતા કરતા વિચારતા કે જો એવી બુદ્ધિ-મતી અને ધર્મિણી બાલિકા મારે ઘેર ઉત્પન્ન થઈ હોત તો કેવું સારું થાત ?

જે જેની શોધ કરે છે, તેને તેજ મળે છે ઉંચા સ્વભાવના મનુષ્ય પ્રત્યેક પદાર્થમાંથી ભલાઈજ અહણુ કરે છે, તેમને દરેક સ્થાનમાં સાચું સ્વરૂપજ દેખાય છે, એનાથી ઉલટું હલકા સ્વભાવના જીવો હમેશા ભલાઈમાં ભુરાઈ, પવિત્રતા-અપવિત્રતા, ચોકખા વર્તોવમાં કપટ અને નિર્મલ પ્રેમમાં વાસનાના દર્શન કર્યા કરે છે. અને જ્યારે કોઈ કોઈના ચાહા જોળવામાં લાગી જાય છે, ત્યારે તો તેની વાતજ શી છે ? તેને તો સામાવાળાના પ્રત્યેક કામમાં ભુરાઈજ દેખાયા કરે છે મૂલા પણ દરેક વખતે આજ ધુનમાં રહેતી હતી કે તે કદી કંઈ એવી વાત જુએ તો અદનબાળાથી બદલો લે તેણે પોતાના હૃદયના વિચારો પોતાની એક બે વૃદ્ધા દાસીઓને કહ્યા હતા અને તે દાસીઓએ પણ, -જેવો સર્વસાધારણનો નિયમ છે, -મૂલાની હા મા હા મેળવી હતી

*

*

*

*

સૂર્ય ઉગ્યે એક કલાક વીતી ચુક્યો હતો આતાપ -તડકો હજી પ્રખર-તેજ થયો ન હતો. મૂલા દર્શન કરવા માટે ગયેલી હતી. અદનબાળા સ્નાન કરી અગાસી પર બેઠેલી કોઈ અંધ વાચી રહી હતી તેના બાળ વિખરાયલા પીઠ પર પડ્યા હતા સૂર્યની કિરણો તેમા અમક ઉત્પન્ન કરતી હતી તેજ વખતે ધનાવાહ મંદિરથી પાછો આવ્યો. તેણે અદન-

બાળાના સ્વચ્છ અને પવિત્ર મુખના દર્શન કર્યાં. ચંદનબાળા પોતાના વાચવામા એટલી તદ્દલીન હતી કે તેને શેઠના આવવાની કંઈ પણ ખબર ન પડી શેઠ એકી નજરે તેના નિર્મળ મુખકમળને જોવા લાગ્યો, દયમા પિતૃ-પ્રેમે જોર કર્યો, સ્નેહની ભાવનાઓ પ્રબળ થઈ, તેણે પુત્રીની માફક જઈને ચંદનબાળાનું માથું સૂધ્યું.

રાણી ધારિણીના મરણ પછી ચંદનબાળાને કદી એવી જાતનો પ્રેમ મળ્યો નહતો એટલાજ માટે તેણે બધું ભૂલી જઈ શેઠને ખોલે પોતાનું માથું મૂકી દીધું.

એક સત્તાન વગરનું માણસ જ્યારે કોઈને સત્તાની માફક ગળે લગાવે છે, એક પિતૃ-વિહીન-માતા પિતા વગરનું માણસ જ્યારે કદી માતા અથવા પિતા સમજીને કોઈને ગળે વળગે છે, ત્યારે તેમને જેટલો અનિર્વચનીય-કહી ન શકાય તેવો આનંદ થાય છે, એથી પણ વધારે આનંદ તે વખતે શેઠ અને ચંદનબાળાને થયો હતો તેઓ તે વખતે પોતાના સ્નેહના આનંદમા એટલા મગ્ન થયા કે તેમને કંઈજ લાન ન રહ્યું તેઓ ઘર ભૂલી ગયા, બાહર ભૂલી ગયા, જમીન ભૂલી ગયા, આસમાન ભૂલી ગયા એટલુંજ શું ? તેઓ તે વખતે ભૂમંડળને અને પોતાને પણ ભૂલી ગયા.

તેઓ સૌ ભૂલી ગયા. તેમણે કોઈને નહિ જોયું; પરંતુ તેમને બીજું જોઈ રહ્યું હતું. અગ્નિની ચણગારીઓ વરસાવતી જો આખો એમને તાકીને જોઈ રહી હતી. વધારે વખત સુધી મૂલા આ દેખાવ ન જોઈ શકી. તે હોઠ કરડતા બબડી,—"ઠીક છે. આજે પિતા પુત્રીનો લેક ખુલી

ગયો. આજે પવિત્ર પ્રેમનો લાંઠો ફૂટી ગયો હવે જોઈશ કે આ ચડાલણુ મારા ઘરમા કેવી રીતે આરામથી દિવસો ચુભરે છે ? ” મૂલા ત્યાથી ચાલી ગઈ

મૂલાનુ આ છેલ્લુ વાક્ય ચંદનખાળાને કાને પડ્યું. તેણે ચમકીને ઉચું જોયું, મૂલાને જતી દીઠી તેનું હૃદય ખૂમ પાડી ઉઠ્યું —“ સાવધાન ! કોઈ આપત્તિ આવનાર છે ” પણ તેને દૂર કરવાનો કંઈ ઉપાય ન હતો. ચંદન-ખાળાએ એક નિશાસો નાખ્યો. ધનાવાહને કંઈપણ માલમ પડ્યું નહિ જ્યારે તેનું સુખસ્વપ્ન તૂટ્યું ત્યારે તેણે ચંદનખાળાને પોતાથી થોડેક દૂર ઉઠાસમુખે ઉભી જોઈ તેણે આતુરતાથી પૂછ્યું —“ કેમ બેટા ! શી વાત છે ? ઉઠાસ કેમ થઈ ગઈ ? ”

તેણે મલકાતા ઉત્તર આપ્યો —“ કયા ? હું તો કંઈજ ઉઠાસ થઈ નથી ”

ચંદનખાળાના હસતા ચહેરાને જોઈને શેઠને સંતોષ થઈ ગયો. તેણે કહ્યું —“ બેટા ! હું આજે બહાર ગામ જાઉં છું, ત્રણ ચાર દિવસ : આવીશ ” ચંદનખાળાએ ઉત્તર આપ્યો —“ આનંદ ! જાવ પાછા વહેલા આવજો ”

* * * *

‘ માતા પિતાનો વિયોગ થયો રાજ્ય મહેલની રહે-નારી સાધારણુ ઘરમા રહેવા લાગી, આજ્ઞા કરનારી, આજ્ઞા-પાળક થઈ, દુષ્ટના ક્રદામા ફસી, પશુની માફક ચૌટામા વેચાઈ, હવે કોણ બાણે શું થવાનું છે ? આ પ્રશ્નો ! રક્ષા કરો. જેને હું મારી માતા સમજું છું તેજ

મારી વિરૂદ્ધ થાય, પિતાના પ્રેમને વિષયલિપ્ત પ્રેમ સમજે એા દુનિયા ! એા દુનિયા ! તને આ શુ સુખ્યું છે ? માતા મૂલા ! શકા ન કર પિતાને ખલે વિશ્રામ દેનારી પુત્રીને એવી રીતે પાપીઠા-પાપકર્મ કરનારી ન સમજ ” બોલતાં બોલતા ચંદનબાળાનુ ગળું ભરાઈ આવ્યું તેની આખોમાંથી ટપ ટપ કરીને આસૂના ટીપા પડવા લાગ્યા.

એટલામાજ મૂલા બે ચાર સ્ત્રીઓની સાથે આવી અને ચંદનબાળાને પકડી એક સીને કહ્યું —“ એના માથાના સ્વધળા વાળ કાપી લેા ” બીજીને કહ્યું —“ એના પગમાં બેડી નાખી દેા. ” સ્ત્રીઓ આજ્ઞાનુસાર કામ કરવા લાગી.

ચંદનબાળાએ રડીને કહ્યું —“ મા, આ શું કરેા છે ? ”

મૂલાએ ગુસ્સે થઈને કહ્યું —“ ચુપ ચડાલણ ! બેટી થઈને શોકયનુ કામ કરી રહી છે, પુત્રી બનીને મારા સુખરૂપી ધન પર ધાડ નાખી રહી છે, હુ જે કરી રહી છુ ઠીકજ કરી રહી છુ, અને તને જે કામ મળી રહુ છે તે તારા કામે નુ યોગ્ય ઇનામ મળી રહુ છે ”

ચંદનબાળાએ પછી જાણ ન ઉઘાડો ચુપચાપ પોતાના ભાગ્યને દોષ દેતી આસુ સારતી રહી સ્ત્રીઓએ પોતાનુ કાર્ય પૂરૂ કર્યું અને ચંદનબાળા એક અધારા અને ગદા ઓરડામા, લઈ જઈ, બંધ કરી દેવામા આવી.

*

*

*

*

લલે દુશ્મન બને દુનિયા, ન સુમતિ સાથ તું તજજે;
કરમની છે કળા ન્યારી, દુખોથી ના કદી ઠરજે,

કંથુ' તું પૂર્વ કર્મો જે, મળ્યાં ફળ આજ તુજને તે,
સખૂરીથી સહી દેજે, અધિરતા લેશ ના ધરજે,

“ઓ મન ! ધીરજ ધર, શા માટે એટલું ગભરાય
છે ? શા માટે બીજાઓને ખુરા બતાવવાનો સાહસ કરે છે ?
શા માટે કોઈ પર વેરભાવ લાવે છે ? પૂર્વભવમા તે વેર કયો
હતો, તેનુંજ ફળ આજે તને મળી રહ્યું છે. આજે ફરીથી વેર
લાવીને શું કરવા આગલા જન્મને માટે હું ખ ંડોરી લે
છે ? મૂલાએ તારૂં શુ બગાડ્યું છે ? કંઈ નહિ આત્મ-
સિદ્ધિનો માર્ગ બૂલીને તુ સાસારિક સુખોના માર્ગમા
પડ્યો હતો, એટલા માટે માતા મૂલાએ તને ચેતા-
વવાને આ સૂચના આપી છે. ખબરદાર ! ઓ દિલ ! પોતાના
ઉપકાર કરનાર તરફ ખુરા ભાવ ઉત્પન્ન ન થવા હર્ષશ ”

એવા પ્રકારની ભાવના ભાવતી અને પ્રભુનું સ્મરણ
કરતી અદનખાળા પોતાના દિવસો ગુબારવા લાગી એક
દિવસ વીત્યો, બીજો દિવસ પણ વીત્યો; પરંતુ રાત વીતવી
મુશ્કેલ થઈ ગઈ બે દિવસની બૂખ અને તરસે તેને
ઘબરાવી દીધી ગળું સુકાવા લાગ્યું. આખો ઉડી જવા
લાગી. ચિત્ત ઘભરાઈ ગયું ઘભરાઈને કોથળાપર પડી રહી.
કોણ હતું જે તે વખતે અદનખાળાની દશાને જોઈને
તેના હું ખમા ભાગીદાર થાત ? ત્યાં હતી માત્ર લીતો
જેમણે અદનખાળાને કેદ કરી રાખી હતી, ત્યાં હતું
અધકાર, જે અદનખાળાને કહી રહ્યું હતું -“ જો મારી
સત્તા કેવી જબર્દસ્ત છે ? હું પ્રત્યેક માણસને,
થોડાજ સમયને માટે કેમ ન હોય, મારા ખોળામા લીધા
વિના નથી છોડતું અદનખાળા ! રાજમેહેલોમા રહીને

તેં મને ભુલાવી દીધો હતો, માતાના ગર્ભથી નીકળતાંજ માફ ધ્યાન બીલકુલ છોડી દીધું હતું, એટલા માટે તારે મારા સામ્રાજ્યમા આવવું પડ્યું છે સમજ ! એ ચંદન-બાળા સમજ ! હમેશા ન કોઈ કદી પ્રકાશમા-સુખમાં જ રહે છે અને ન અધકારમા, -હુ ખમાં ”

શેઠ ધનાવાહુ ત્રીજે દિવસે સવારમાજ પાછા ફરી આવ્યા. આવતાજ તેમણે પૂછ્યું —“ ચંદનબાળા ક્યા છે ? ”

મૂલા તો પ્રથમથીજ ઘાટ ઘડીને બેઠી હતી તેણે ઉત્તર આપ્યો —“ ગઈ હશે ક્યાઈ મઝા મારવા, મને શી ખબર કે ચંદનબાળા ક્યા છે ? ઘણા લોક લડાવતા હતા ખબરમા વેચાતી છોકરીઓનો શો વિશ્વાસ ? તેમને કંઈ કોઈની લાજ શરમ હોય છે ? જે દિવસથી આપ ગયા તેજ દિવસથી તેનો પત્તો નથી મેં કહ્યું હતું પણ મારી વાત સાભળી નહિ હવે કર્યાનું ફળ લોગવો રૂપીઆ ગયા, છોકરી ગઈ અને સાથેજ બદનામ પણ થયા જે ક્યાક વ્યાપારમા લગાવ્યા હોત તો અત્યાર સુધી ખમણો ફાયદો થયો હોત, માનસિક હુ ખથી ખચત અને બદ નામીએ ન થઈ હોત. ”

શેઠના હૃદયમા મૂલાની વાતો તીર જેવી લાગી તેમના હૃદયમા સેંકડો તરેહના સઠદપ વિકદપ—વિચારોની ઉથલ પાથલ થવા લાગ્યા કદી વિચારતા શું ખરેખર ચંદન-બાળા ક્યાક લાગી ગઈ ? ઠીક છે, સ્ત્રીજાતિનો શો વિશ્વાસ ? કદી કહેતા હતા ના, ના, ચંદનબાળા લાગી શકેજ નહિ, તે ઉપે રસ્તે કદી જશે નહિ. જેના હૃદયમા ધર્મ—જ્ઞાન હુ સી હુ સીને ભર્યું છે, જ્ઞાનજ નહિ જેનું ચારિત્ર

પણ જ્ઞાનની માફક ઉજળું છે; જેણે કોઈ દિવસ ઈશ્વારથીએ વિષયભોગની લાલસા-ધમ્મ પ્રકટ કરી નથી તેને માટે એવો વિચાર કરવો કે તે ક્યાક લાગી ગઈ છે પાપ છે. પાપ છે, એ તો ખરૂં, પણ તે ગઈ ક્યા ? એવી રીતે વિચારમા પડેલા શેઠ પોતાના પાડોશીઓના ઘરોમા જઈને ચઢનબાળાનો પત્તો પૂછતા હતા, પરંતુ કોઈ તેમને ચઢનબાળાનો પત્તો બતાવતું ન હતું.

આખરે એક ડાસીને જઈને શેઠે પૂછ્યું ડાસીએ ક્ષવાલ કર્યો — ‘શુ તમે તમારા ઘરના બધા ઝોરડાઓ તપાસી બેયા છે ?’

શેઠે ઉત્તર આપ્યો — ‘નહિ, ઘરના ઝોરડાઓમા તે શા માટે છુપીને બેઠી હશે ?’

ડાસીએ કહ્યું — ‘છુપીને બેઠી નહિ હશે પણ કદાચ તેને છુપાવવામા આવી હશે, કેમકે તમારી સ્ત્રી મૂલા તેનાથી ઘણીજ નારાજ છે, અને નારાજ થવાનું કારણ માણસનો સ્વભાવ છે, તે તમો પોતે પર સંદેહ કરે છે.’

આ વાત સાંભળીને શેઠને ઘણું ગુસ્સો આવ્યો તેમણે ઘેર આવી સઘળા ઝોરડા તપાસવા માડ્યા તપાસતા તપાસતા શેઠ આખરે તે અધારી ઝોરડીમા જઈ પહોંચ્યા જ્યાં ચઢનબાળા બેહોશ રિથિતિમા પડી હતી ત્રણ દિવસની ભૂખી અને વળી હવાનું નામ નહીં ચઢનબાળા બેહોશ ન થઈ હોત તો ખીબું શુ થાત ? શેઠની સાથે એક દાસી પણ હતી. જે પ્રકાશ—અજવાળું બતાવી રહી હતી.

હીવાના પ્રકાશમાં શેઠે ચંદનબાળાની સ્થિતિ બેઠું જઈથી ચંદનબાળાને ઉઘડીને તેઓ બાહુએ ધરી આવી.

આ તરફ શેઠ ચંદનબાળાને શોધવા માટે નીચેના ઓરડામાં ગયા અને તે તરફ મૂકા ઉપરના બધા ઓરડા જેમાં ખાવા પીવાનો સામાન હતો અને જેમાં સૂતાં બેસતા હતા—બધા કરીને કોઈ પાડોશીને ત્યાં જઈ બેઠી

બાહર આવીને શેઠે બેઠું કે સઘળા ઓરડા બધા છે તેમને મૂકા પર ઘણાજ કાંધ આવ્યો, પરંતુ તે વખતે કાંધ કરીને શુ કરવાના હતા ? તે વખતે તો ચંદનબાળાને લાનમાં લાવવાની જરૂરત હતી આથી તેમણે દાસીને પાણી લાવવા માટે મોકલી પાણી આવ્યું મુખપર પાણીના છાટા લાગળથી અને થડા પવનથી ચંદનબાળાને જરા લાન આવ્યું, તેણે આંખો ઉઘાડી. તેણે હૃદય પ્રસન્નતા પેા બિંદી ઉઠ્યું અને જેમ જેમ વખત વીતતો ગયો તેમ તેમ તે વધુ ને વધુ ચેા. —અભ્યાસમાં આવતી ગઈ

શેઠે પૂછ્યું:—“ બેટા ! તારી અવી હાલત શાનો વધ ? ”

ચંદનબાળાને બોલવા ધાર્યું, પરંતુ જાણ મુકાઈ જવાવી કાટા પડ્યા હતા એટલે તે બેટી ન ગઈ આથી તેણે પોતાને કપાળે હાથ મૂક્યો અર્થાત્ તેણે બતાવ્યું કે એવી હાલતમાં પહોંચાડનાર કર્મ છે

શેઠે ચંદનબાળાના કંઠમાં પાણી નાખ્યું તેણે વાતચીત શરૂ કરી, પ્રેમ ભાવોની ઉણપ—ગરમી, સાફ હવા અને શીતળ જળથી ચંદનબાળાના શરીરમાં શક્તિનો સંચાર થયો તે બેટી થઈ

શેઠે દાસીને કંઈ ખાવાનું લાવવાને કહ્યું દાસીને

ખીન્ને કોઈ પદાર્થ ન મળ્યો, પણ બાકેલા અડદ મળ્યા તે તે- એક પડામાં નાખી લઈ આવી અને અહનખા ન ખાવા માટે આપી દીધા.

અતિથિને ખવાડ્યા વગર પોતે ખાવું નહિ એ ગૃહસ્થોનો ધર્મ છે શાસ્ત્રોમા લખેલું છે કે —

“ ન વૈ સ્વયં તદશ્રીયાદતિથિ યજ્ઞ મોજયેત્ ।

ધન્ય યશસ્યમાયુસ્યં સ્વર્ગ્યં ચાતિથિ મોજનમ્ ॥

સાવાર્થ — ગૃહસ્થાશ્રમીઓએ અતિથિને ભોજન કરાવ્યા વગર ભોજન કરવું ન જોઈએ. અતિથિ સત્કાર એ યજ્ઞ, તક્ષ્મી, દીર્ઘાયુ-લાખી આવરદા અને સ્વર્ગીય આશીર્વાદને આપનારું ઉત્તમ વ્રત છે.

અહનખાળા આ શાસ્ત્ર-આજ્ઞા ઉપર માત્ર વિશ્વાસજ કરતી ન હતી પણ એની માફક આચરણુ પણ કરતી હતી આથી તે સૂપડામાં અડદના બાકળા લઈને દરવાજા પર ઉભી થઈ, કોઈ અતિથિની-સાધુની-પ્રતીક્ષા કરવા લાગી.

ભગવાન મહાવીરે અભિગ્રહ લીધો હતો કે હું તે કન્યાના હાથે આહાર લઈશ જે રાજકન્યા હોવા છતાં દાસીની સ્થિતિમાં હશે, પગમાં જેને બેડી હશે, એક પગ બારણામાં અને બીજો પગ બહાર હશે, રડતી હશે અને સૂપડામાં અડદના બાકળા લઈને આહાર આપવા માટે તે વખતે તૈયાર હશે કે જ્યારે અતિથિયોનો-સાધુ-આહાર લેવા આવવાનો વખત ગુજરી ગયો હશે. ”

ઘણા વખતથી મહાત્મા મહાવીર દરરોજ પોતાના ખારેલા વખતે આહાર લેવા વસ્તીમાં જતા હતા;

જૈન-સતી-રત્ન

ચ દનખાલાનુ ભગવાન મહાવીરને આહારદાન

પરંતુ અભિગ્રહ પ્રમાણે યોગ ન મળવાથી પાછા ફરી આવતા

પ્રભુ એક દિવસ પોતાના ધારેલા વખતે કૌશાળી નગરીમાં ગયા ત્યાના મત્રી સુગોત્રની ધર્મશાલિની પત્ની નદાએ પ્રભુને આહાર લેવા માટે આમત્રણ-નોતરૂ આપ્યું, પણ અભિગ્રહ અનુસાર સામગ્રિયોનો-વસ્તુઓનો યોગ ન મળવાથી પ્રભુએ ગ્રહણ ન કર્યો, પછી કૌશાળીના રાજા શતાનીકની પત્ની મૃગાવતીએ પ્રભુને આમત્રણ આપ્યું, પણ ધારેલા સયોગોના અભાવે પ્રભુએ ત્યાં પણ આહાર-લોજન લીધો નહિ એટલા માટે મૃગાવતી અને નદાને ભગવાનના નિરાહાર-ભુખ્યા રહેવાની ઘણીજ ચિન્તા થઈ અને સાથે સાથે તેમના હૃદયોમાં આ વાત જાણવાની પણ ઉત્સુકતા ઇચ્છા વધી કે પ્રભુએ કયો અભિગ્રહ લીધો છે ? અને તે ક્યા રો થાય છે ?

તે દિવસે ભગવાન ફરતા ત શેઠ ધનાવાહનના ઘર તરફ આવ્યા અંદનબાળા મહાન યોગીનું આગમન જોઈને આનંદિત થઈ અને તેણે ઉલ્લાસથી મહાત્માને નિમત્રણ દીધું પ્રભુએ પોતાના અભિગ્રહ અનુસાર સર્વ સામગ્રિયો જોઈ, પણ આખોમા આસુ ન દેખાવાથી તેઓ આગળ જવા લાગ્યા અંદનબાળાને આથી ઘણુંજ દુઃખ થયું તે “હાય દુર્ભાગ્ય !” કહીને રડી પડી. પ્રભુ તેને રડતી જોઈ આહાર લેવા માટે તેની પાસે આવ્યા ગયા.

ભગવાને પાંચ મહિના અને પચ્ચીસ દિવસે આહાર લીધો. અંદનબાળા મનમાંને મનમાંજ પોતાનો ભાગ્યને

શેઠાણી મૂલા અને કુમારી ચંદનખાળા શેઠના પહે-
લાંજ આવી ગયાં હતા. ચંદનખાળા જુદા જુદા ચોર-

ડામા જઈ ધર્મત્રય વાચવા લાગી મૂલા ચોકમાજ એસી ગઈ, તે કંઈક ઉદાસ હતી એમ લાગતું હતું કે તેને પોતાના કામપર પશ્ચાત્તાપ-પસ્તાવો થઈ રહ્યો છે.

શેઠ આવ્યા તેમણે મૂલાને ચોકમા બેઠેલી જોઈને પૂછ્યું:—“ચંદન-ખાળા ક્યા છે?”

ઉત્તર મળ્યો —“ અહર છે ” ચંદનખાળાના નામની સાથેજ શેઠના બેજમા વીતેલી વાતની યાદ તાજી થઈ આવી. ક્રોધના આવેજે બદલો લેવાનો અને દડ દેવાનો વિચાર મનમાં ચક્કર મારવા લાગ્યો.

શેઠે મર્જના કરી.—“ ઓ પાપણી ! તેં શું કર્યું હતું ? પવિત્ર-તાની પ્રતિમૂર્તિ, ધર્મની પૂતળી ચંદનખાળાપર દોષ લગાવીને તેને કષ્ટ પહોંચાડવાનો તે કેમ સાહસ કર્યો હતો ? દુષ્ટા ! તારી કૃતિને લીધે હું બદનામ થયો, અમારૂં કુળ બદનામ થયું અને સાથેજ અમારે માથે પાપનો બોજો વધ્યો. બતાવ હવે તને શી શિક્ષા દેઉં ?”

મૂલાને પોતાના કામ માટે પહેલેથીજ પશ્ચાત્તાપ થઈ રહ્યો હતો; શેઠના ક્રોધની આશ્ચકાથી તેનું હૃદય પ્રથમથીજ ધબકી રહ્યું હતું, પરંતુ ચંદનખાળા હસતી બોલતી રહી હતી એટલા માટે તેને કંઈક ધીરજ હતી. શેઠના ક્રોધભર્યા વચનરૂપી પ્રવાહના જોરે મૂલાના હૃદયની ધીરજ-રૂપી પાળન તોડી નાખી તે જોરથી રડી પડી અને સ્વામીના ખમ પકડી કહેવા લાગી —

“ નાથ ! ક્ષમા કરો, અપરાધ માફ કરો. સ્વામીને ક્રોધ બીજી સ્ત્રીપર પ્યાર કરતાં જોઈ શકતી નથી તેના હૃદયમાં તરતજ બીજી સ્ત્રી પ્રત્યે ઇર્ષ્યા-વેર ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ચંદનખાળાને હું મારી શોક્ય સમજવા લાગી હતી. પ્રાણુનાથ ! હું સમજી શકી ન હતી કે આપનો અને તેનો પિતાપુત્રીના જેવો પવિત્ર પ્રેમ છે, હું જાણી શકી ન હતી કે આપ દિવ્ય લોકના-સ્વર્ગના પવિત્ર દેવ છો. પહેલાંજ હું અજ્ઞાન હતી, અને વળી બીજી સ્ત્રીઓએ મને ભરમાવી. પ્રભો ! આપ મારા જીવનાધાર છો. મેં જે કંઈ હતી તે ખરી હકીકત આપને સંભળાવી દીધી હવે આપની ઇચ્છા હોય તો ક્ષમા કરો, અને ઇચ્છા હોય તો મારો ”

મૂલાને રૂતાં સાંભળી ચંદનબાળા બહાર દોડી આવી. શેઠે મૂલાને ઠોકર મારી દૂર નાખી ચંદનબાળાએ પાસે બેસી તેનું માથું ઉચકી પોતાના બોળામાં લીધું અને તે બોલી—ક્ષમા ! પિતાજી ક્ષમા ! અપરાધનો બદલો અપરાધથી લેવાતો નથી, કાદવથી કાદવ ધોવાતું નથી ક્ષમા કરો. આજે સસાર જેમની પૂજા કરે છે, તેઓ ક્ષમાને લીધેજ પૂજ્ય બન્યા છે, સસારની નિયમિત સ્થિતિ માત્ર ક્ષમાને લીધેજ છે. દુનિયામાં કોઈ કોઈને નથી દેતું દુ ખ કે નથી દેતું સુખ. આ સધળા કર્મના ખેલો છે.

“પિતાજી ! આપણે જોઈએ છીએ કે મંદિરની ખ્વજ પોતેજ પોતાની મેળે હવાના જોરથી વીંટાઈ જાય છે અને પાછી હવાના જોરથી સીધી પણ ચર્મ જાય છે. એવીજ રીતે જીવોને કર્મના જોરથી સુખ અથવા દુ ખ મળે છે અને માતાએ તો મારા ઉપર ધણોજ ઉપકાર કર્યો છે જો માતાએ એમ ન કર્યું હોત તો શું સભવ હતો કે હું ભગવાન મહાવીરને છ મહીના પછી આહાર આપવાને ભાગ્યશાળી થઈ શકત ? કદી પણ નહિ. પિતાજી, માતાને ક્ષમા કરો, પોતાના હૃદયને શ્વાત કરો અને વીતેલી વાતને વિસરી જવ.”

શેઠે મૂલાને ક્ષમા કરી મૂલા પણ વેર-ભાવ છોડીને ચંદનબાળાની સાથે વધારે પ્રેમ કરવા લાગી. એમનો વખત ધર્મધ્યાન કરવામાં આનંદથી વીતવા લાગ્યો.

* * * *

ભગવાન મહાવીરને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ ગયું તેમનું કોશ્વણી નગરીમાં આગમન થયું. ચંદનબાળા, શેઠ ધનાવાહ અને મૂલા સહિત ભગવાનની વહના કરવા માટે ગઈ પ્રભુની દેશના સાંભળીને તેના હૃદયમાં વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયું તેના ચિત્તથી સસારની મોહમાયા નીકળી ગઈ, આથી તેણે પોતાનું રક્ષણ કરનાર માતાપિતાની આજ્ઞા લઈને ભગવાનને દીક્ષા આપવાની પ્રાર્થના કરી ભગવાને તેને સધળી રીતે લાયક સમજી પચ મહાવ્રત ધારણ કરાવ્યા અને દીક્ષામત્ર આપીને સંસાર-સાગર તરવાને માર્ગે ચલાવી.

કૈાશ્વળીની મહારાણી મૃગાવતીએ પણ જ્યારે સાંભળ્યું કે ચંદન-
બાળાએ દીક્ષા લઈ લીધી છે, ત્યારે તેને પણ સંસારના ભોગોપભોગ
તુચ્છ જણાયા. તેણે વિચાર્યું કે એક જવાન છોડરી તો-જેની ઉંમર હજી
ભોગોપભોગ ભોગવવાની છે-સંસાર છોડીને ચાલી ગઈ છે અને હું
વરસો ચયા ભોગ ભોગવતી રહી છું તોપણ મારી ઇચ્છા એમનાથી
હટતી નથી. ધિક્કાર છે મારી આ ઇચ્છાને ! હું હવે કદીપણ આ
ઝેરીલા ભોગોના વશમાં નહિ રહીશ, એમ વિચારી પોતાના પતિની
અને કુટુંબીઓની આજ્ઞા લઈ મહારાણી મૃગાવતીએ પણ ભગવાનની
પાસે જઈ દીક્ષા લઈ લીધી.

મહિલા-ગૌરવ-ગ્રંથ-માળાના નિયમો.

- ૧ એક રૂપીએ પ્રવેશ-ફી આપનાર એ માળાના ગ્રાહક થાય છે એ રૂપીએ પાછો આપવામા આવતો નથી
  - ૨ ગ્રાહકોને માળાના પુસ્તકો પોણી કિમતે આપવામા આવે છે
  - ૩ માળામા નિકળનારા બધા પુસ્તકો ગ્રાહકોને લેવા પડશે પણ એક વર્ષમા આઠ રૂપીઆથી વધારે મૂલ્યના પુસ્તકો લેવાને તેઓ બધાયલા નથી
  ૪. ગ્રાહક થયા પહેલાના પુસ્તકો લેવા અથવા ન લેવા એ ગ્રાહકોની ઇચ્છાપર છે
  - ૫ જેઓ પુસ્તકો નહીં લેશે અથવા વી પી નહીં છોડાવશે તેમનું નામ ગ્રાહક-ત્રેણામાથી કાઢી નાખવામા આવશે (જે યોગ્ય કારણસર વી પી. પાછું આવશે તો પોસ્ટેજ ખર્ચ લઈને વી પી. ફરીથી, ગ્રાહક સમજી, મોકલી આપનામા આવશે)
  - ૬ પોસ્ટેજ, પેકિંગનો ખર્ચ ગ્રાહકોનેજ આપવો પડશે
- સૂચના —આ માળામા સ્ત્રિયોપયોગી સામાજિક વાતાઓ અને નિમ્નો સિવાય બધા ધર્મોની બધા દેશોની અને બધી જ્ઞાતિઓની આદર્શ મહિલાઓના ચરિત્રો પણ કાઢવામા આવશે

ટેકાણું —અથ-ભડાર, લેડી હાર્ડિંગ રોડ,
માડુગા, મુબઈ.

જીવનની શાન્તિ, ઘરની શોભા, ગૃહસ્થનું સુખ.
મહિલા-ગૌરવ-ગ્રંથ-માળાનું દ્વિતીય પુષ્પ.

પત્ની-ગૌરવ.

થોડાજ વખતમાં બહાર પડશે!!!

એમા એવાજ બહુરગી અને એકરગી આઠ દશ ચિત્રો આવશે

માતાએ બહાલથી પૂછ્યું -- " રાજધાનીથી મારે મારે શું લાવ્યા ? "

પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું --

અથ-ભડાર, લેડી હાઉસ રોડ,

માદુગા, મુ.અ.ધ.

